

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна праця
на правах рукопису

БАДЖІ ЯКОБ

УДК 070.133.001.36:342.732(477)(65)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ВПЛИВ СВОБОДИ МЕДІА
НА ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЖУРНАЛІСТА:
ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ
УКРАЇНСЬКОГО ТА АЛЖИРСЬКОГО ДОСВІДУ**

Спеціальність 061 — «журналістика»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань
«Журналістика»

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Я. Баджі.

Науковий керівник:
Цимбаленко Євген Станіславович,
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент.

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Баджі Я. Вплив свободи медіа на професійну діяльність журналіста: порівняльне дослідження українського та алжирського досвіду.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі журналістики за спеціальністю 061 журналістика. — Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2022.

Ключові слова: свобода медіа, цензура, глобальні рейтинги демократії та свободи медіа, журналістська діяльність, українська медіасистема, алжирська медіасистема, регулювання медіадіяльності.

Засоби масової інформації є критично важливими організаціями, на яких покладено обов'язок інформувати громадськість та забезпечувати платформи для суспільних дискусій. Вони також є інструментом моніторингу для розслідування та притягнення осіб до відповідальності за владу, тому потребують незалежності і захисту від будь-якого втручання. З огляду на цю критичну функцію, свобода медіа в різних країнах підлягає численним обмеженням під виглядом захисту прав і свобод держави та навіть окремих осіб.

Дисертація спрямована на порівняльне дослідження українського та алжирського досвіду в цих питаннях. Україна та Алжир — різні. Україна — молода демократія, що розвивається, тривалий час проходить масштабні реформи — і це мало значний вплив на медійний ландшафт. Алжир переживає стан демократичного переходу після народної революції 2019 р. і досягає певних результатів на шляху свободи й демократії; проте цього недостатньо — залишається багато труднощів, зокрема, проблеми сучасних медіа та журналістських практик.

У цьому й полягає **проблема** — обмеження свободи медіа в різних країнах глобалізованого світу в тій чи тій мірі, що спонукає шукати спільне й відмінне в різних медіасистемах за різних політичних, економічних та соціальних умов, аналізувати причини й бар'єри, вивчати позитивний досвід подолання несвободи медіа та розвитку вільних медіаринків сучасного типу.

Мета дослідження — з'ясувати особливості впливу свободи медіа на професійну діяльність журналіста, порівнявши українську та алжирську медіасистеми.

Об'єкт дослідження — українська та алжирська медіасистеми (відповідні сукупності друкованих та електронних медій різних типів, що мають особливості в аспектах форматів поширюваної інформації, організаційних структур, медіавласності, аудиторії тощо).

Вибір для порівняння української та алжирської медіасистем є не випадковим. Алжирська медіасистема зацікавлює тим, що Алжир — постколоніальна країна арабського світу, за площею це найбільша країна Африки, яка складно проходить процеси побудови громадянського суспільства та ринкової економіки, що позначається на роботі ЗМІ. Натомість Україна — молода європейська демократія, яка шляхом реформування поступово зближується з ЄС, розбудовує конкурентне інноваційне економічне середовище, залучає технології — і ці процеси, попри існуючі проблеми, реалізуються також на медіаринках.

Предмет дослідження — особливості впливу свободи слова в українській та алжирській медіасистемах, спільне й відмінне в журналістських практиках, цінний досвід здійснення свободи медіа, що сприяє сталому розвитку.

Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку літератури та додатків.

Методи дослідження. Через багатовимірний характер теми, дослідник обрав комплекс загальнонаукових, теоретичних, емпіричних методів.

Аналіз документів застосовано для з'ясування показників демократії та свободи медіа в Україні та Алжирі. Проведено *вторинний аналіз даних* міжнародного індексу Economist, «Репортерів без кордонів» та Freedom House за період 2017–2021 рр., щоб отримати глибокі знання й точні результати щодо показників демократії, свободи медіа в Алжирі та Україні, політичні права та громадянські свободи. Ці глобальні індекси відображають ступінь свободи, якою користуються журналісти, інформаційні організації, політичні права та

громадянські свободи в кожній країні. Рейтинг частково базується на анкеті про плюралізм, незалежність медіа, навколишнє середовище та самоцензуру, законодавчу базу, прозорість та інфраструктуру. Таким чином з'ясовано рівень свободи медіа за умов державного ладу в Алжирі та Україні, що впливає на свободу медіа та професійну практику.

Для осмислення рамок української та алжирської медіасистем послуговувалися *історичним методом*. Це дало змогу: а) з'ясувати походження сучасних проблем медіа; б) проаналізувати минуле медіагалузі, щоб передбачити майбутнє, зокрема, спрогнозувати майбутні проблеми; в) оцінити динаміку змін, прогресу медіасистем.

Щоб встановити відмінності між медіасистемами України та Алжиру, досягти точок подібності та дійти розуміння багатьох розривів між двома країнами, виявити недоліки алжирської медіасистеми, використано *порівняльний аналіз*. Також за допомогою порівняльного аналізу отримано уявлення про результати діяльності медіаспеціалістів у кожній країні шляхом порівняння регуляторних органів, журналістських свобод та всього законодавства, що стосується свободи медіа та професійної практики.

У дослідженні використовувався *якісний підхід*, який спирається на якісні дані інтерв'ю. При цьому виходили з переконання в цінності власного професійного досвіду. Зібрано різноманітні погляди від медіаекспертів та журналістів, залучено дані, уривки з реальних дискусій, і на цій основі визначено сенси та сприйняття суб'єктів медіаландшафту, в якому вони працюють, виявлено прогалини та переваги, притаманні кожній медіасистемі.

У період 2017–2021 рр. проведено *експертне опитування шляхом особистого інтерв'ю* «Реалізація свободи медіа в українському та алжирському медіаландшафтах: експертна оцінка». До опитування залучено 20 експертів, по 10 із кожної країни. Серед експертів — учені, що займаються проблематикою медіа, журналісти-практики, експерти.

Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку літератури, додатків.

РОЗДІЛ 1. Загальний огляд медіасистем України та Алжиру розпочинається з короткого порівняльного екскурсу, в якому викладено особливості поступу та історичного вибору України та Алжиру. Далі увагу зосереджено на процесах демократизації в обох країнах. Завершує розділ огляд, в якому розглянуто становлення медіаландшафтів в Україні та Алжирі — від друкованих медіа до електронних.

РОЗДІЛ 2. Засади дослідження впливу свободи медіа на журналістські практики в Україні та Алжирі містить інформацію про нормативно-правову базу та регулювання медіа в Україні та Алжирі. Окрему увагу приділено праву на доступ та розповсюдження інформації як детермінанті свободи медіа в Україні та Алжирі. У розділі підсумовано напрацювання вчених щодо свободи критичної думки в Україні та Алжирі (М. Володимиров, О. Джолос, А. Досенко, В. Іванов, А. Москаленко, Б. Потятиник, Хакіма Джеб Аллах (Hakima Jab Allah), Абделалі Юсфі (Abdelali Yousfi), Алі Кассісія (Ali Kassisia), Алі Мхені Самі (Ali Mheni Sami), Саїда Балхірі (Saida Balkhiri), Маезі Амель (Maezi Amel)). Детально викладено методологічні підходи, на яких ґрунтувалося дослідження української та алжирської медіасистем.

РОЗДІЛ 3. Результати порівняльного емпіричного дослідження впливу свободи медіа на журналістську діяльність в Україні та Алжирі розпочинається із викладу результатів аналізу документів. У розрізі глобальних рейтингів (Індекс демократії, Індекс свободи преси, Звіти від Freedom House) порівняльно досліджено рівень демократії та свободи медіа в Україні та Алжирі. Далі викладено експертну оцінку журналістик України та Алжиру в умовах свободи / несвободи професійної діяльності. При цьому порушено низку проблем: цензура та незалежна діяльність редакцій в Україні та Алжирі; доступ та розповсюдження інформації в Україні та Алжирі; ставлення до свободи журналістів критикувати та висловлювати свою думку в Україні та Алжирі; ефективність регулювання медіадіяльності в Україні та Алжирі; стан законодавства про засоби масової інформації в Україні та Алжирі; шляхи розширення свободи медіа та професійної практики.

РОЗДІЛ 4. Рекомендації щодо вдосконалення медіа та журналістської практики в Алжирі (на основі українського досвіду) має розробницький характер. У ньому критично підсумовано наявні теоретичні та емпіричні дані та подано авторське бачення та пропозиції щодо доцільного плану розвитку алжирської медіасистеми. перша засада плану — регуляторно-правова. Друга засада — забезпечення на практиці безпеки журналістської діяльності та розвитку якісної журналістики. Завершує розділ Авторська модель гарантування свободи слова та вираження поглядів в Алжирі.

ВИСНОВКИ містять основні результати та найважливіші логічні підсумки, зроблені на основі викладених у розділах спостережень та міркувань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ охоплює 342 джерела.

У **ДОДАТКАХ** викладено дані щодо рейтингів демократії в Україні та Алжирі; рейтингу свободи медіа в Україні та Алжирі, індексу політичних прав та громадянських свобод в Україні та Алжирі. Також у додатках надано список учасників експертного опитування «Реалізація свободи медіа в українському та алжирському медіаландшафтах: експертна оцінка» (2019–2021 рр.) та описано досвіду інтерв'ююваних.

Наукова новизна здобутих результатів. Основні результати, які володіють науковою новизною, такі:

- *Порівняльним чином досліджено українську та алжирську медіасистеми, виявлено впливи свободи медіа на професійну діяльність журналістів в обох країнах.* Виявлено, що обидві країни мають сектори друкованих, аудіовізуальних та електронних медіа, що стали активно розвиватися із здобуттям незалежності. В обох країнах дається взнаки постколоніальний досвід, зокрема, через спадкову двомовність. В обох країнах рівень свободи/несвободи медіа детермінувався революційними подіями та війнами, зміною влади, політиками урядів. Однак українська медіасистема рухалася в бік демократизації, роздержавлення, комерціалізації, вироблення новітніх професійних стандартів, гармонізованих із світовим досвідом, а також цифровізації. Натомість в Алжирі було вибудовано систему переслідувань, тиску і цензури, стримувався розвиток інтернету,

практик журналістських розслідувань.

• *Проаналізовано зіставно для України та Алжиру дані Індексу демократії («Economist Intelligence Unit»), Індексу свободи преси («Репортери без кордонів» (RSF)), Звітів від Freedom House.*

Згідно з Індексом демократії від «Economist Intelligence Unit», в 2017–2021 рр., завдяки реформам, рейтинг України серед 169 країн покращився. Для порівняння, алжирський державний устрій у 2017–2021 рр. був класифікований як авторитарний режим.

Згідно з Індексом свободи преси від організації «Репортери без кордонів» (RSF), рейтинг України перемістився з 102-ї позиції у 2017 р. на 96-ту позицію у 2020 та 2021 роках внаслідок глибоких реформ, що провадилися в медійному секторі за європейськими стандартами. Натомість ситуація із свободою преси в Алжирі продовжує погіршуватися: від 134-го місця у 2017 р. та 136-го у 2018 р. — до 141-го у 2019 р. І подальше погіршення — до 146-го у 2020 та 2021 роках.

Згідно з Індексом політичних прав та громадянських свобод від Freedom House, рівень індивідуальної та політичної свободи в Україні є прийнятним або частково вільним. Натомість дані по Алжиру засвідчують: ситуація в країні постійно погіршується; реформи є недостатніми, що спонукало класифікувати Алжир як країну з обмеженою свободою (невільною країною).

• *Порівняно підходи в регулюванні медіа в Україні та Алжирі, засади фінансової політики в українській та алжирській медіагалузях.* На думку українських респондентів, такі регуляторні органи, як Національна рада України з питань телебачення та радіомовлення, підтримують професійну журналістську практику. Водночас чіткі положення про медіа в Україні не розроблені, особливо це стосується електронних медіа та інтернет-журналістики. Крім того, процес формування контролюючих органів медіа буває політизованим. Згідно з результатами інтерв'ю з алжирськими респондентами, фундаментальним бар'єром для розвитку медіа в Алжирі є відсутність незалежності регулювання медіадіяльності. Такі органи, як Агентство з аудіовізуального контролю,

сприяють діяльності журналістів лише теоретично. А тиск, який чинило Алжирське національне агентство з публічної реклами, мало чи не найбільші негативні наслідки для алжирських медіа.

• *Проаналізовано особливості доступу до інформації та реальні можливості розповсюджувати її в Україні та Алжирі.* В Україні доступ до інформації ґрунтується на Конституції України, а також на Законі «Про доступ до публічної інформації» (2011). З іншого боку, існує інформація з обмеженим доступом. Реформи Алжиру 2012 р. розширили свободу журналістів. Імплементовано «Закон про засоби масової інформації» (2012); Конституція 2016 р. гарантує доступ до інформації. Алжирська система підкреслює важливість надання журналістам інформації, але детально не визначає, як це слід робити. Натомість чітко обмежуються права і громадян бути поінформованими, і права журналістів на доступ та публікацію інформації. Покарання за порушення передбачено в Кримінальному кодексі (2001) — від системи штрафів до кількох років ув'язнення.

• *Проведено порівняльний аналіз можливостей критикувати публічних осіб, державні інституції, з'ясовано бар'єри в розповсюдженні критичної думки в Україні та Алжирі.* Більшість українських експертів погодилися, що через численні законодавчі та нормативні акти українські журналісти мають право на об'єктивну критику навіть проти лідерів країни. Респонденти також погодилися, що критика медіа та свобода слова залежать від власників медіа — їхніх переконань та партнерських зв'язків. Алжирські респонденти підкреслили, що законодавство теоретично гарантує свободу критики та вираження поглядів. Але при цьому влада Алжиру встановила численні положення та обмеження, які неможливо порушити. Крім того, політика та стандарти медіакомпаній зобов'язують журналістів дотримуватись і не переходити редакційних ліній компаній.

• *Зібрано експертну думку та виявлено тенденції, проблеми й перспективи в реалізації свободи медіа в Україні та Алжирі.* Більшість українських респондентів наголошували на тому, що редакції у засобах масової інформації

не піддаються цензурі, а українська система містить усі необхідні правові та нормативні гарантії для уникнення та заборони цензури в українських медіа. Більшість респондентів-алжирців зазначили, що в Алжирі попередня цензура існує опосередковано як «самоцензура», а також як «внутрішня політика медіа». Втім, органи, котрі регулюють діяльність засобів масової інформації, мають право змінювати, втручатися або навіть скасовувати матеріал через їх тенденційне ставлення до медіа. Тож скута атмосфера в журналістських редакціях — це передовсім наслідок дій влади, котра постійно залякує та погрожує журналістам і редакціям. Відсутність незалежності від власників та рекламодавців є також важливими чинниками, що впливають на розвиток медіа та дотримання журналістських стандартів.

• *На основі українського досвіду розроблено авторські рекомендації щодо вдосконалення медіа та журналістської практики в Алжирі.* Серед основних рекомендацій: переглянути комплекс національного медіазаконодавства, усунувши цензуру, надавши реальні права журналістам виконувати їхні обов'язки; розробити та ухвалити «Закон про інформацію», який спростить доступ до інформації; запровадити на національному рівні механізм безпеки журналістської діяльності, взявши до уваги Європейську рекомендацію CM Rec (2016); створити або відновити незалежні національні регуляторні органи, зокрема, відновити діяльність Вищої ради з питань медіа; розробити нову редакцію Кодексу етики журналіста, забезпечити роботу Комісії з журналістської етики, яку варто створити як незалежний орган; активізувати роботу професійних спілок журналістів в Алжирі: Національної спілки журналістів (SNJ) та Національної ради алжирських журналістів (CNJA); забезпечити прозорість у медіавласності в Алжирі, взявши до уваги Рекомендацію Ради Європи N°R (94)13 та ін.

• *Запропоновано авторську модель гарантування свободи слова та вираження поглядів в Алжирі.* Її логіка така: а) медіазаконодавство, гармонізоване з міжнародними стандартами; б) послідовне виконання медіазаконодавства суб'єктами інформаційного простору; в) створення

безпечного середовища для роботи журналістів та інших суб'єктів медіа;
з) активізація громадянського суспільства, розвиток медіаграмотності;
г) системне подолання дискримінаційних явищ у суспільстві (расистський дискурс тощо);
д) урізноманітнення ЗМІ, розвиток цифрового середовища;
е) міжнародне партнерство, вихід на зарубіжні ринки алжирських медіапроектів.

ABSTRACT

Yakob Badji. Media Freedom Impact on Professional Journalist's Activity: Study of Ukrainian and Algerian Experience.

The dissertation for obtaining the PhD scientific rank in the field of Journalism within the specialty 061 Journalism. — Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2022.

Keywords: media freedom, censorship, global democracy and media freedom ratings, journalistic activity, Ukrainian media system, Algerian media system, media activities regulation.

Mass media are critically important organizations, which are responsible for public informing and provision of public discussions platforms. They are also instruments for investigation and calling out people in power to be in charge, so they need to be protected from any kind of intervention. Considering this critical function, media freedom in different countries is widely limited to the rights and freedom protection of the state and even some people separately.

The dissertation is aimed at the comparative study of Ukrainian and Algerian experience in this field. Ukraine and Algeria are different. Ukraine is a young democracy, which is developing and implementing large-scale reforms that influenced its media landscape significantly. Algeria is transitioning to democracy after the people's revolution in 2019 as well as reaches peculiar results on its way to freedom and democracy. Nevertheless, it's not enough as there are plenty of challenges such as the problems of modern media and journalism practices.

The problem is the various scale limitation of media freedom in different countries of the globalized world that encourages to search similarities and differences in different media systems of different political, economic, and social conditions; to analyze the causes and the barriers; to study positive experience in fighting media oppression and development of free modern media markets.

The aim of the research is to investigate the peculiarities of media freedom impact on professional activity of journalists by comparing Ukrainian and Algerian media systems.

The research object is Ukrainian and Algerian media freedom.

Ukrainian and Algerian media systems were chosen with a certain purpose. Algerian media system is interesting because Algeria is a post-colonial country of the Arab world. It is the biggest country in Africa which is going through complex processes of civil society and market economy building and its impact on mass media development. Ukraine, on the other hand, is a young European democracy, which is getting closer to the EU by gradual reforming. It is spreading the competitive innovative economic environment, involving technologies so these processes are realized also at media markets, despite existing problems.

The research object is the specifics of the freedom of speech impact in Ukrainian and Algerian media systems, similarities and differences of media practices which сприяє sustainable development.

Research methods. Due to the complexity of the topic, the author chose the combination of general, theoretic, and empirical methods. емпіричних методів.

Document analysis was used to collect the figures proving the levels of democracy and media freedom in Ukraine and Algeria. The secondary data analysis was applied to the international index of “The Economist”, “Reporters without Borders”, and Freedom House for the 2017–2021 to receive deep knowledge and accurate results of democracy index, media freedom in Algeria and Ukraine, political rights, and civil freedoms. These global indexes reflect the level of freedom, which journalists, information organizations, political rights, and civil freedoms in every country. The rating is partly based on the questionnaire about pluralism, media independence, transparency, and infrastructure. Thus, the level of media freedom in the state structure of Algeria and Ukraine, which impacts media and professional practice, is defined.

The historical method was used to analyze the frames of Ukrainian and Algerian media systems. It allowed us to investigate the origin of modern media problems as

well as to analyze the past, predict the future of media systems, including the future problems, and assess the dynamics of progressive changes in media systems.

Comparative analysis was applied to define the differences between the media systems of Ukraine and Algeria, study the similar points, and obtain information about the gaps between two countries as well as identify the disadvantages of the Algerian media system.

Comparative analysis also helped to obtain the conclusions on media specialists activities in every country by comparing regulatory organizations, journalistic freedoms as well as laws on media freedom and professional ethics.

A qualitative approach, based on qualitative interview data, also was applied. Personal professional experience was crucial. Various views of media experts and journalists were collected as well as data and extracts from real discussions. The collected data became the base for the senses and perceptions of media landscape subjects. The gaps and disadvantages of each media system were identified.

From 2017 to 2021 the expert interviews survey “Media freedom realization in Ukrainian and Algerian media landscapes: Experts’ evaluation” was conducted. 20 experts in total, including 10 from each country, took part in the survey. Among the experts there were scholars, working in the media field, journalists, and media experts.

The dissertation contains an introduction, four chapters with the conclusions to each of them, general conclusions, references, and annexes.

CHAPTER 1. General review of media systems of Ukraine and Algeria starts with a short comparative overview, which introduces the peculiarities of historical choice of Ukraine and Algeria. After that, the study focuses on the democratization processes in both countries. Finally, the formation of media landscapes of Ukraine and Algeria, from printed press to digital media, is reviewed.

CHAPTER 2. The fundamentals of the study of media freedom impact on journalism practice in Ukraine and Algeria contains information about media regulation base in Ukraine and Algeria. Special attention is paid to the right to access and disseminate media freedom in Ukraine and Algeria. The works of the scholars on freedom of critical thinking in Ukraine and Algeria (Valerii Ivanov, Borys Potyatynyk,

Hakima Jab Allah, Abdelali Yousfi, Ali Kassisia, Ali Mheni, Sami Saida Balkhiri, Maezi Amel) were summarized in this chapter. The chapter also presents the methodological approaches, on which the research was based.

CHAPTER 3. The results of the comparative empirical study of the media freedom impact on journalistic activity in Ukraine and Algeria begins with the presentation of the document analysis results. Based on the global ratings (Democracy Index, Press Freedom Index, Freedom House Reports), the level of democracy and media freedom in Ukraine and Algeria was comparatively studied. Next, an expert assessment of professional activity of Ukrainian and Algerian journalism in the conditions of freedom / non-freedom is presented. A number of problems were raised such as censorship and independent activity of editorial offices in Ukraine and Algeria, access and dissemination of information in Ukraine and Algeria, attitude towards the freedom of journalists to criticize and express their opinion in Ukraine and Algeria, effectiveness of media activity regulation in Ukraine and Algeria, the state of legislation on mass media in Ukraine and Algeria, and the ways of expanding media freedom and professional practice.

CHAPTER 4. Recommendations on improvement of media and journalistic practice in Algeria (based on Ukrainian experience) is developmental. It critically summarizes the available theoretical and empirical data as well as presents the author's vision and proposals for an appropriate development plan of the Algerian media system. The first basis of the plan is regulatory and legal. The second one is about the safety of journalistic activities and the development of quality journalism. The author's model of guaranteeing freedom of speech and expression in Algeria concludes the chapter.

THE CONCLUSIONS contain the main results and the most important logical summaries, based on the presented in the chapters observations and considerations.

THE REFERENCES contain 342 sources.

IN THE ANNEXES the data on democracy ratings in Ukraine and Algeria was presented as well as the rating of media freedom in Ukraine and Algeria, the index of political rights and civil liberties in Ukraine and Algeria. The annexes also provide the

list of the expert survey participants “Media freedom realization in Ukrainian and Algerian media landscapes: Experts’ evaluation” (2019-2021) and describe the experiences of the interviewees.

Scientific novelty of the obtained results. The main results include the following:

- The Ukrainian and Algerian media systems were studied in a comparative way, the effects of media freedom on the professional activities of journalists in both countries were revealed. Both countries were confirmed to have print, audiovisual and digital media sectors that began to develop actively after gaining independence. In both countries, the post-colonial experience is indicated, in particular, through hereditary bilingualism. In both countries, the level of media freedom / lack of freedom was determined by revolutionary events and wars, changes in power, and government policies. However, the Ukrainian media system was moving towards democratization, denationalization, commercialization, development of the latest professional standards harmonized with world experience, and digitalization. On the other hand, the system of persecution, pressure and censorship was built in Algeria. The development of the Internet and investigative journalism was held back.

Data from the Democracy Index (“Economist Intelligence Unit”), Press Freedom Index (“Reporters without Borders” (RSF)), Reports from Freedom House were analyzed in comparison for Ukraine and Algeria.

According to the Democracy Index from the “Economist Intelligence Unit”, in 2017–2021, due to the reforms, Ukraine’s rating among 169 countries improved. For comparison, the Algerian state system was classified as an authoritarian regime in 2017–2021.

According to the Reporters Without Borders (RSF) “Press Freedom Index”, Ukraine’s ranking moved from 102 in 2017 to 96 in 2020 and 2021 because of deep reforms based on European standards carried out in the media sector. On the other hand, Algeria’s press freedom situation continues to deteriorate from 134 in 2017 and 136 in 2018 to 141 in 2019. Further deterioration to 146 continued in 2020 and 2021.

According to Freedom House’s Index of Political Rights and Civil Liberties, the level of individual and political freedom in Ukraine is acceptable or partially free. On

the other hand, the data on Algeria testify that the situation in the country is constantly deteriorating; reforms are insufficient, which prompted the classification of Algeria as a country with limited freedom (an unfree country).

- Approaches to media regulation in Ukraine and Algeria, principles of financial policy in Ukrainian and Algerian media industries are compared. According to Ukrainian respondents, such regulatory bodies as the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting support professional journalistic practice. At the same time, clear provisions on media in Ukraine have not been developed, especially regarding electronic media and internet journalism. In addition, the process of formation of media control bodies is politicized. According to the results of the interviews with Algerian respondents, a fundamental barrier to the development of media in Algeria is the lack of independence of media activity regulation. Bodies such as the Agency for Audiovisual Control, contribute to the activities of journalists only theoretically. And the pressure exerted by the Algerian National Agency for Public Advertising had almost the greatest negative consequences for the Algerian media.

- The peculiarities of access to information and real opportunities to disseminate it in Ukraine and Algeria were analyzed. In Ukraine, access to information is based on the Constitution of Ukraine, as well as the Law “On Access to Public Information” (2011). On the other hand, there is information with limited access. Algeria’s 2012 reforms expanded the freedom of journalists. The “Law on mass media” (2012) was implemented. The 2016 Constitution guarantees access to information. The Algerian system emphasizes the importance of providing journalists with information but does not specify in detail how this should be done. Instead, the rights of citizens to be informed and the rights of journalists to access and publish information are clearly limited. Penalties for violations are described in the Criminal Code (2001) from the system of fines to several years in prison.

- A comparative analysis of the opportunities to criticize public figures and state institutions was carried out, and barriers to critical opinion dissemination in Ukraine and Algeria were clarified. Most Ukrainian experts agreed that due to numerous legislative and regulatory acts, Ukrainian journalists have the right to objective

criticism even against the country's leaders. Respondents also agreed that media criticism and freedom of speech depend on media owners as well as their beliefs and affiliations. Algerian respondents emphasized that the legislation theoretically guarantees freedom of criticism and expression. But at the same time, the Algerian authorities have established numerous provisions and restrictions that cannot be violated. In addition, the policies and standards of media companies oblige journalists to follow and not violate the editorial lines of the companies.

- Expert opinion was collected which helped to identify trends, problems and prospects in the implementation of media freedom in Ukraine and Algeria. Most Ukrainian respondents emphasized that editorial offices of mass media are not subjected to censorship, and the Ukrainian system contains all necessary legal and regulatory guarantees to avoid and prohibit censorship in Ukrainian media. Most Algerian respondents indicated that in Algeria, censorship exists indirectly as “self-censorship” as well as “internal media politics”. However, media regulatory bodies have the right to modify, intervene or even cancel material due to their bias towards the media. Therefore, the tight atmosphere in journalistic editorial offices is primarily a consequence of the actions of the government, which constantly intimidates and threatens journalists and editorial offices. Lack of independence from owners and advertisers is also important as the factors, affecting media development and adherence to journalistic standards.

- Based on the Ukrainian experience, the author's recommendations on the improvement of media and journalistic practice in Algeria were developed. The main recommendations include the review of the complex of national media legislation; elimination of censorship, giving real rights to journalists to perform their duties; development and adopting the “Information Law” that will simplify access to information; introduction of a mechanism for the safety of journalistic activities at the national level; taking into account the European recommendation CM Rec (2016); creation or restoring of independent national regulatory bodies, in particular, restoring of the activities of the High Council on Media Matters; development of a new edition of the Journalist's Code of Ethics; control over the work of the Commission on

Journalistic Ethics, which should be created as an independent body; intensifying the work of professional unions of journalists in Algeria (the National Union of Journalists (SNJ) and the National Council of Algerian Journalists (CNJA)); ensuring transparency in media ownership in Algeria, taking into account Recommendation N°R (94)13 of the Council of Europe, etc.

- The author's model of guaranteeing freedom of speech and expression of views in Algeria is proposed. It includes a) media legislation, harmonized with international standards, b) consistent implementation of media legislation by subjects of the information space, c) creation of a safe environment for the journalists' work and other media subjects, d) activation of civil society, development of media literacy, e) systematic overcoming of discriminatory phenomena in society (racist discourse, etc.), e) diversification of mass media, development of the digital environment, e) international partnership, access to foreign markets of Algerian media projects.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

Баджі, Я., Бураглі, В. (2022). The Effectiveness of Journalistic Associations and Syndicates in Algeria: A Survey Study on Algerian Journalists. *Актуальні питання масової комунікації*, (32), 26–34.

<https://doi.org/10.17721/CIMC.2022.32.26-34>

Баджі, Я., Бугуерра, Р. (2021). Директива про аудіовізуальні медіа-сервіси в Алжирі: опитування щодо медійного законодавства. *Актуальні питання масової комунікації*, 30, 47-59. [https://doi.org/10.17721/2312-](https://doi.org/10.17721/2312-5160.2021.30.47-59)

[5160.2021.30.47-59](https://doi.org/10.17721/2312-5160.2021.30.47-59)

Баджі, Я., Селамі, С. (2020). Потенціал жінок та виклики на місцевому алжирському радіо: кейс радіо «Al-Hudhna» (контент-аналіз). *Актуальні питання масової комунікації*, 28, 43-55. [https://doi.org/10.17721/2312-](https://doi.org/10.17721/2312-5160.2020.28.43-55)

[5160.2020.28.43-55](https://doi.org/10.17721/2312-5160.2020.28.43-55)

- Баджі, Я., Такиеддін, Я. (2020). Порухення професійної журналістської практики в Алжирі. Можливості та перешкоди. *Наукові записки Інституту журналістики*, 1(76), 170-179. <https://doi.org/10.17721/2522-1272.2020.76.14>
- Баджі, Я., Цимбаленко, Є. (2020). Професійна журналістська освіта в Алжирі: реальність і виклики. *Журнал гуманітарних і соціальних наук*, 2(9), 235-252. <https://www.asjp.cerist.dz/en/downArticle/116/9/2/120283>
- Баджі, Я. (2019). Жінка і реклама (безперервне зловживання у мінливому світі). *Науковий журнал технології в Єгипті*, 1(01), 124-144. https://skje.journals.ekb.eg/article_93822_c2dc6c3b6a56b8403dd1ad26d5a3eb77.pdf

Матеріали наукових та науково-практичних конференцій:

- Баджі, Я. (2020, Грудень 16). *Свобода медіа та плюралізм в Алжирі: перешкоди та виклики* [Матеріали конференції]. Виклаки під час пендемії: теорія та практика, Київ, Україна. <https://youtu.be/eodfKlU-8ec>

ЗМІСТ

ВСТУП	24
 РОЗДІЛ 1. Загальний огляд медіасистем України та Алжиру	 34
1.1. Демократизація України як історичний процес: коротка ретроспектива	34
1.2. Алжир — постколоніальна країна зі складними перехідними тенденціями	37
1.3. Здобуття незалежності України як поштовх до розвитку сучасних ЗМІ в країні	39
1.4. Становлення медіаландшафту в Алжирі з фокусом на державній монополії та контролі	48
Висновки до розділу 1	56
 РОЗДІЛ 2. Засади дослідження впливу свободи медіа на журналістські практики в Україні та Алжирі	 64
2.1. Нормативно-правова база та регулювання медіа в Україні та Алжирі	65
2.1.1. Законодавство про друковані медіа в Україні та Алжирі	65
2.1.2. Підходи в регулюванні аудіовізуальних та електронних медіа в Україні та Алжирі	72
2.1.3. Засади фінансової політики в українській та алжирській медіагалузях	84
2.2. Право на доступ та розповсюдження інформації — детермінанта свободи медіа в Україні та Алжирі	90
2.3. Дослідження свободи критичної думки в Україні та Алжирі: актуальні теоретичні напрацювання	96

2.4. Методологічні підходи в дослідженні української та алжирської медіасистем	105
2.4.1. Концептуальні методологічні підходи в дослідженні української та алжирської медіасистем	105
2.4.2. Ретроспективний пошук спільного та відмінного в досліджуваних медіасистемах (порівняльно-історичний метод, спостереження, аналіз і синтез).....	106
2.4.3. Обґрунтування якісного підходу в дослідженні.....	108
2.4.4. Експертна оцінка української та алжирської медіасистем (експертні інтерв'ю)	109
2.4.5. Аналіз документів (Індекс демократії, Індекс свободи преси, Звіти Freedom House)	114
2.4.6. Обмеження дослідження.....	119
Висновки до розділу 2	120

РОЗДІЛ 3. Результати порівняльного емпіричного дослідження впливу свободи медіа на журналістську діяльність в Україні та Алжирі	125
3.1. Демократія та свобода медіа в Україні та Алжирі в розрізі глобальних рейтингів (результати аналізу документів)...	125
3.2. Експертна оцінка журналістик України та Алжиру в умовах свободи / несвободи професійної діяльності.....	128
3.2.1. Цензура та незалежна діяльність редакцій в Україні та Алжирі	128
3.2.2. Доступ та розповсюдження інформації в Україні та Алжирі.....	130
3.2.3. Ставлення до свободи журналістів критикувати та висловлювати свою думку в Україні та Алжирі	133
3.2.4. Ефективність регулювання медіадіяльності в Україні та Алжирі	135
3.2.5. Стан законодавства про засоби масової інформації в Україні та Алжирі.....	139
3.2.6. Шляхи розширення свободи медіа та професійної практики	142

Висновки до розділу 3	146
 РОЗДІЛ 4. Рекомендації щодо вдосконалення медіа та журналістської практики в Алжирі (на основі українського досвіду)	149
4.1. Розвиток законодавчої бази та оптимізація регулювання медіадіяльності в Алжирі	150
4.1.1. Незалежність національних регуляторних органів медіа	150
4.1.2. Прийняття «Закону про інформацію»	154
4.1.3. Забезпечення прозорості права на медіавласність	159
4.1.4. Створення умов для реальної незалежності редакцій та уникнення тиску на журналістів	164
4.1.5. Перегляд фінансової політики у медіасфері	168
4.1.6. Скасування існуючої системи реєстрації та ліцензування та гармонізація її з міжнародними стандартами	174
4.1.7. Розбудова системи державного іноземного мовлення.....	176
4.2. Забезпечення на практиці безпеки журналістської діяльності та розвитку якісної журналістики	180
4.2.1. Пом'якшення кримінальної відповідальності журналістів	180
4.2.2. Розвиток інститутів з питань медіа (відновлення діяльності Вищої ради з питань медіа, розроблення Кодексу журналістської поведінки тощо).....	183
4.2.3. Реформування журналістської освіти та налагодження системи безперервної журналістської освіти	187
4.2.4. Стимулювання та захист розслідувальної журналістики	189
4.2.5. Забезпечення безпеки журналістів (юридичні, освітні та інші підходи).....	192
4.3. Авторська модель гарантування свободи слова та вираження поглядів в Алжирі	195
Висновки до розділу 4	198

ВИСНОВКИ.....	204
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	212
ДОДАТКИ.....	239
Додаток А. Рейтинг демократії в Україні та Алжирі.....	239
Додаток Б. Рейтинг свободи медіа в Україні та Алжирі.....	239
Додаток В. Індекс політичних прав та громадянських свобод в Україні та Алжирі.....	240
Додаток Г. Список учасників експертного опитування «Реалізація свободи медіа в українському та алжирському медіаландшафтах: експертна оцінка» (2019–2021 рр.).....	241
Додаток Ґ. Авторська модель гарантування та реалізації свободи медіа в Алжирі.....	243

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Свобода медіа є основним правом людини в суспільствах, які вкорінені в рамки сучасної західної думки і мають підтримку більшості міжнародних організацій. Свобода медіа вважається життєво важливою і сприймається як те, що пов'язане з розширенням демократичних процесів і становленням громадянського суспільства. Право людей отримувати інформацію, бути поінформованими про всі поточні події у своїх громадах є основним правом людини та чинником сталого розвитку держави. Це дає змогу громадянам оцінювати дії установ та урядів, а також служить основою для компетентних дебатів у будь-якому демократичному суспільстві.

У широкому розумінні свободу медіа можна розуміти як свободу журналістів мати доступ та поширювати правдиву інформацію серед громадськості відкрито і без обмежень. Здійснення свободи медіа покладає на журналістів низку зобов'язань, включно із дотриманням правил, цінностей та принципів. Це ставить медіапрацівників у будь-якій спільноті під високий рівень підзвітності. Водночас діяльність засобів масової інформації не повинні стримувати внутрішні чи зовнішні чинники.

Більшість країн, також Україна та Алжир, закріпили свободу преси та вираження поглядів у своїх національних конституціях.

Україна та Алжир — різні. Україна — молода демократія, що розвивається, тривалий час проходить масштабні реформи — і це мало значний вплив на медійний ландшафт. Алжир переживає стан демократичного переходу після народної революції 2019 р. і досягає певних результатів на шляху свободи й демократії; проте цього недостатньо — залишається багато труднощів, зокрема, проблеми сучасних медіа та журналістських практик.

Незалежність медіа пов'язана з багатьма аспектами кожної держави: політичною системою, громадянськими правами тощо. Свобода медіа є

результатом тривалого та важкого врегулювання відносин між засобами масової інформації та владою. Тому важливо вивчити трансформації свободи медіа за різних державних устроїв.

У цьому й полягає **проблема** — обмеження свободи медіа в різних країнах глобалізованого світу в тій чи тій мірі, що спонукає шукати спільне й відмінне в різних медіасистемах за різних політичних, економічних та соціальних умов, аналізувати причини й бар'єри, вивчати позитивний досвід подолання несвободи медіа та розвитку вільних медіаринків сучасного типу.

Пропоноване дослідження сприяє всебічному осмисленню сучасного стану свободи медіа в Україні та Алжирі, подає порівняльний аналіз свободи медіа за відповідних устроїв, спрямоване на виявлення розбіжностей у реалізації свободи медіа у порівнюваних медіасистемах. Це необхідно зробити для визначення проблем в алжирській медіасистемі і, як основний наслідок, заохотити алжирський уряд порівняти актуальний стан свободи медіа в країні з досвідом України, а також виявити явні й приховані причини, що обмежують свободу ЗМІ в Алжирі та їх вплив на журналістську практику.

Свобода медіа нерозривно пов'язана з розвитком журналістики та основними правами журналістів. Наразі немає жодної ґрунтовної наукової праці, яка б досліджувала диспропорції у свободі медіа між Алжиром та країнами Європи, розкривала би прихований тиск на алжирські медіа. А тим часом це інтригуюча тема, оскільки Україна та Алжир не мають спільної культурної спадщини та мають дуже своєрідні уряди, рівень свободи медіа в країнах відмінний. Тож у пропонованому дослідженні з'ясовується вплив свободи медіа на професійну журналістську практику в Україні та Алжирі.

Гіпотеза дослідження. Ми припускаємо, що системі медіа Алжиру зашкодили вади нормативно-законодавчого характеру, що детермінували свободу медіа і професійну практику алжирських журналістів, а також рівень професіоналізму медіа. Верифікувати цю гіпотезу перспективно шляхом порівняння реалізації свободи медіа в українських та алжирських медіасистемах.

Мета дослідження — з'ясувати особливості впливу свободи медіа на професійну діяльність журналіста, порівнявши українську та алжирську медіасистеми.

У дослідженні зроблено спробу представити об'єктивну перспективу втілення свободи в практиках алжирських медіа.

Це спонукає до артикуляції нашого основного дослідницького питання: наскільки свобода медіа впливає на професійну журналістську практику в Алжирі, виходячи з українського досвіду? Постають й інші проблемні аспекти: чи забезпечує національне законодавство Алжиру повні гарантії свободи медіа та чи ефективно воно впроваджується на практиці? Чи ефективно регулює алжирська нормативно-правова база засобів масової інформації журналістську практику? Який рівень захисту права журналіста на доступ до інформації та критику? Чи гарантується робота журналістів та реалізуються відповідні гарантії на практиці?

Досягнення зазначеної мети передбачає розв'язання таких **дослідницьких завдань**:

- 1) артикулювати власні дефініції засадничих понять дисертації: «свобода медіа», «неналежна поведінка журналіста»;
- 2) виконати діахронний аналіз розвитку медіасистем України та Алжиру, а саме становлення секторів друкованих, аудіовізуальних та електронних медіа;
- 3) провести аналіз документів різного характеру, дотичних до тематики дисертації,— від законодавчих актів кожної країни до показників глобальних рейтингів демократії та свободи медіа;
- 4) порівняти підходи в регулюванні медіа в Україні та Алжирі, засади фінансової політики в українській та алжирській медіагалузях;
- 5) проаналізувати особливості доступу до інформації та реальні можливості розповсюджувати її в обох країнах;
- 6) порівняти реалізацію права на критику публічних осіб, державних інституцій, бар'єри в розповсюдженні критичної думки в Україні та Алжирі;

7) зібрати експертну думку та виявити тенденції, проблеми й перспективи в реалізації свободи медіа в Україні та Алжирі;

8) надати рекомендації щодо використання ефективних напрацювань для підвищення рівня свободи медіа в Алжирі та запропонувати авторську модель гарантування свободи слова та вираження поглядів в Алжирі.

Об’єкт дослідження — українська та алжирська медіасистеми (відповідні сукупності друкованих та електронних медій різних типів, що мають особливості в аспектах форматів поширюваної інформації, організаційних структур, медіавласності, аудиторії тощо).

Вибір української та алжирської медіасистем для порівняння не випадковий. І українська, і алжирська медіасистеми історично сформувалися в умовах несвободи та двомовності.

Однак упродовж років незалежності, особливо після Євромайдану, Україна пережила суттєві політичні зміни у різних сферах. Ця політична готовність виявилася також у медіасфері, де було впроваджено нове законодавство, спрямоване на поступальний перехід до демократичної системи медій. Євроінтеграційний курс України передбачав реформи, імплементацію європейських стандартів, артикульованих Європейською Радою, щодо дотримання свобод і прав журналістів, незалежності та плюралізму ЗМІ, а також боротьби з усіма формами фінансового та політичного впливу у ЗМІ.

Натомість в Алжирі таких результатів не досягнуто. Водночас успішний перехідний досвід Алжиру 2019 року свідчить про можливість таких трансформацій. При цьому для Алжиру Україна служить успішною моделлю, яка дає чимало відповідей на те, як слід долати труднощі й перешкоди, які заходи слід вживавати для просування медіасектору.

Це спонукає нас зосередитися на реформах української медіагалузі та порівняти український досвід з алжирським досвідом — і виробити рекомендації щодо майбутніх реформ медіагалузі Алжиру.

Предмет дослідження — особливості впливу свободи слова в українській та алжирській медіасистемах, спільне й відмінне в журналістських практиках,

цінний досвід здійснення свободи медіа, що сприяє сталому розвитку.

Джерельна база дослідження складається з кількох масивів:

- *документи різного характеру* (законодавчі акти, укази президентів, розпорядження та накази урядів, європейські конвенції, рекомендації ПАРЄ тощо);

- *дані аналітичних досліджень*, зокрема, глобальні рейтинги (Індекс демократії (Democracy Index) від «Economist Intelligence Unit»; Індекс свободи преси (Press Freedom Index) від організації «Репортери без кордонів» (RSF); Звіти від Freedom House);

- *наукові праці за тематикою дисертації* (М. Володимиров, А. Досенко, В. Іванов, А. Москаленко, Б. Потятиник, Хакіма Джеб Аллах (Hakima Jab Allah), Абделалі Юсфі (Abdelali Yousfi), Алі Кассісія (Ali Kassisia), Алі Мхені Самі (Ali Mheni Sami), Саїда Балхірі (Saida Balkhiri), Маезі Амель (Maezi Amel));

- *дані експертного опитування* «Реалізація свободи медіа в українському та алжирському медіаландшафтах: експертна оцінка» (2019–2021 рр.).

Наукова новизна здобутих результатів.

Уперше:

- *Порівняльним чином досліджено українську та алжирську медіасистеми, виявлено впливи свободи медіа на професійну діяльність журналістів в обох країнах.* Виявлено, що обидві країни мають сектори друкованих, аудіовізуальних та електронних медіа, що стали активно розвиватися із здобуттям незалежності. В обох країнах дається взнаки постколоніальний досвід, зокрема, через спадкову двомовність. В обох країнах рівень свободи/несвободи медіа детермінувався революційними подіями та війнами, зміною влади, політиками урядів. Однак українська медіасистема рухалася в бік демократизації, роздержавлення, комерціалізації, вироблення новітніх професійних стандартів, гармонізованих із світовим досвідом, а також цифровізації. Натомість в Алжирі було вибудовано систему переслідувань, тиску і цензури, стримувався розвиток інтернету, практик журналістських розслідувань.

• *Проаналізовано зіставно для України та Алжиру дані Індексу демократії («Economist Intelligence Unit»), Індексу свободи преси («Репортери без кордонів» (RSF)), Звітів від Freedom House.*

Згідно з Індексом демократії від «Economist Intelligence Unit», в 2017–2021 рр., завдяки реформам, рейтинг України серед 169 країн покращився. Для порівняння, алжирський державний устрій у 2017–2021 рр. був класифікований як авторитарний режим.

Згідно з Індексом свободи преси від організації «Репортери без кордонів» (RSF), рейтинг України перемістився з 102-ї позиції у 2017 р. на 96-ту позицію у 2020 та 2021 роках внаслідок глибоких реформ, що провадилися в медійному секторі за європейськими стандартами. Натомість ситуація із свободою преси в Алжирі продовжує погіршуватися: від 134-го місця у 2017 р. та 136-го у 2018 р. — до 141-го у 2019 р. І подальше погіршення — до 146-го у 2020 та 2021 роках.

Згідно з Індексом політичних прав та громадянських свобод від Freedom House, рівень індивідуальної та політичної свободи в Україні є прийнятним або частково вільним. Натомість дані по Алжиру засвідчують: ситуація в країні постійно погіршується; реформи є недостатніми, що спонукало класифікувати Алжир як країну з обмеженою свободою (невільною країною).

• *Порівняно підходи в регулюванні медіа в Україні та Алжирі, засади фінансової політики в українській та алжирській медіагалузях.* На думку українських респондентів, такі регуляторні органи, як Національна рада України з питань телебачення та радіомовлення, підтримують професійну журналістську практику. Водночас чіткі положення про медіа в Україні не розроблені, особливо це стосується електронних медіа та інтернет-журналістики. Крім того, процес формування контролюючих органів медіа буває політизованим. Згідно з результатами інтерв'ю з алжирськими респондентами, фундаментальним бар'єром для розвитку медіа в Алжирі є відсутність незалежності регулювання медіадіяльності. Такі органи, як Агентство з аудіовізуального контролю, сприяють діяльності журналістів лише теоретично. А тиск, який чинило

Алжирське національне агентство з публічної реклами, мало чи не найбільші негативні наслідки для алжирських медіа.

•*Проаналізовано особливості доступу до інформації та реальні можливості розповсюджувати її в Україні та Алжирі.* В Україні доступ до інформації ґрунтується на Конституції України, а також на Законі «Про доступ до публічної інформації» (2011). З іншого боку, існує інформація з обмеженим доступом. Реформи Алжиру 2012 р. розширили свободу журналістів. Імплементовано «Закон про засоби масової інформації» (2012); Конституція 2016 р. гарантує доступ до інформації. Алжирська система підкреслює важливість надання журналістам інформації, але детально не визначає, як це слід робити. Натомість чітко обмежуються права і громадян бути поінформованими, і права журналістів на доступ та публікацію інформації. Покарання за порушення передбачено в Кримінальному кодексі (2001) — від системи штрафів до кількох років ув'язнення.

•*Проведено порівняльний аналіз можливостей критикувати публічних осіб, державні інституції, з'ясовано бар'єри в розповсюдженні критичної думки в Україні та Алжирі.* Більшість українських експертів погодилися, що через численні законодавчі та нормативні акти українські журналісти мають право на об'єктивну критику навіть проти лідерів країни. Респонденти також погодилися, що критика медіа та свобода слова залежать від власників медіа — їхніх переконань та партнерських зв'язків. Алжирські респонденти підкреслили, що законодавство теоретично гарантує свободу критики та вираження поглядів. Але при цьому влада Алжиру встановила численні положення та обмеження, які неможливо порушити. Крім того, політика та стандарти медіакомпаній зобов'язують журналістів дотримуватись і не переходити редакційних ліній компаній.

•*Зібрано експертну думку та виявлено тенденції, проблеми й перспективи в реалізації свободи медіа в Україні та Алжирі.* Більшість українських респондентів наголошували на тому, що редакції у засобах масової інформації не піддаються цензурі, а українська система містить усі необхідні правові та

нормативні гарантії для уникнення та заборони цензури в українських медіа. Більшість респондентів-алжирців зазначили, що в Алжирі попередня цензура існує опосередковано як «самоцензура», а також як «внутрішня політика медіа». Втім, органи, котрі регулюють діяльність засобів масової інформації, мають право змінювати, втручатися або навіть скасовувати матеріал через їх тенденційне ставлення до медіа. Тож скута атмосфера в журналістських редакціях — це передовсім наслідок дій влади, котра постійно залякує та погрожує журналістам і редакціям. Відсутність незалежності від власників та рекламодавців є також важливими чинниками, що впливають на розвиток медіа та дотримання журналістських стандартів.

• *На основі українського досвіду розроблено авторські рекомендації щодо вдосконалення медіа та журналістської практики в Алжирі.* Серед основних рекомендацій: переглянути комплекс національного медіазаконодавства, усунувши цензуру, надавши реальні права журналістам виконувати їхні обов'язки; розробити та ухвалити «Закон про інформацію», який спростить доступ до інформації; запровадити на національному рівні механізм безпеки журналістської діяльності, взявши до уваги Європейську рекомендацію CM Rec (2016); створити або відновити незалежні національні регуляторні органи, зокрема, відновити діяльність Вищої ради з питань медіа; розробити нову редакцію Кодексу етики журналіста, забезпечити роботу Комісії з журналістської етики, яку варто створити як незалежний орган; активізувати роботу професійних спілок журналістів в Алжирі: Національної спілки журналістів (SNJ) та Національної ради алжирських журналістів (CNJA); забезпечити прозорість у медіавласності в Алжирі, взявши до уваги Рекомендацію Ради Європи N°R (94)13 та ін.

• *Запропоновано авторську модель гарантування свободи слова та вираження поглядів в Алжирі.* Її логіка така: а) медіазаконодавство, гармонізоване з міжнародними стандартами; б) послідовне виконання медіазаконодавства суб'єктами інформаційного простору; в) створення безпечного середовища для роботи журналістів та інших суб'єктів медіа;

- г) активізація громадянського суспільства, розвиток медіаграмотності;
- г) системне подолання дискримінаційних явищ у суспільстві (расистський дискурс тощо);
- д) урізноманітнення ЗМІ, розвиток цифрового середовища;
- е) міжнародне партнерство, вихід на зарубіжні ринки алжирських медіапроектів.

Удосконалено:

- Поняттєвий апарат, зокрема запропоновано авторські дефініції понять «свобода медіа» та «неналежна поведінка журналіста».

- історію алжирської журналістики шляхом систематизації та залучення нових фактів у дискурс національної науки.

Набули подальшого розвитку:

- засади теорії соціальної відповідальності ЗМІ;
- засади лібертарної теорії в медіа.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх застосувати при фундаментальному реформуванні медіасистеми Алжиру.

Отримані результати будуть також у пригоді для організації (реорганізації) медіа для проведення ліцензування наявних та нових ЗМІ в Алжирі та визначення відповідності провідним світовим вимогам. Зокрема результати дисертації доцільно використовувати під час моделювання редакційної команди, розроблення концепції і статуту медіаорганізації.

Дисертація може посприяти самоусвідомленню редакторів та журналістів з обох країн їхнього фахового профілю, статусу й компетенцій.

Отримані узагальнення можуть бути використані під час викладання в Україні та Алжирі курсів з журналістської етики, професійних стандартів та курсу з вивчення демократичних світових медіасистем. Відповідна апробація була проведена під час проходження асистенської педагогічної практики з курсів «Сучасні інформаційні сервіси та системи» та «Сучасні медіасистеми» на освітньому ступені магістр, освітньої програми «Стратегічні комунікації».

Висновки та рекомендації дослідження можуть служити основою для вчених, дослідників та спеціалістів у галузі медіа, слугуючи відправною точкою для нових ідей, уявлень та рішень, що допоможе просунути медійний сектор в

Україні та Алжирі, створити необхідні умови для професійної журналістської практики.

Особистий внесок здобувача. Пропонована дисертація є самостійною науковою працею, результати якої здобуті авторкою одноосібно.

Апробація результатів дисертації. Ключові положення дисертації обговорено на засіданнях кафедри реклами та зв'язків з громадськістю Навчально-наукового інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Окремі положення й висновки оприлюднено в наукових публікаціях та виголошено на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях.

Міжнародні наукові та науково-практичні конференції.

Баджі, Я. (2020, Грудень 16). Свобода медіа та плюралізм в Алжирі: перешкоди та перспективи [Презентація на конференції]. Виклики підчас пандемії: теорія та практика, Київ, Україна. <https://youtu.be/eodfKIU-8ec>

Публікації. Основні результати дисертації викладені у 7 публікаціях: 4 статті надруковані у наукових фахових виданнях, 2 статті — у зарубіжних виданнях та 1 — у матеріалі конференції.

Структура дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів та висновків до них, загальних висновків та покликань на використані джерела (342 позиції). Загальний обсяг роботи — 243 сторінки, із них основного тексту — 211 сторінок. Наприкінці дисертації подано 5 додатків.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД МЕДІАСИСТЕМ УКРАЇНИ ТА АЛЖИРУ

1.1. Демократизація України як історичний процес: коротка ретроспектива

Україна, друга за величиною на континенті Європи, межує з Росією на Сході, Білорусією на Півночі, Чорним морем на Півдні, Азовським і Молдовським морями та Румунією на Південному Заході та Словаччиною, Угорщиною та Польщею на Заході, на крайньому Південному Сході, Україна відокремлена від Росії Керченською протокою, яка з'єднує Азовське море з Чорним морем. Площею 603628 квадратних кілометрів, столицею та найбільш густонаселеним містом є Київ. Нинішнє населення становить 44 237 000 осіб, а офіційною мовою України є українська мова [1].

Україна має змішану президентсько-парламентську систему, оскільки президент поділяє владу з прем'єр-міністром, призначеним законодавчим органом України, Україна поділена на двадцять чотири області та одна автономна республіка — Крим, яку росіяни зараз окупували [2, с. 10].

24 серпня 1991 р. Верховна Рада проголосила незалежність України. 1 грудня нація ратифікувала це рішення на референдумі. Одночасно був обраний перший незалежний президент країни, Союз Радянських Соціалістичних Республік офіційно припинив існувати до кінця грудня, що дозволило Сполученим Штатам та іншим державам визнати незалежність колишніх республік. Тож Україна стала суверенною державою в еволюційному, а не революційному процесі після розпаду Радянського Союзу [3, с. 5–8].

У Радянському Союзі Україна пережила масштабні катастрофи, у тому числі два голодомори у 1920-х і 1930-х роках, в результаті яких загинуло до восьми мільйонів людей, а також аварію на Чорнобильській атомній електростанції, яка вибухнула 26 квітня 1986 року. Точну кількість жертв

встановити неможливо: із радіацією пов'язують від 6 тис. до 8 тис смертей, а ще тисячі страждають від раку та вроджених вад [4, с 215].

Першими двома президентами України були Леонід Кравчук (1991–1994) та Леонід Кучма (1994–2005), колишні члени КПРС. Їхню діяльність пов'язують почасти із безгосподарністю, корупцією. Крім того, Л. Кучму підозрюють у замовному вбивстві журналіста Георгія Гонгадзе [5, с. 2].

Незважаючи на незалежність, спадщина державних репресій та ендемічна корупція стримували спроби економічних реформ, приватизації та громадянських свобод, що призвело в 2004 р. до популярного руху, відомого як Помаранчева революція. Ця подія вважається настанням повноліття громадянського суспільства в Україні. Тоді було скасовано сфальсифіковані президентські вибори та дозволено нове голосування, яке проходило під міжнародним моніторингом і привело до влади реформаторський план під керівництвом Віктора Ющенка.

Подальші внутрішні чвари в таборі В. Ющенка дозволили його супернику Віктору Януковичу повернутися на парламентські вибори та стати прем'єр-міністром у серпні 2006 р. Згодом Янукович обійняв президентський пост (2010–2014) [6, с. 2]. У цей час багато іноземних спостерігачів припускали, що в Україні відбулися найважчі та брудні вибори за свою коротку історію як незалежної країни [7, с. 12].

21 листопада 2013 р. Україна стала свідком мирних протестів проти президента України В. Януковича — розпочалася Революція Гідності. Через відкладення підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом під час тримісячних мітингів на центральній площі Києва у лютому 2014 року уряд придушив початкові протести, що призвело до масштабних протестів, жорстоких зіткнень з поліцією та вбивства понад 100 протестувальників.

Під тиском та міжнародним засудженням В. Янукович утік з країни. Тимчасовий уряд під час виконання обов'язків президента Олександром Турчиновим закликав до нових президентських виборів 25 травня 2014 р. [8, с. 30; 33].

У 2019 р. В. Януковича визнали винним у державній зраді та заочно засудили до 13 років позбавлення волі [9, с. 12]. Крім того, Україна страждає від російського вторгнення. Після втечі Януковича до Росії у лютому 2014 р. Уряд Росії таємно розгорнув сили в Кримському регіоні України — анексував півострів, Росія оголосила про включення Криму безпосередньо до складу Російської Федерації [10, с. 14].

Наразі більшість спостерігачів вважає незаконним організований РФ у березні 2014 р. референдум. Багато західних країн, включно із США, засудили вторгнення Росії в Україну, просунули санкції проти Росії та підтримали збільшення допомоги Україні.

У період 2014–2019 рр. на президентському посту перебував Петро Порошенко.

Від 2019 р. в Україні — новий уряд президента Володимира Зеленського, парламентська більшість, в основі якої — представники партії «Слуги народу».

Завдяки проведенню фінансових та політичних реформ Україна здобула міжнародну довіру, але багато державних інститутів мають проблеми з довірою у внутрішньої аудиторії [11]. Сьогодні Україна є однією з динамічних європейських країн із перехідною економікою.

Незважаючи на значний прогрес у реформуванні, досягнутий упродовж останніх п'яти років, поступову стабілізацію демократичної системи, країні ще належить пройти довгий шлях, щоб стати консолідованою ліберальною демократією [12, с. 10].

Із сучасного погляду, право на свободу вираження поглядів є основою вільного суспільства і має бути захищене будь-якою ціною [13, с. 1]. Свобода засобів масової інформації та їх вираження розглядаються як найважливіший захист у демократичному суспільстві.

Наразі немає підстав стверджувати, що свободу вираження поглядів в Україні абсолютно досягнуто. Однак засоби масової інформації ніколи не мали такого важливого значення для політичного процесу, як сьогодні, і його

важливість ніколи не набувала ширшого та більш публічного визнання в Україні, як сьогодні [14, с. 1].

Українська система гарантує та визнає свободу слова та свободу вираження поглядів, зазначених у статті 3 Конституції «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави», а також у статті 34 гарантує свободу медіа, де зазначено: «Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір» [15]. Тож Конституція України зміцнює свободу вираження поглядів та свободу медіа, а інші засоби масової інформації можуть вільно коментувати суспільні питання без обмежень.

Крім того, Цивільний кодекс України підкреслює свободу медіа в Україні та право висловлювати свою думку без цензури: «Цивільний кодекс України підкреслює свободу медіа в Україні та право висловлювати свою думку без цензури: «право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію» [16].

1.2. Алжир — постколоніальна країна зі складними перехідними тенденціями

Алжирська Народна Демократична Республіка — найбільша африканська та арабська країна, що лежить на півночі Африки, із Середземним морем на півночі, Малі та Нігерім на півдні, Тунісом та Лівією на сході та Марокко та Мавританією на заході; площа становить 2381741 квадратних кілометрів. Столиця та найбільш густонаселене місто — Алжир, нинішнє населення Алжиру — 44179537 [17]. Офіційними мовами Алжиру є арабська та тамазігт. В Алжирі встановлена напівпрезидентська республіка, до складу якої входять місцеві округи, 58 провінцій та 1541 комуни [18].

Алжир здобув незалежність у 1962 р., після восьмирічної війни, яка забрала понад мільйон життів [19, с. 1]. Після початку війни за незалежність Національно-визвольний фронт зарекомендував себе як єдина легітимна політична партія у 1965 р. Після перемоги над президентом Ахмеда Бен Белли

Уарі Бумедієном розпочалася епоха економічного розвитку, становлення соціальних інститутів, прискорення індустріалізації, сільського господарства та націоналізації вуглеводнів.

Вважається, що в 1988 р. відбувся один із перших демократичних переходів в арабських країнах. Під час правління президента Чадлі Бенджедіда велике повстання призвело до розробки проекту нової конституції, яка визначала фундаментальний принцип свободи вираження поглядів та плюралізму медіа, відкривала шляхи для свободи слова та права створювати політичні партії та асоціації [20, с. 5]. Це призвело до відокремлення правлячої партії FLN від держави, а також до створення багатопартійної системи та автономних та різноманітних засобів масової інформації. У наступні місяці було створено понад 40 політичних партій, включно із правозахисними лігами, жіночими організаціями, культурними групами, а також нові щоденні та щотижневі видання [21, с. 5].

Напередодні перших у країні демократичних парламентських виборів у 1991 р. військові оголосили надзвичайний стан, відсторонили президента і ув'язнили сотні членів та прихильників Фронту ісламського фронту порятунку. Ситуація швидко переросла у громадянську війну між військовою адміністрацією, державним Департаментом безпеки розвідки (ДРС) з терористичними організаціями [22, с. 1]. У цей період, відомий як Чорне десятиліття, зафіксовано щонайменше 150000 смертей невинних людей в Алжирі.

У 1999 р. новий президент Абделазіз Бутефліка пообіцяв відновити мир, безпеку та зростання за допомогою військових. Під час режиму Бутефліка регулярно відбувалися економічні та культурні протести, але населення утримувалося від повстання проти системи, щоб вимагати політичних змін, що пояснювалося страхом населення повернутися до насильства, а також широким розподілом державою нафтових рент. Тож у 2011 р. Алжир не пережив Арабську весну, як інші арабські країни. Однак у квітні 2019 р., після рішення Бутефліка балотуватися на 5-й президентський термін, сотні тисяч алжирців влаштували

мирні протести по всій країні, що призвело до відставки Бутефліка. Більшість діячів його режиму перебувають у в'язниці через звинувачення у корупції та інших протиправних діях [23, с. 2–3].

Після двох десятиліть правління Абдельазіза Бутефліка в алжирців з'явився новий президент — його наступником був обраний колишній прем'єр-міністр Абдельмаджід Тебун, але в країні нічого не змінилося.

Ларрі Даймонд сказав про такий тип режиму: «... Їх вибори та інші демократичні інститути — це переважно фасади, проте вони можуть забезпечити певний простір для політичної опозиції, незалежних медіа та громадських організацій, які несерйозно критикують чи кидають виклик режиму» [24, с. 152].

Система Алжиру формально надає медійникам та іншим громадянам свободу вираження поглядів та думок. У статті 36 Конституції 1996 р. йдеться: «Святість свободи переконань та свобода вираження поглядів непорушна». Крім того, законодавство Алжиру гарантує право на збирання та утворення асоціацій, як зазначено у статті «Свобода висловлювання громадянина, асоціацій та зібрань гарантується» [25], також декларується, що «свобода медіа повинна бути загальнодоступною» [26].

Конституція Алжиру (особливо з внесенням змін до останньої редакції 2020 р.) підкреслює право на свободу слова та вираження поглядів для громадян Алжиру. Розширення прав здійснювалося послідовно, але постає питання: як ці свободи реалізуються насправді?

1.3. Здобуття незалежності України як поштовх до розвитку сучасних ЗМІ в країні

Друковані медіа в Україні. Україна зазнала різноманітних змін для покращення журналістської практики. «Українські медіа, як й інші радянські медіа, були під жорстким вертикальним контролем» [27]. Однак здобуття незалежності стало значним поштовхом для розвитку сучасних засобів масової інформації в Україні. «Незалежно від економічної кризи того часу, кількість періодичних видань в Україні постійно збільшувалася» [28, с. 233–246]. За

архівними даними, між 1990 та 1991 роками Державний комітет з питань преси України зареєстрував 2609 періодичних друкованих видань, 2263 газети та 346 журналів, 290 газет та 262 журнали [29].

Давалася взнаки слабка законодавча база та ще менший контроль за дотриманням правових та моральних пріоритетів. Проте незалежна преса розвивалася, отже, було створено першу політику, що регулювала медіаіндустрію. У 1993 набув чинності Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» [30].

Україна пережила другу хвилю розвитку преси між 1995 та 1996 роками [31]. У 1995 р. було вже 4229 видань, через фінансову кризу багато газет втратили свій внутрішній статус, зокрема «Вечірній Київ», «День», «Дзеркало тижня» [32, с. 157; 158].

Наступний етап розпочався у 1998–1999 рр. із створенням найбільших загальнонаціональних таблоїдів, таких як «Сьогодні», «Факти та коментарі», «Вечірні вісті» та газета «Метро», яка розповсюджувалася безоплатно на вулицях [33].

Порівняно з ринками Центральної Європи, українська преса відрізняється двомовністю. На початок 2000 р. було 3864 видання українською мовою та 2567 російською мовою, також виходили численні журнали польською, англійською, румунською, німецькою та кримськотатарською мовами, але тиражі російською мовою значно перевищили тиражі українською мовою [34]. У цей період російські газети почали проникати в український медіасектор, наприклад, «Комерсант Україна». Також на той час розвивався новий спосіб фінансування медіа — міжнародний капітал у таких проектах, як «Українська правда» та «Телекритика» [35, с. 46–47].

Крім того, функціонувало 176 видань для національних меншин, 48 з яких мали міжнародні аналоги, але зареєстровані як українські журнали. Розпочалися інвестиції в щотижневі та щомісячні видання, такі як «Корреспондент» — видання, що належало громадянину США Джеду Сандену, у квітні 2011 року куплене українським політиком та підприємцем Петром Порошенком [36].

У 2000 р. Україна переживала одну з найбільших своїх політичних криз. Президента Леоніда Кучму та інших чиновників звинувачено в організації викрадення та вбивстві опозиційного журналіста Георгія Гонгадзе, а також у переслідуванні деяких засобів масової інформації. Було сформовано Комісію з журналістської етики, в якій понад 400 українських журналістів добровільно зголосилися дотримуватися Кодексу [37, с. 12–33].

Втім, багато друкованих медіа залишалися в орбіті олігархів і політиків. У 2008 р. журналісти, які взяли участь у соціологічному опитуванні, визначили як основні загрози для вільних медіа України фінансові обмеження, втрату особистого престижу, апатію [38].

Преса в Україні стрімко розвивалася між 2000 та 2008 роками завдяки інвестиціям асоціацій фінансової індустрії та міжнародних медіафірм, нові підприємства та збільшення доходів від реклами призвели до значного зростання кількості видань.

До падіння ринку 2008 р. кількість видання подвоїлася до 4187 (2448 газет, 1739 журналів). У 2009 р. кількість журналів та газет ще зросла. Усього було 4157 назв (2347 газет, 1810 журналів). Індустрія друкованих засобів масової інформації почала відновлюватися після рецесії у 2010 р. Між 2008 та 2011 рр., виходило 19 щоденних та чотири безкоштовних щоденні газети, наприклад «15 хвилин», «Вечерком» [39].

Президентство Віктора Януковича пов'язувалося з різким падінням свободи преси та переслідуванням журналістів, а 2014 рік став найкривавішим для багатьох журналістів [40]. На цьому етапі почалися системні вкиди дезінформації, що призвело до створення Міністерства інформаційної політики у 2014 р. Тож основною метою системи інформаційної безпеки на цьому етапі стало запобігання негативному впливу і втручання третіх сторін [41].

У 2016 році схвалено нові реформи, зокрема реформа державних та комунальних друкованих медіа. Політика тиражу газет відтоді не підлягає державному втручання внаслідок приведення законодавства України щодо засобів масової інформації у відповідність до європейських стандартів та в

результаті підвищення рівня об'єктивності у звітності про діяльність органів державної адміністрації та органів місцевого самоврядування, а також темпу висвітлення об'єктивності на практиці органами місцевого самоврядування [42]. Інші реформи, пов'язані з приватизацією державних та муніципальних медіа, було здійснено у 2016 р., і ці кроки отримали широку підтримку. Приватизація 518 друкованих видань відбулася поетапно внаслідок скасування державного та місцевого контролю над пресою, «редакції здобували першочергове право набуття права власності на торгові точки» [43, с. 3]. Зasadничим документом при цьому став Закон України «Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації» (2016).

Аудіовізуальні медіа в Україні. «Після здобуття Україною незалежності українці поступово перемикали свої теле- та радіоприймачі з російських каналів на національні та регіональні українські, а також від державних станцій — до приватних станцій» [46, с. 7]. У 1993 р. було прийнято Закон України «Про телебачення і радіомовлення», Стаття 5 якого проголошувала гарантії свободи діяльності телерадіоорганізацій: забороняла цензуру діяльності телерадіоорганізацій, невмотивоване втручання органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, гарантувала незалежність телерадіоорганізацій у визначенні контенту програм і передач.

Подібним чином уряд зберігав контроль над різноманітними засобами масової інформації. Цьому сприяла національна телекомпанія UA TV, яка мала вплив на 27 регіональних телеканалів, багато національних станцій та інформаційне агентство, яке підтримувалося різними урядовими структурами [47].

Перші ознаки наміру уряду обмежити використання аудіовізуальних засобів фіксувалися в 1994 р., коли «тодішній президент Леонід Кравчук намагався закрити один із телеканалів країни, щоб покінчити з критикою» [48, с. 215–238]. До середини 1990-х років було видано понад тисячу ліцензій, а з другої половини 1990-х років основне українське телебачення набуло популярності. Попри це, російське телебачення домінувало в ефірі України з непропорційно великим

охопленням, а найпопулярнішим був канал «Inter Channel», котрий розпочав мовлення в 1996 р. і має технологічне покриття понад 99 %. Потім українське телебачення почало швидко зростати, включаючи NT, Q1, K2, Megsport та «1+1», почало мовити повний робочий день на UT-2 частотний тендер у 1996 р.

Упродовж 1990-х та 2000-х років ЗМІ України «потрапили в руки потужних фінансово-промислових конгломератів, що мають міцні зв'язки з політичними елітами, наприклад, Віктора Пінчука — зятя Л. Кучми, який володів медіагрупою, яка включала телеканали СТБ, ICTV та “Новий канал” або Віктора Медведчука, голови Адміністрації Президента у 2002–2005 рр., якому нібито належали найвідоміші телеканали «Інтер» та «1+1»» [50, с. 215–238].

Протягом 2000-х та 2010-х років в українському аудіовізуальному секторі реалізувалася політика централізації й тиску, яка передбачала моніторинг телевізійних новин, це відбувалося у співпраці з олігархами, які підтримували Кучму. «Вплив на телеканали посилювався аж до Помаранчевої революції 2004 р., яка скасувала офіційну цензуру та розширила свободу преси» [51].

За цей період платна реклама почала відігравати значну роль в аудіовізуальній індустрії: у 2008 р. в Україні було 1610 телекомпаній, у тому числі 15 національних телеканалів, 5 регіональних та 210 місцевих телеканалів; 730 мереж багатоканального кабельного телебачення. Мовлення велося на 82 супутникових телеканалах, що транслювали 90 телевізійних та 11 радіопередач [52].

Окрім ідеологічно упереджених дозволів на розповсюдження медіа, тиску з боку різних урядових перевірок та загроз життю журналістів, редакційну незалежність цих медіаорганізацій підірвали їхні власники-олігархи. «Наприкінці 2009 р. та на початку 2010 р. під час президентської кампанії продовжували надавати різні платні послуги політичним групам» [53]. Тому, за відсутності легітимності та професіоналізму, «олігархи, які контролювали телебачення та засоби масової інформації, за наказом Януковича переформувалися, важливі телепрограми новин відстежувалися, як за часів уряду Кучми» [54, с. 1–19]. Україна запровадила нову політику, яка «гарантує

редакційну незалежність від держави, процес трансформації вже розпочався, але повний перехід потребує додаткових кроків та значних зусиль» [55].

Крім того, понад 30 телевізійних та радіостанцій по всій країні були повністю перетворені та об'єднані у мережу станцій у складі публічної акціонерної компанії Національна суспільна телерадіокомпанія України (ПАТ НСТУ), а уряд володіє 100% акцій у 2017 році.

Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення зібрала дані про 1579 мовників та постачальників інформаційних послуг, у тому числі 1477 телерадіокомпаній та постачальників програмного забезпечення та 96 постачальників інформаційних послуг, 7 — державні, 246 — комунальні та 1219 — різні види власності, 46 нових телевізійних та радіопідприємств було зареєстровано в Державному реєстрі, тоді як 98 телевізійних станцій та три радіостанції мають ліцензії на супутникове мовлення [56].

Натепер олігархи, які зазвичай займаються політикою, володіють кількома популярними українськими медіаканалами. «76,25 % телеглядачів отримують новини від чотирьох медіаконгломератів: Star Light Media, 1+1 Media, Inter Media та Media Group Ukraine» [57, с.7]. Деякі з них активно підтримували президента України Володимира Зеленського у 2019 р.

Тим часом Національна рада з питань телебачення та радіомовлення доклала значних зусиль для виконання планів інтегрувати українські медіа з вимогами стандартів Європейського Союзу та розвивати європейські стандарти у національній практиці регулювання медіадіяльності. «Найбільш значимі види діяльності включають свободу слова, захист журналістів, інформаційні загрози, висловлювання ворожнечі та збільшення свободи українських соціальних медіа» [58, с. 13].

Електронні медіа в Україні. Після здобуття незалежності Україна розпочала розробку національних інфраструктурних планів у галузі телекомунікацій. «Державне підприємство Науково-телекомунікаційний центр “Українська академічна і дослідницька мережа” ІФКС НАН України (надалі — “Уарнет” — аббревіатура англійських слів “Ukrainian Academic and Research

Network”) створене Постановою Президії НАН України № 405 від 20 листопада 1998 року на базі лабораторії інформаційних технологій і комп’ютерних мереж Інституту фізики конденсованих систем НАН України. “Уарнет” було створено з метою забезпечити: сприятливі умови для розвитку вітчизняної науки; потреби наукових та освітніх установ у доступі до ресурсів глобальної інформаційної мережі Інтернет; зв’язок з європейськими науковими інформаційними мережами; розвиток і широке впровадження сучасних інформаційних технологій; запровадження нових інформаційних технологій у діяльності наукових, освітніх та державних установ; дослідження в галузі супутникового зв’язку та телекомунікаційних технологій передачі даних; повноцінну співпрацю наукових центрів України з Європейською та світовою науковою спільнотою (участь у спільних глобальних наукових програмах, у тому числі у програмах, що фінансуються Європейською комісією та урядами розвинутих Європейських країн); створення наукового інформаційного простору України» [59].

У 1995 р. створено велику кількість веб-сайтів, пов’язаними із технічними, науковими та навчальними інституціями, також органами влади, наприклад Верховної Ради. «ProMedia уклала перелік українських інтернет-ресурсів, де містилася інформація про український медіасектор» [60, с. 6].

У 1997 р. було запущено численні відомі веб-сайти традиційних засобів масової інформації, включаючи журнал СНІР та створення Gala Radio, одного з найуспішніших веб-сайтів наприкінці 1990-х рр. За цей період, на який припав бум інтерактивного медіапростору, відбулося розширення медіааудиторії. Цей потужний сплеск призвів до появи таких веб-сайтів, як «Zerkalo Nedeli» (1994), «Sevodnya» (1998), «Interfax-Ukraine» (1998), «1+1» (1998), UATO Day 9 (1998), ProUA (1998) та «Magnolia» (1999) [61, с. 55]. У 1998 р. перший український журнал в Інтернеті «Електронні новини» (elvisti.com) започатковано компанією-провайдером ELVISTI.

За цей час з’явилася низка онлайн-журналів, включаючи незалежний молодіжний веб-журнал «Світ нашими очима», заснований у 1999 р., який привернув увагу журналістів (спочатку виходив російською мовою, а потім

наприкінці 1999 р. перейшов на українську мову) [62, с. 487]. На початку 2000-х найбільший вплив спричинили випуски Radio Tactical, The New Channel, STB та ICTV, UA Radio, HitFM та інших елементів сучасного медіасередовища. Тим часом аудіодані почали циркулювати в Мережі на початку 2000-х рр.

За даними досліджень, плівки Мельниченка, які почали з'являтися у вигляді аудіофайлів на різноманітних веб-сайтах восени 2000 р., можна вважати першим масовим аудіоконтентом в українському Інтернеті [63, с. 55].

У 2001 р. було запущено численні засоби масової інформації в Інтернеті, зокрема інтернет-видання ForUm, Запоріжжя, TiNET.

Першою в Україні інтернет-адресою в домені першого рівня «UA», яка була надана виданню, стала адреса business.ua газети «Бізнес» київського видавництва «Бліц-Інформ» [64, с. 7].

Український уряд запропонував правила у цій сфері, розробивши документи:

- Указ Президента України № 928/2000 «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» від 31.07.2000;

- Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України № 153 «Про затвердження Порядку проведення державної реєстрації електронних інформаційних ресурсів» від 27.04.2005 [65].

Унаслідок реформ кількість користувачів Інтернету в Україні збільшилася. За даними веб-сайту Bigmir.net, якщо у 2000 р. Інтернетом користувалися 0,4 % українців, то у 2008 р. — вже 14,6 %, а загалом в Україні було 10031778 користувачів, що свідчить про стрімке зростання галузі [66].

Серед найбільш відвідуваних українських веб-сайтів, які ідентифікують себе як онлайн-газети, — «Форум», «Дзеркало тижня» тощо. Унаслідок експоненціального розширення український медіаландшафт виріс до 830 інтернет-видань, включаючи «New UK», «Mymitle», «Crocha», «Platform», «molodi.in.ua» та «Natalie». Також було створено численні радіосайти, такі як «Radio Age», «Radio 5» [67, с. 55; 56].

Під час хвилі соціальних протестів 2013 р. вийшли суспільно-політичні веб-проекти Grom TV, Spilno.tv [68, с. 120]. У період 2013–2015 рр. українські інтернет-медіа значно розширилися і завоювали нову аудиторію, а кількість переглядів на найбільшому українському веб-сайті новин, наприклад, «Українській правді», зросла з 1 до 3 млн на день. Ці онлайн-ресурси досягли загальної кількості відвідувачів щомісяця.

Понад 20 млн через розширення ринку в 2015 р., наприклад: Hromadske.tv має 3 млн споживачів; Espresso TV — 6,5 млн; Новий час — 5 млн; Inforesist.org — 3,5 млн; Апостроф — 2 млн; 4 Power — 0,8 млн; Insider — 0,5 млн [69, с. 35].

У 2017 р. Міністерство інформаційної політики України внесло у чорний список 20 сепаратистських новинних веб-сайтів, що стосуються російських соціальних мереж, таких як Вконтакте та Яндекс.ру. Обмеження стало відповіддю на агресію Росії [70, с. 29].

Крім того, олігархи домінували також у телевізійних мережах. Два веб-сайти належать одному з найбагатших жителів країни Рінату Ахметову та Ігорю Коломойському, а два інших належать колишнім чи нинішнім чиновникам та депутатам Михайлу Бродському та Андрію Садовому [71, с. 5].

Інтернет-аудиторія України в цій сфері неухильно зростає. За даними Інтернет-медіа, які користуються більшою популярністю, ніж телебачення в Україні, опитування 68 % відсотків респондентів використовують соціальні медіа для отримання своїх новин, порівняно з 53 відсотками торік; а популярність і охоплення телевізійних каналів впали до 66 %. Ці статистичні дані демонструють, що традиційні медіа в Україні постійно перетворюються на цифрові медіа [72, с. 7]. За глобальним індексом Speedtest, фіксована швидкість Інтернету в Україні за останній рік зросла на 11 Мбіт/с, досягнувши трохи більше 61 Мбіт/с, на 4 Мбіт/с за останній рік, досягнувши 25 Мбіт/с, зі швидкістю 25 Мбіт/с [73].

1.4. Становлення медіаландшафту в Алжирі з фокусом на державній монополії та контролі

Друковані медіа в Алжирі. Еволюцію алжирських друкованих медіа можна розділити на три епохи.

Перша тривала з 1962 по 1972 рік, після здобуття незалежності. Алжирська система призупинила видання та періодичні видання, що належать Франції, і передала їх у владу Алжиру. Між 1962 і 1963 роками 11 газет, включаючи щоденники, були надруковані загальною кількістю 300000 примірників, усі французькою мовою. За цей час преса стала свідком переходу від колоніальної журналістики до національної журналістики. 19 вересня 1962 р. алжирська щоденна газета «Народ» стала першою газетою французькою мовою [74, с. 65–66].

Тим часом багато регіональних щоденних газет, наприклад «Аль-Наср», «Республіка», почали виходити в містах Оран та Костянтин разом з іншими спеціалізованими виданнями, такими як «Аль-Шихаб» та «Аль-Мааріфа», що відбулося одночасно з рішенням 17 вересня 1963 р. націоналізувати пресові видання [75, с. 32].

Міністерство інформації було замінено Директорією інформації, яку було засновано 18 березня 1963 р. Відтоді будь-яка газета, пов'язана з Міністерством інформації чи Партією національного визволення, була скасована, а місія журналістики з часом залишалася незмінною: служити нинішній системі, а не заохочувати професійну практику, засновану на професіоналізмі та свободі вираження поглядів [76, с. 35]. Тим часом військова реконструкція Бумедієна також змінила журналістське середовище, зробивши його інструментом для розповсюдження владної ідеології. Підтримуючи неліберальний порядок денний, який передбачав скасування приватної власності, уряд захопив провідні газети країни — запропонував їм соціалістичну систему, підпорядкував їх під свою владу, врешті-решт здобув контроль над усіма медіакомпаніями [77, с. 68].

Після цього уряд у 1966 р. заснував Національну видавничу та розповсюджувальну компанію, яка натеper має повну монополію на розповсюдження преси. Це дало змогу владі здійснювати контроль над засобами масової інформації; за цей час не випущено жодної приватної газети. Журналістський кодекс був встановлений 9 вересня 1968 р., кодекс визначив професійного журналіста, обов'язки, процедури найму та професійну етику [78, с. 15–10].

До 1968 р. алжирські медіа не мали чіткої стратегії. Щоденні газети зосереджувалися виключно на міжнародних новинах та подіях, а не на місцевих, фокусувалися на соціальній журналістиці.

На другій фазі розвитку преси — між 1972 і 1988 роками — було створено кілька найменувань арабських газет та релігійних періодичних видань, таких як «Аль-Аср», «Аль-Тадккір» та деякі тижневики — «Аль-Мунтахеб», «Аль-Нур».

«У 1976 р. Конституція, з одного боку, надала громадянам гарантії доступу до ЗМІ, з другого — визначила статус державної власності на ЗМІ, журналістська практика стала інструментом підтримки системи» [79, с. 99].

Вимога урізноманітнити друковану пресу шляхом видання регіональних газет, спеціалізованих газет і журналів була визначена для того, щоб надати нову життєву силу алжирському медіапростору. Незважаючи на значні суспільні, економічні та культурні зміни в Алжирі в цей період, друкована преса не процвітала.

У лютому 1989 р. потужний бунт стимулював прийняття нової Конституції. У 1990 р. медійне законодавство дозволило журналістам створювати власні журнали, а не працювати на уряд [80, с. 55]. Друкована преса досягла великих успіхів і збагатила медійний ландшафт.

У цьому контексті прем'єр-міністр Алжиру Мулу Хамруш вирішив заборонити ввезення іноземних газет та фінансово допомагати власникам вітчизняних газет у придбанні поліграфічних підприємств. Це стало реакцією на розвиток преси, спрагле опанування практик плюралістичної журналістської діяльності [81, с. 48].

Преса почала відчувати посилення незалежності та зміни тональності. Одразу після зняття заборони на приватну пресу всі основні опозиційні партії Алжиру почали видавати власні видання.

Таким чином сформувалися три види газет:

- 1) державні газети;
- 2) партійні газети;
- 3) безкоштовні незалежні видання.

У медійному середовищі почала розвиватися конкуренція, відкрилося поле для інших газет, які завоювали довіру та зацікавлення алжирських читачів, наприклад, арабськомовна газета «Al-Khabar», франкомовна газета «Al-Watan» та «Ліберте» [82, с. 35].

Етап між 1993 і 1996 роками ознаменувався переслідуванням алжирських журналістів після військового перевороту. Загинула велика кількість професійних журналістів, 60 журналістів було притягнуто до кримінальної відповідальності за невгодні публікації, влада вдалася до ув'язнення журналістів без пред'явлення звинувачень або суду, покликаючись на вимоги надзвичайного стану [83, с. 67].

«Багато газет оголосили про банкрутство у 1998–1999 роках, кількість щоденників становила 24 із 106 назв. Із щоденників 14 — французькою мовою і 10 — арабською» [84, с. 46].

«Від 2000-х років в алжирському медіапросторі з'явилося безліч газет, таких як «El Echorouk Daily», причому без участі Вищої ради з питань медіа, яка покликана управляти діяльністю медіа» [85, с.22–23].

Тим часом алжирська преса зробила значний прогрес, про що свідчить позиція газети «Al-Khabar» у Міжнародному довіднику медіа та журналістики 2010 року — вона посіла дев'яте місце серед 50 африканських газет та 223 газет, що розповсюджуються на п'яти континентах.

«Медійний ландшафт Алжиру визначають понад 79 газет, у тому числі ті, що спеціалізуються на спорті, економіці та релігії, які спільно випускають понад 2 млн примірників; 68 — щотижневі газети, а 322 — інші періодичні видання;

загалом — близько 150000 примірників. Ця цифра окреслює довгострокову стратегію розвитку, і наклад залишився незмінним на рівні 2,5 млн примірників» [86, с. 184].

«El Echorouk Daily» стала найбільшою газетою країни — щоденно друкує до 500000 примірників. За нею йде «El Khabar», яка видає 400000 примірників. До провідних франкомовних газет належать «El Watan», «Liberté», «Le Soir d'Algérie», «Le Quotidien», «d'Oran», який щоденно видає приблизно 40000–100000 примірників» [87].

Фатіма ель-Исаві, алжирська дослідниця, підкреслила: «Ель-Чурук» та «Еннахар-ель-Джадід», дві найпомітніші з газет, належать і контролюються колишніми журналістами, які нібито мають підтримку уряду. Ці друковані медіа змагаються за сенсаційні новини» [88, с. 10].

Одне з таких порушень було виявлене у пресі в останні роки, коли «власники газети «Al-Khabar» намагалися продати її алжирському бізнесмену Іссаду Ребрабу, відомому критику режиму Бутефліка. Суд визнав, що угода порушує антимонопольне законодавство країни» [89].

Професійний цех Алжиру налічував приблизно 3500 журналістів, понад 2400 з них були визнані та отримали посвідчення особи професійного журналіста. За наявності в Алжирі 155 газет та 400 періодичних видань, як заявив міністр комунікацій Хамід Грін, «існує різноманітність в алжирських засобах масової інформації, але над професійною практикою ще багато роботи» [90, с. 113].

Аудіовізуальні медіа в Алжирі. Алжирська аудіовізуальна індустрія від заснування стикалася з різними перешкодами. Однак після відставки французьких професіоналів у цій галузі алжирські журналісти за допомогою технічної групи подолали перешкоди, щоб забезпечити продовження радіо і телебачення. 28 жовтня 1962 р. влада Алжиру відновила контроль над аудіовізуальним сектором. Згодом радіо стало інструментом державної служби з прийняттям першого стратегічного плану розвитку цієї галузі» [91, с. 130].

Між 1965 і 1986 роками в аудіовізуальному секторі не було регулювання медіа, що призвело до регуляторного вакууму, який утруднював діяльність, особливо після скасування французького законодавства про засоби масової інформації, аж до 1986 р.

Алжирське радіо мовило двома національними мовами — арабською та берберською. Радіокорпорації і телекорпорації було розподілено.

Кожна установа стала самоврядною, управляючою та фінансувальною після того, як указом міністра було створено Національну телерадіомовну установу для громадського обслуговування у сфері мовлення.

Відтак створено чотири автономні національні установи:

- 1) Національний інститут звукового мовлення (НСБІ);
- 2) Національна установа Алжирського телебачення (NIAT);
- 3) Національна установа радіомовлення (NRBI);
- 4) Національна установа аудіовізуального виробництва.

Вони стали державними, промисловими та комерційними установами 20 квітня 1991 р. [92, с. 120–119].

Алжирська телерадіомовна установа з 1991 р. проводить стратегію диверсифікації та збільшення географічного охоплення, що дозволило їй вийти на 55 радіоканалів, серед них — три національні канали, які транслюють трьома мовами, та чотири тематичні радіоканали, зокрема «Коран-радіо», «Міжнародне алжирське радіо», яке мовить чотирма мовами, а також понад 48 місцевих радіостанцій, розташованих навколо Алжиру [93].

У 1998 р. президент Ямін Зеруал рекомендував розвивати аудіовізуальний сектор, підкресливши важливість відкриття аудіовізуальної індустрії для досягнення проблемних цілей алжирського народу [94, с. 27]. Та насправді цей сектор постраждав від вакууму в регулюванні та законодавстві через політичну безвольність та небажання просувати і розвивати цю сферу. Менше з тим, прийняття у 2002 р. Указу Президента про засоби масової інформації претендувало на відкриття аудіовізуального сектору для приватних осіб зі створенням Аудіовізуальної ради та Національного комітету для професійних

журналістів (тобто в аудіовізуальному секторі було розрізнено фрілансерів-журналістів і тих, хто займається професійною журналістикою в зареєстрованих медіа).

Крім цього, Алжир бачив численні спроби реформувати медіасектор, особливо передбачувані спроби забезпечити державну монополію на аудіовізуальну сферу для приватних інвесторів за допомогою кількох указів президента, які регулюють дозволи приватних каналів, включаючи законодавство про засоби масової інформації.

«У 2012, 2014 роках в Алжирі дискутувалося питання про свободу аудіовізуальної діяльності, зокрема у медіамережах» [95, с. 11–12]. Завдяки цьому, аудіовізуальний медіаландшафт Алжиру збагатився кількома приватними телевізійними каналами.

Від 2011 р. більшість помітних приватних каналів, які ведуть мовлення за межами Алжиру були визначені як іноземні канали, які підпадають під дію алжирського законодавства. Це наклало на них низку регуляторних обмежень і заборонило трансляцію власних тематичних програм. Натомість вимагали транслювати контент, який відображав би загальний інтерес державних органів із підтриманням громадського порядку. Отже, уряд встановив суворі обмеження щодо права власності на медіа та оголосив про відсутність безкоштовних FM-частот [96, с. 9].

Тим часом Міністерство зв'язку дозволило однорічні поновлювані ліцензії лише п'яти із цих приватних телеканалів, серед яких: «Ель-Чурук», «Дзаїр ТВ», «Ель-Нахар» та «Ель-Джазарія». Міністерство може відкликати дозвіл у будь-який момент; тож канали транслюють новинні програми, які сприяють режиму або певним структурам у ньому.

У результаті в приватних аудіовізуальних каналах панує невелика кількість бізнесменів та журналістів, пов'язаних із попереднім режимом. Таким чином, «Закон про аудіовізуальну діяльність» № 14-04 має на меті розвивати цей сектор, вперше встановивши систему узгоджених норм, що застосовуються до приватних телестанцій, заснованих в Алжирі [97]. Цей сектор став свідком

кількох порушень за цей період. Однак приватний канал «Атлас», який проводив редакційну політику проти кандидатури Бутефліка на новий президентський термін, був закритий у березні 2014 р. через звинувачення у підбурюванні проти уряду. Телеканал «Al-Watan» був конфіскований у жовтні 2015 р. після інтерв'ю з колишнім лідером ісламістської партії. Його звинуватили у зловживанні державною та республіканською символікою, а сатиричне телешоу на телеканалі КВС включало звинувачення в корупції проти Бутефліки та торкалося його стану здоров'я — питання, яке вважалося надзвичайно чутливим. Програму негайно припинило, а двох відповідальних журналістів заарештували, щоб запобігти ухваленню політично вмотивованого рішення під виглядом збереження інтересів країни.

Нещодавно алжирське законодавство розширило можливості приватного сектору займатися аудіовізуальною діяльністю. Агентство з аудіовізуального контролю має безліч широких прерогатив, які дозволяють йому жорстко контролювати аудіовізуальні засоби діяльності [98, с. 191].

Електронні медіа в Алжирі. Важливий виклик у дослідженні алжирських медіа — це розвиток електронної журналістики.

Алжир був підключений до Інтернету в 1993 р. під керівництвом Національного центру науково-технічних досліджень CERIST, який був єдиним проміжним розповсюджувачем Інтернету всередині країни для компетентних офіційних організацій, особливо в галузі досліджень, до грудня 1997 р., коли він відкрив двері для приватного сектору [99, с. 302].

Згідно з оцінками 2015 р. Міжнародного союзу телекомунікацій (МСЕ), заснованими на комплексі факторів, Алжир посів 114-те місце серед 167 країн з точки зору розвитку інформаційних та комунікаційних технологій (ТІС). Крім того, він займає 9-те (останнє) місце у світі з точки зору швидкості Інтернету менше 2,0 Мбіт/с [109].

9 травня 2002 р. Указом № 02-156 встановлено умови взаємозв'язку телекомунікаційних мереж та послуг, що відкрило двері для тимчасової співпраці з іноземним приватним сектором. У результаті відносин з алжирським

інтернет-провайдером в той час був засновано французький центр Wanadoo. (French Wanadoo Center) [100].

Ці рішення посприяло розвитку електронної преси — стало можливим створювати веб-сайти преси, зарезервувавши місце в Центрі та дотримуючись необхідних нормативних процесів для використання веб-сайту для певної електронної газети, наприклад, реєстру кожного підприємства, виплата суми 1000 DA за один рік [101, с. 202].

Алжир зіткнувся з вирішальним етапом, на якому завдано шкоди свободі преси. Щоб зберегти авторитет і запобігти тиску на свободу слова, деякі газети вдалися до електронного формату — перший електронний щоденник «Al-Watan» було запущено в 1997 р. Це призвело до зростання електронної преси, створення десятка веб-сайтів, що охоплювали широкий тематичний спектр. Алжирські читачі здобули легший доступ до міжнародних проектів унаслідок поширення інтернет-технологій [103]. Доступ до міжнародної преси дав змогу алжирським читачам уникати офіційних обмежень щодо певних видань.

У 1999 р. з'явилися приватні електронні газети («Algeria Interface», «Algeria Watch»), а також більшість друкованих газет до електронних видань, таких як найвпливовіший щоденник арабською мовою «Al-Khabar», який перейшов на електронну платформу в 1998 р.

Щоденна газета «El chourouk» була заснована в 2000 р., у 2007 р. розширена та оновлена її електронна веб-сторінка, інші газети пішли за «Al-Nahar», «Auto Algeria», «Le soir D'algerie» та «El moodjahid».

У 2016 р. конкуренція досягнула нового рівня, зокрема через змагання між «El chourouk» та приватним веб-сайтом TSA. При цьому «El chourouk online» посідав 1 місце в Алжирі з 2,6 млн відвідувачів щомісяця, тоді як TSA мав 350000. Крім того, «Magreb Emergent» та «Algeria Focus» були визнані надзвичайно активними новинними сайтами [104, с. 217].

У 2020 р. Міністерство зв'язку підрахувало, що «в Алжирі є 150 сайтів, у тому числі 84 сайти, уповноважені Міністерством, численні з цих сайтів

електронних новин покладаються на ті самі новини, які виходять у їхніх газетах, не змінюючи їхній зміст» [105].

У цьому сенсі алжирська дослідниця Хаджер Коудрі підкреслила важливість створення професійної стратегії для цієї галузі. Вона зазначила, що термін „електронна журналістика” слід чітко визначити в Алжирі, процес оновлення відповідних підходів просувається повільно, а іноді й не існує. Ця ситуація впливає на рівень журналістики в Інтернеті. Дослідниця дійшла висновку, що розвиток електронної журналістики в Алжирі вимагає «навчання інтернет-журналістів та редакторів у рамках законодавчо обґрунтованих умов для цього сектору» [106].

Нещодавно алжирські медіа пережили бурхливу дискусію щодо зростаючої в країні заборони на веб-сайти, яка розширилася в останні місяці під різними приводами. Однак уряд наполягає на збереженні контролю над сектором і намагається поставити під загрозу особисті свободи. У 2020 р. алжирська влада видала указ, котрий визначає стандарти країни щодо практики роботи з електронними медіа. Прикметно, що в документі бракує чітких положень, котрі гарантували би свободу та права журналістів в електронних медіа. За словами Фатма-Зохра Тайеб-Муссау, «економічне обґрунтування цього правового обмеження полягає в тому, що зростання такої електронної журналістики розширить доступ громадян до інформації» [107, с. 12]. Тим часом деякі блогери постали перед місцевими судами за звинуваченнями, сформованими задля їх дискредитації, залякування громадськості, а також як застереження іншим активістам наслідувати їхній приклад [108, с. 18].

1.5. Висновки до розділу 1

У розділі обсервовано праці з новітньої історії України: R. Wachsmuth та S. Fiebrig (2004), T. Kosinski (2014), T. A. Olszański (2017) та ін.

У ході розгляду праць виявлено, що Україна стала суверенною державою в еволюційному, а не революційному процесі після розпаду Радянського Союзу.

24 серпня 1991 р. Верховна Рада проголосила незалежність України. 1 грудня нація ратифікувала це рішення на референдумі.

Незважаючи на здобуту незалежність, спадщина радянських підходів у державному управлінні та ендемічна корупція стримували економічні реформи та громадянські свободи, що призвело до двох революцій — Помаранчевої (2004) та Революції Гідності (листопад 2013 — лютий 2014).

Чвари в таборі В. Ющенко дозволили його супернику Віктору Януковичу стати прем'єр-міністром у серпні 2006 р., а згодом обійняти президентський пост (2010–2014). Під час Революції Гідності під тиском протестувальників та міжнародним осудом В. Янукович у лютому 2014 р. утік з країни.

Після втечі Януковича до Росії уряд Росії таємно розгорнув сили в Кримському регіоні України — анексував півострів, спровокував сепаратизм та розпочав війну на Донбасі. Україна досі страждає від російського вторгнення.

У період 2014–2019 рр. на президентському посту перебував Петро Порошенко. Від 2019 р. в Україні — новий уряд президента Володимира Зеленського, парламентська більшість, в основі якої — представники партії «Слуги народу».

Сьогодні Україна є однією з динамічних європейських країн із перехідною економікою. Незважаючи на значний прогрес у реформуванні, досягнутий упродовж останніх п'яти років, поступову стабілізацію демократичної системи, країні ще належить пройти довгий шлях, щоб стати консолідованою ліберальною демократією.

У сучасній Україні ЗМІ зростає роль ЗМІ. Українська система гарантує свободу слова та свободу вираження поглядів.

Алжир після тривалого французького правління та восьмирічної війни здобув незалежність у 1962 р. Після перемоги над президентом Ахмеда Бен Белли Уарі Бумедієном розпочалася епоха економічного розвитку, становлення соціальних інститутів, прискорення індустріалізації та сільського господарства, націоналізація вуглеводнів.

Вважається, що в 1988 р. відбувся один із перших демократичних переходів в арабських країнах. Під час правління президента Чадлі Бенджедіда велике повстання призвело до розробки проекту нової конституції, яка визначала фундаментальний принцип свободи вираження поглядів та плюралізму медіа, відкривала шляхи для свободи слова, права створювати політичні партії та асоціації.

Напередодні перших у країні демократичних парламентських виборів у 1991 р. військові оголосили надзвичайний стан, відсторонили президента та ув'язнили сотні членів та прихильників Ісламського фронту порятунку. Ситуація швидко переросла у громадянську війну.

У 1999 р. новий президент Абделазіз Бутефліка, спираючись на військових, пообіцяв відновити мир, безпеку та зростання. Під час режиму Бутефліка регулярно відбувалися економічні та культурні протести, але населення утримувалося від повстання проти системи.

У 2011 р. Алжир не пережив Арабську весну, як інші арабські країни. Однак у квітні 2019 р., після рішення Бутефліка балотуватися на 5-й президентський термін, сотні тисяч алжирців влаштували мирні протести по всій країні, що призвело до відставки Бутефліка.

Система Алжиру формально надає медійникам та іншим громадянам свободу вираження поглядів та думок. підкреслює право на свободу слова та вираження поглядів для громадян Алжиру, але при реалізації цих свобод постають численні проблеми.

Ситуація в системі друкованої преси в Україні зумовлена тим, що вона історично були під жорстким вертикальним контролем держави. Однак із здобуттям незалежності розпочалася перша хвиля розвитку ринку українських друкованих газетно-журнальних видань. Формувалася політика в цій царині, у 1993 р. набув чинності Закон «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні». Друга хвиля припала на 1995–1996 рр. Третя розпочалася у 1998–1999 рр., коли було створено загальнонаціональні таблоїди «Сьогодні», «Факти та коментарі», «Вечірні новини» та ін.

Українська преса відрізнялася двомовністю, причому накладі російськомовних видань тривалий час значно перевищували українськомовні. Крім того, на український ринок стали заходити російські видавці преси («Комерсантъ Україна», «АиФ-Украина», «Комсомольская правда в Украине» та ін.).

У 2008–2009 рр. активно запрацював новий спосіб фінансування медіа — міжнародний капітал («Українська правда», «Телекритика»), також рекламні надходження. Втім, багато друкованих медіа залишалися в орбіті олігархів і політиків. Але фінансово-економічна криза цього часу відчутно позначилася на темпах розвитку галузі.

У 2001 р. сформовано Комісію з журналістської етики, у 2014 р., у зв'язку із гібридною війною, створено Міністерство інформаційної політики.

У 2016 р. розпочато реформу державних та комунальних друкованих медіа. Зasadничим документом при цьому став Закон України «Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації» (2016).

В аудіовізуальному секторі із здобуттям державою незалежності українці поступово відходили від російських каналів до національних та регіональних українських, а також від державних до приватних станцій. У 1994 р. уведений у дію Закон України «Про телебачення і радіомовлення». Із другої половини 1990-х основне українське телебачення набуло популярності; попри це, російське телебачення домінувало в національному ефірі.

Упродовж 1990-х та 2000-х ЗМІ України потрапили в руки потужних фінансово-промислових груп, що мають міцні зв'язки з політичними елітами («1+1 медіа», «StarLightMedia», «Inter Media Group»). За часів Л. Кучми аж до Помаранчевої революції (2004) в українському аудіовізуальному секторі реалізувалася політика централізації й тиску, мала місце «джинса», застосовувалися т. зв. «темники». Наступна спроба контролювати аудіовізуальний сектор припала на президентство В. Януковича.

У 2017 р. розпочала свою діяльність Національна суспільна телерадіокомпанія України. ПАТ НСТУ покликана гармонізувати українські

медіа із вимогами Європейського Союзу та розвивати європейські стандарти у національній практиці регулювання медіадіяльності.

Сектор українських інтернет-медіа розвивається від 1992, коли було зареєстровано національний домен верхнього рівня *.ua*. У 1995 р. створено велику кількість веб-сайтів, пов'язаних із технічними, науковими та навчальними інституціями, також органами влади, наприклад Верховної Ради.

Український уряд запропонував правила у цій сфері, розробивши документи: а) Указ Президента України № 928/2000 «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» від 31.07.2000; б) Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України № 153 «Про затвердження Порядку проведення державної реєстрації електронних інформаційних ресурсів» від 27.04.2005.

Прикметою українського ринку інтернет-видань є стрімке зростання й ускладнення нових проєктів, і кількості інтернет-користувачів.

Як і в Україні, в Алжирі із здобуттям незалежності розпочалася нова епоха розвитку друкованих медіа — від 1962 до 1972 р. На цьому етапі та на наступному (1972–1988 рр.) поступово формувалося три види газет: 1) державні газети; 2) партійні газети; 3) безкоштовні незалежні видання. У медійному середовищі почала розвиватися конкуренція, відкрилося поле газет, які завоювали довіру та зацікавлення алжирських читачів, наприклад, арабськомовна газета «Al-Khabar», франкомовна газета «Al-Watan» та «Ліберте». Тож на алжирському ринку друкованих медіа, як і на українському, йдеться про двомовність, однак інших мов — арабської та французької.

Етап між 1993 і 1996 роками ознаменувався переслідуванням алжирських журналістів після військового перевороту. Багато газет оголосили про банкрутство у 1998–1999 рр. Тож для розвитку галузі друкованої преси Алжиру характерна ситуація масованого контролю з боку влади.

Незважаючи на тиск, алжирська преса зробила значний прогрес, про що свідчить позиція газети «Al-Khabar» у Міжнародному довіднику медіа та

журналістики 2010 року — газета посіла 9-те місце серед 50 африканських газет та 223 газет, що розповсюджуються на п'яти континентах.

Є й інші успішні проекти. «El Echourouk Daily» стала найбільшою газетою країни — щоденно друкує до 500000 примірників. «Ель-Чурук» та «Еннахар-ель-Джадід», дві найпомітніші з газет, належать і контролюються колишніми журналістами, які нібито мають підтримку уряду.

1962 р. влада Алжиру відновила контроль над аудіовізуальним сектором. Згодом радіо стало інструментом державної служби з прийняттям першого стратегічного плану розвитку цієї галузі. Однак у перші десятиліття після здобуття незалежності в аудіовізуальному секторі Алжиру не було системного регулювання медіа, що призвело до регуляторного вакууму, який утруднював діяльність, особливо після скасування французького законодавства про засоби масової інформації. Натепер діє Агентство з аудіовізуального контролю, яке жорстко контролює аудіовізуальну діяльність в Алжирі, а також чинним є «Закон про аудіовізуальну діяльність» № 14-04.

В Алжирі радіокорпорації і телекорпорації розподілено. Кожна установа стала самоврядною, управляючою та фінансувальною після того, як указом міністра було створено Національну телерадіомовну установу для громадського обслуговування у сфері мовлення. Відтак створено чотири автономні національні установи: 1) Національний інститут звукового мовлення (НСБІ); 2) Національна установа Алжирського телебачення (NIAT); 3) Національна установа радіомовлення (NRBI); 4) Національна установа аудіовізуального виробництва.

Прийняття у 2002 р. Постанови про засоби масової інформації претендувало на відкриття аудіовізуального сектору для приватних осіб зі створенням Аудіовізуальної ради та Національного комітету для професійних журналістів (тобто в аудіовізуальному секторі було розрізнено фрілансерів-журналістів і тих, хто займається професійною журналістикою в зареєстрованих медіа).

У 2012, 2014 роках в Алжирі дискутувалося питання про свободу аудіовізуальної діяльності, зокрема у медіамережах. Завдяки цьому,

аудіовізуальний медіаландшафт Алжиру збагатився кількома приватними телевізійними каналами.

Від 2011 р. більшість помітних приватних каналів, які ведуть мовлення за межами Алжиру були визначені як іноземні канали, які підпадають під дію алжирського законодавства. Це наклало на них низку регуляторних обмежень і заборонило трансляцію власних тематичних програм. Натомість вимагали транслювати контент, який відображав би загальний інтерес державних органів із підтриманням громадського порядку. Отже, уряд встановив суворі обмеження щодо права власності на медіа та оголосив про відсутність безкоштовних FM-частот

Алжир був підключений до Інтернету в 1993 р. під керівництвом Національного центру науково-технічних досліджень CERIST. Згідно з оцінками 2015 р. Міжнародного союзу телекомунікацій (МСЕ), заснованими на комплексі факторів, Алжир посів 114-те місце серед 167 країн з точки зору розвитку інформаційних та комунікаційних технологій (ТІС). Крім того, він займає 9-те (останнє) місце у світі з точки зору швидкості Інтернету менше 2,0 Мбіт/с.

У 2020 р. Міністерство зв'язку підрахувало, що в Алжирі налічується 150 сайтів.

Розвиток інтернет-медіа в Алжирі стримує системне обмеження свободи медіа. Щоб зберегти авторитет і запобігти тиску, деякі газети вдалися до електронного формату — перший електронний щоденник «Al-Watan» було запущено в 1997 р. Це стало прикладом для створення десятка веб-сайтів, що охоплювали широкий тематичний спектр, зокрема, у 1999 р. з'явилися приватні електронні газети («Algeria Interface», «Algeria Watch»). Алжирські читачі здобули легший доступ до міжнародних проектів.

9 травня 2002 р. Указом № 02-156 встановлено умови взаємозв'язку телекомунікаційних мереж та послуг, що уможливило тимчасову співпрацю з іноземним приватним сектором. Ці рішення посприяло розвитку електронної преси.

У 2020 р. алжирська влада видала указ, котрий визначає стандарти країни щодо практики роботи з електронними медіа. Прикметно, що в документі бракує чітких положень, котрі гарантували би свободу та права журналістів в електронних медіа. Натепер деякі блогери постали перед місцевими судами за звинуваченнями, сформованими задля їх дискредитації, залякування громадськості, а також як застереження іншим активістам наслідувати їхній приклад.

РОЗДІЛ 2

ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

ВПЛИВУ СВОБОДИ МЕДІА НА ЖУРНАЛІСТСЬКІ ПРАКТИКИ

В УКРАЇНІ ТА АЛЖИРІ

У розділі викладено засади, на які спиралося осмислення стану свободи медіа в Україні та Алжирі. Опрацювання джерел та даних про явища різного характеру в подальшому дало змогу розв'язати завдання дослідження.

Зокрема, висвітлено законодавчі рамки, що регулюють свободу медіа та вираження поглядів в Україні та Алжирі, що дало змогу чіткіше окреслити зв'язки між політичними, демократичними інститутами й інститутами медіа.

Простежено розвиток засобів масової інформації, найважливіші медійні події, що відбулися в обох країнах, вивчено еволюцію друкованої преси, аудіовізуальних засобів масової інформації та інтернет-журналістики, щоб представити повну картину становлення та функціонування медіасистем в Україні та Алжирі. Ретроспективно й порівняльно оцінено журналістські практики в Україні та Алжирі, включно з оглядом та обговоренням нормативних актів, які використовуються українськими та алжирськими журналістами для збору та розповсюдження інформації. Окрему увагу приділено гарантіям, що застосовуються для захисту прав журналістів висловлювати думку, критикувати дії влади.

Висвітлено, як регулюються засоби масової інформації в обох країнах (друкована преса, аудіовізуальні медіа, інтернет-журналістика), при цьому взято до уваги європейські рекомендації для України у цій галузі.

Досліджено відмінне та подібне в моделях урядового фінансування засобів масової інформації, рекламній діяльності, що дало змогу в подальшому виявити прогалини, що існують в алжирському медійному середовищі.

Обговорено попередні дослідження, з огляду на їх значення для розвитку наукової дискусії.

Також представлено методологію дисертаційного дослідження — від проекту до результатів. Роз'яснено особливості застосування комплексу методів, в яких зроблено сильний акцент на якісних методах та міждисциплінарний підхід.

Спираючись на висновки вторинних досліджень, проаналізовані дані міжнародних рейтингів свободи медіа в обох країнах, розвиненість демократії, політичних та громадянських свобод, виявлено проблеми в медіасистемах, інтерпретовано їх у розрізі зміцнення демократії та свободи вираження поглядів в Україні та Алжирі.

Розкрито труднощі (зокрема, організаційні), які виникли під час цього академічного дослідження, особливо у процесі збору даних від респондентів з обох країн.

2.1. Нормативно-правова база та регулювання медіа в Україні та Алжирі

2.1.1. Законодавство про друковані медіа в Україні та Алжирі

Законодавство про друковані медіа в Україні. Упродовж майже двох десятиліть в Україні існують регуляторні ініціативи, що стосуються сектора друкованих медіа, які мають на меті, передовсім, правові гарантії, необхідні для задоволення інформаційних потреб суспільства.

Закон «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» визначає: «... Під друкованими засобами масової інформації (пресою) в Україні розуміються періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію» [110].

У цьому контексті процес створення пресових видань в Україні передбачає обов'язкову державну реєстрацію, незалежно від тиражу, доставки чи способу виробництва відповідно до правових нормативно-правових актів [111, с. 97]. Реєстрація друкованих медіа розглядається як низка заходів, що регулюються

державним органом. Він несе відповідальність за реєстрацію заяви засновника, що підтверджує відповідність умовам, видачу свідоцтв про державну реєстрацію, здійснення державного нагляду, забезпечення легітимності зазначених актів та забезпечення публічного доступу до інформації [112, с. 104].

Структура пресової медіакомпанії визначає конструкції існування та діяльності друкованих медіа. Редакція створюється засновником, видавцем, розповсюджувачем та видавцем-редактором. Під час процесу реєстрації видання має бути надано комплекс відомостей: назва видання, мова і тип видання, цільова аудиторія (охоплення, зацікавлення), завдання, тематична спрямованість, періодичність випусків, обсяг та форма видання, а також місцезнаходження редакції. Реєструючий орган має право вимагати від засновника надати документи, що підтверджують його цивільну дієздатність: паспорт, статут, угода між співзасновниками, договір із правонаступником тощо. Орган ліцензування зобов'язаний розглянути заяву про державну реєстрацію впродовж місяця, а потім повідомити засновників про результати експертизи [113].

Українська система надає можливість засобам масової інформації розрізняти та класифікувати їхні права:

- право вільно провадити свою діяльність;
- право на економічну автономію та економічну підтримку діяльності уряду;
- право перешкоджати державі зловживати своїм монопольним становищем на ринку шляхом випуску та розповсюдження друкованої продукції;
- право на оскарження засновниками у суді про відмову в державній реєстрації друкованих медіа, порушення державної реєстрації та рішення суду про припинення видання;
- право на незалежність своїх суб'єктів у всіх видах, пов'язаних із здійсненням їх прав та обов'язків;
- право охоплювати всі аспекти діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- право визначати обсяг реклами;

- право проводити власні розслідування та аналізувати діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування [114, с. 83].

Водночас окреслено дані, які не можна поширювати:

- уся інформація, що має на меті порушення територіальної цілісності України;

- секретна інформація;

- інформація, спрямована на повалення конституційного ладу, поширення насильства, пропаганди війни, розпалювання расової ненависті тощо.

Редакція діє згідно зі своїм статутом та реалізує програму друкованих медіа, затверджену засновниками. Редакція друкованих медіа набуває статусу юридичної особи з дня державної реєстрації [115].

Внаслідок невизначеності, що існувала в цій галузі, різні газети в Україні були власністю та під управлінням центрального уряду, державних та місцевих органів влади, що викликало значну кількість рекомендацій наблизити Україну до міжнародних та європейських стандартів.

У 2005 р. Парламентська Асамблея Ради Європи закликала Україну перейти до приватизації видань. Крім того, у 2008 р. Резолюція 1636 «Показники демократії в медіа» Парламентської асамблеї Ради Європи підкреслює важливість вжиття конкретних позитивних заходів для заохочення плюралізму медіа у цьому секторі, через три форми підтримки:

- 1) пільгові умови оренди комерційної нерухомості;

- 2) надавання редакціям реформованих регіональних друкованих медіа пріоритетного права укладати угоди про висвітлення діяльності місцевих органів виконавчої влади та муніципалітетів місцевої влади;

- 3) адресна підтримка реформованого місцевого розповсюдження друкованих медіа [116, с. 2–5].

Процес приватизації був поділений на два етапи:

- 1) від дати прийняття цієї стратегії до 31.12.2017 р.;

- 2) від 01.01.2017 р. по 31.12.2018 р. [117].

Приватизація державних та місцевих урядових друкованих медіа була однаково критичною для зміцнення свободи медіа. Основні аспекти та цілі цього процесу полягають в обмеженні можливості інших структур та органів місцевого самоврядування щодо ЗМІ мінімізувати використання друкованих медіа для використання суспільної свідомості та особисті думки громадян, як зазначено у пункті 109 Доповіді 3 Парламентської Асамблеї Ради Європи про виконання Україною своїх зобов'язань щодо приватизації державних та муніципальних друкованих ЗМІ: «Приватизацію державних друкованих ЗМІ можна розглядати як важливий елемент у виданнях, вільних від політичного чи економічного тиску, існування державних ЗМІ в Україні є анахронізмом, що перешкоджає розвитку інформаційного суспільства в країні. Система прямих та прихованих державних субсидій друкованим засобам масової інформації та пільг для їх працівників спотворює умови ринкової конкуренції та дискримінує видання інших власників, журналісти державних та муніципальних видань мають статус державних службовців та ряд додаткових пільг» [118, с. 9].

Нижче наведено деякі стратегії реформування друкованих засобів масової інформації та редакцій шляхом:

- вилучення органів державної влади та інших державних органів та органів місцевого самоврядування з кола засновників друкованих засобів масової інформації та редакцій;

- перетворення випуску видань на бізнес;
- організація працівниками подальшої приватизації майна редакцій.

Крім того, реформованим друкованим медіа надаються певні гарантії, наприклад:

- в питанні оренди: державна або кооперативна власність, в якій раніше розміщувалася редакція, буде надана в оренду принаймні на 15 років;

- редакції можуть отримати пріоритетні права щодо оприлюднення діяльності місцевих адміністрацій та органів самоврядування, а також на цільову фінансову допомогу, якщо збережено назву видання, його цілі й тематичну спрямованість.

Медіаексперти працювали над змінами до відповідного законодавства. Їх мета полягала в усуненні перешкод для приватизації, включаючи суперечки між видавництвами і трудовими колективами, а також питання щодо збереження майна редакцій. У результаті на 1 липня 2019 р. 556 із 664 комунальних видань та 41 із 98 державних видань завершили процес реформування [119].

Реалізація зазначених реформ мала чимало недоліків: відсутність концептуальності, відсутність фіксації тощо. У 2016 р. члени контролюючих органів медіа та неурядових організацій утворили Громадську організацію «Незалежна медіарада» для виконання різноманітних функцій, включаючи моніторинг дотримання журналістських стандартів, аналіз скарг, контроль за дотриманням ЗМІ чинних правил. Ці організації можуть досягти успіху у засобах масової інформації, які добровільно дотримуються етичних стандартів [120].

Законодавство про друковані медіа в Алжирі. Влада Алжиру, намагаючись організувати та регулювати медіасектор, підтвердила свободу преси за допомогою різних нормативних актів і законів. Останнім з них є Конституція 2016 року, в якій йдеться про те, що свобода друку гарантується і не підлягає попередній цензурі [121, с. 11]. З метою заохочення плюралізму і різноманітності в алжирській системі друковані ЗМІ поділяються на кілька категорій:

- 1) державні газети, які фінансуються державою;
- 2) пресу, що належить або засновану політичними партіями;
- 3) пресу, засновану та власниками якої є приватні особи відповідно до законодавства Алжиру [121, с. 2].

Процедура створення пресових видань в Алжирі в останнє десятиліття передбачала попереднє декларування, з попереднім дозволом, який необхідно подати прокурору впродовж тридцяти (30) днів після публікації першого номера газети [123]. Процес створення періодичних видань перейшов до ліцензійної системи з допублікаційною цензурою, а не до методу декларування, який був зазначений раніше. Як зазначалося, «випуск будь-якого періодичного видання є безкоштовним, підлягає процедурі реєстрації та попереднього контролю достовірності інформації шляхом подання попередньої заяви, підписаної

директором, відповідальним за публікацію, до Органу з контролю за друкованою пресою...» Цей орган контролюється Міністерством зв'язку, має повноваження відмовити в акредитації та повідомити заявників протягом 60 днів від дати первинної подачі дозволу [124, с 3].

Орган з контролю за друкованою пресою влада наділила суттєвими повноваженнями, що регулюють засоби масової інформації. Йдеться про набір правових засад, що дозволяють Органу контролювати та регулювати діяльність засобів масової інформації. При цьому Орган з контролю за друкованою пресою розглядається як автономна, фінансово незалежна структура, очолювана незалежною особою.

Орган з контролю за друкованою пресою має право:

- брати участь в організації виконавчої влади відповідно до указів, підписаних міністром або опублікованих в «Офіційному журналі уряду»;
- збирати необхідну інформацію з прес-відділів для забезпечення виконання своїх зобов'язань та визначення умов державних субсидій та допомоги пресі;
- консультувати, спрямовувати та подавати рекомендації та висновки владі Алжиру;
- відстежувати практики преси та наглядати за новими газетами для виконання необхідних умов у цій сфері.

До Органу з контролю за друкованою пресою обираються сім представників Президентом Республіки та Головою Національних Народних Зборів та Алжирським парламентом, крім того, сім обираються члени членами професійної журналістської спільноти. Усім їм забороняється займатися будь-якою медіадіяльністю [125, с. 6–7].

Влада Алжиру накладає низку вимог до засновників, зокрема: щонайменше десять (10) років досвіду роботи в галузі журналістики, вища освіта, алжирське громадянство з усіма супутніми громадянськими правами, а також відсутність судимостей. Крім того, періодичні видання повинні підтверджувати та обґрунтовувати джерело своїх активів та операційних коштів згідно з відповідним законодавством та нормативними актами.

Періодичні видання мають право отримувати фінансову допомогу з будь-якого джерела, доки вони мають органічну асоціацію з донорським органом, при цьому їм забороняється отримувати фінансову допомогу від будь-якого іноземного агентства, прямо чи опосередковано.

Періодичні видання повинні містити повне ім'я керівника, відповідального за випуск, назву видання та видавця, комерційну мету та ім'я власника, а також вартість примірника та наклад попередніх випусків [126; с. 4, 5].

Алжирська система дозволяє алжирським журналістам створювати редакційні проекти, які розвиватимуть активи керівної медіакомпанії, також надає їм право брати участь в управлінні компанією [127, с. 9].

Будь-які порушення друкованими засобами масової інформації вимог, що стосуються засад Конституції Алжиру (національної ідентичності та культурних цінностей суспільства, ісламу та інших конфесій тощо), передбачають застосування покарань, включно з жорсткими фінансовими санкціями на підставі Кримінального кодексу, також можуть передбачати призупинення та конфіскацію [128, с. 158].

Крім того, Орган з контролю за пресою може також накласти обмеження на засновників періодичних видань шляхом анулювання акредитації, якщо періодичні видання або газети не виходять протягом одного року з моменту їх надходження та якщо надходження з рахунків за попередній рік не публікуються щорічно [129, с. 5–6].

З метою просування професіоналів у сфері преси алжирська держава створила фінансовий фонд за рахунок субсидій та грантів для сприяння створенню спеціалізованої преси, зокрема у таких сферах: економіка, фінанси, ІТ-технології, а також дитячі, жіночі проекти тощо. Підтримується поява регіональних та місцевих ЗМІ, що пропагують національну культуру, популяризують археологічну та історичну спадщину Алжиру; також розповсюдження письмової національної преси у віддалених районах далеко від центрів [130, с. 44].

2.1.2. Підходи в регулюванні аудіовізуальних та електронних медіа в Україні та Алжирі

Регулювання аудіовізуальних медіа в Україні. Діяльність аудіовізуальних засобів масової інформації в Україні регулюється чималою кількістю регуляторних та законодавчих актів щодо засобів масової інформації, які були прийняті українською системою. Однак на Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення — конституційний, постійно діючий колегіальний, регуляторний і наглядовий державний орган — покладається нагляд за телебаченням та радіомовленням, а також здійснення регуляторних повноважень, включно із моніторингом принципів та організаційних аспектів діяльності з аудіовізуального мовлення [131, с. 155].

Незалежно від того, як передаються телевізійні та радіопрограми, робота Національної ради керується принципами законності, свободи, неупередженості, відкритості та публічної доступності, із врахуванням суспільного, культурного, ідеологічного та політичного різноманіття, а також загальноприйнятих міжнародних норм і стандартів мовлення.

Національна рада складається з восьми осіб. Із них чотири члени призначає Верховна Рада України і ще чотири — Президент України. Повноважною є Національна рада при призначенні не менше шести членів.

Основними функціями цього органу є:

- ліцензування телерадіоорганізацій;
- нагляд за дотриманням ліцензіатами українського законодавства, включно із рекламою та спонсорством, мовленням під час виборчих кампаній та референдумів;
- офіційний моніторинг телевізійних та радіопрограм, а також розроблення загальних правил для всіх мовників для поширення інформації відповідно до журналістських стандартів [132].

Національну структуру телебачення і радіомовлення країни складають: публічне акціонерне товариство «Національна суспільна телерадіокомпанія України», Державна телерадіокомпанія «Всесвітня служба „Українське

телебачення і радіомовлення”» (з 2018 р. припинено діяльність), державне підприємство «Парламентський телеканал „Рада”», приватні (незалежно від способу розповсюдження програм), громадські та інші телерадіоорганізації, засновані відповідно до вимог законодавства.

В Україні встановлено умови для створення телерадіокомпаній, згідно з якими Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення видає ліцензію на мовлення. Право на створення телерадіокомпаній як суб’єктів господарювання в Україні належить: «юридичним особам України та громадянам України, не обмеженим у цивільній дієздатності»; при цьому забороняється: «органам державної влади та органам місцевого самоврядування; юридичним особам та фізичним особам-підприємцям, зареєстрованим в офшорних зонах; фізичним і юридичним особам, які є резидентами держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом; політичним партіям, профспілковим, релігійним організаціям та юридичним особам, які вони заснували, на всіх рівнях ланцюга володіння корпоративними правами телерадіоорганізації або провайдера програмної послуги; громадянам, які за вироком суду відбувають покарання у місцях позбавлення волі або визнані судом недієздатними» [134].

Українське законодавство обмежує висвітлення низки тем, наприклад, журналісти не можуть транслювати телевізійні програми, що містять пропаганду держави-агресора, а також окремі дії, які виправдовують чи визнають незаконну окупацію територій України, містять заклики до війни, насильницької зміни конституційного ладу України, розголошують державну таємницю тощо [135, с. 5].

У 2006 р. Україна підписала у Женеві міжнародну угоду, яка стала офіційною підставою для переходу країни від аналогового до цифрового мовлення (це відбувалося до 2015 р.). Покликаючись на необхідність вдосконалювати технології і таким чином зміцнювати цей сектор, Постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2008 р. № 1085 було затверджено Державну програму впровадження цифрового телерадіомовлення.

Парламентська Асамблея Ради Європи описала ключові обов'язки України в сфері аудіовізуального мовлення, зокрема:

- перетворення державних телерадіокомпаній на канали суспільного мовлення;
- прозорість володіння засобами масової інформації;
- впровадження положень Директиви 2010/13 / ЄС Європейського Парламенту в національне регулювання;
- створення рівних умов для всіх засобів масової інформації;
- забезпечення відповідності нової редакції Закону про телебачення і радіомовлення стандартам Ради Європи та рекомендаціям її експертів [136, с. 88].

Через це, а також після Євромайдану, аудіовізуальний сектор в Україні став полем реформ, що прагне відповідати стандартам Європейської Ради та співпраці у напрямку демократизації. Прийняття реформ, які передбачали, трансформацію державної телерадіосистеми у загальнодоступну систему, стало першим кроком. Це призвело до створення Національної суспільної телерадіокомпанії України (НСТУ), яка була офіційно зареєстрована як юридична особа 19 січня 2017 р. НСТУ — акціонерне товариство, 100 % акцій котрого належать державі. Наглядова рада — це керівництво НСТУ, яке контролює діяльність компанії та працює під владою України.

У своїй діяльності НСТУ керується такими принципами:

- суспільні інтереси мають перевагу над комерційними та політичними інтересами;
- НСТУ поширює вичерпну, об'єктивну та збалансовану інформацію про суспільно важливі події в Україні та за кордоном, дотримуючись норм суспільної моралі;
- свобода вираження поглядів, переконань та переконань;
- незалежність управління та поточних операцій від представників держави та місцевого самоврядування — державні органи та органи місцевого

самоврядування не можуть втручатися у діяльність НСТУ з метою накладання цензури, попереднього контролю та незаконного впливу на якість інформації, що поширюється суспільним телебаченням та радіомовленням України [137, с. 19–21].

Крім того, для запобігання монополізації телерадіокомпаній фінансово-промисловими групами, політичними елітами чи окремими особами, Україна вдалася до реформ щодо забезпечення прозорості володіння засобами масової інформації та впровадження принципів державної політики у сфері телебачення та радіомовлення. Це є важливим кроком до більш доступної, прозорої та децентралізованої структури ЗМІ.

Мовники, які мають ліцензію відповідно до законодавства України, зобов'язані подавати деталі структури власності до Нацради з питань телебачення і радіомовлення. Звіт про структуру власності містить досить вичерпний перелік даних про всіх власників, учасників та акціонерів суб'єкта інформаційної діяльності на всіх рівнях [138]. Через неподання цієї інформації або несвоєчасне подання правдивої інформації, Національна рада може прийняти рішення про штраф — 25 % ліцензійного збору, з попередженням порушнику, а також якщо він закликає до агресивної війни або підтримує пропаганду, закликає до насильницької зміни конституційного ладу України або розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті тощо [139, с. 135].

Після російської пропаганди та дезінформації український уряд впровадив нову стратегію — прийнято Закон України «Про систему іномовлення України» (2016), який забезпечує правову основу для запуску державного іноземного мовлення, цінності державного іноземного мовлення з метою захисту національних інтересів України за кордоном, встановлює позитивний імідж України у світі та поширює інформацію про офіційну внутрішню та зовнішню політику, позицію держави. Систему державного іномовлення України, згідно із Законом, складають:

- державне підприємство «Мультимедійна платформа іномовлення України»;

- Українське національне інформаційне агентство «Укрінформ».

Юридичні особи, які є частиною державної системи іноземного мовлення України, можуть створювати у своїй структурі окремі підрозділи, державні кореспонденції для реалізації завдання, покладені на державне іноземне мовлення, а також надавати консультаційні та інші послуги іноземним засобам масової інформації, що розташовуються на території України на законних підставах з метою здійснення професійної діяльності у сфері масової інформації. Ця стратегія гарантує суб'єкту незалежність державного закордонного телебачення України з дотриманням таких принципів:

- узгодження із загальними цілями зовнішньої політики України;
- свобода вираження поглядів, переконань;
- невторгання у внутрішню політику держав, на території яких поширюється державне іноземне мовлення України;
- незалежність редакційної політики суб'єктів державного зарубіжного мовлення від органів державної влади тощо [140, с. 37].

Регулювання електронних медіа в Україні. Кілька законопроектів, що стосуються електронних медіа, були створені на початку незалежності України українською владою в спробах розвитку цього сектору. Українське регулювання розрізняє передовсім різні типи засобів масової інформації. Стаття 1 «Закону України про телебачення і радіомовлення» зазначила: суть теле- і радіомовлення полягає в передачі аудіовізуальної інформації через електромагнітні хвилі, що поширюються пристроями передачі і отримуються будь-якими теле- і радіоприймачами [141].

Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення вносить інформацію про медіа до Державного реєстру суб'єктів інформаційної діяльності у сфері телебачення і радіомовлення. Слід надати такі дані:

- засновник (співзасновник) інтернет-видання (прізвище, ім'я та по батькові, повне ім'я та код згідно з ЄДРПОУ юридичної особи);

- юридичні та фактичні адреси, номери телефонів та електронні адреси засновників;

- повна назва органу (особи), затвердженого засновниками інтернет-видання для укладення трудових договорів та виконання організаційно-розпорядчих функцій роботодавця перед працівниками інтернет-видання;

- прав інтелектуальної власності на комерційні назви та торгові марки в інтернет-медіа, а також логотипи [142].

Протягом семи робочих днів з моменту отримання необхідних даних суб'єкту буде вручено Свідоцтво про державну реєстрацію на підставі відповідного рішення Національної ради. Процес скасування здійснюється через різні причини:

- відсутність щорічного підтвердження діяльності організації;
- заява самого засновника мовника;
- на підставі рішення суду;
- з інших причин [143].

Штрафи та покарання можуть бути накладені судами або Національною радою для мовників; постачальників програмного забезпечення, їх менеджерів та персонал та інших суб'єктів господарювання. Вони передбачають: попередження, стягнення штрафу, подання судової справи про анулювання ліцензії на мовлення, відповідно до Рекомендації Ради Європи, яка сформулювала низку вимог до нового визначення медіа, метою якого є медіа, відповідність пріоритетів та завдань ролям медіа, персонал редакційного контролю (редактори), визнання професійних стандартів, охоплення аудиторії та пов'язаних з ними інструментів розповсюдження, а також відповідність очікуванням громадськості [144].

Через відсутність досконалого правового поля для діяльності інтернет-медіа більшість онлайн-видань є незареєстрованими. Спроби врегулювати їхній статус здійснено в чинних нормативних актах, що контролюють видавничі, мовні, інші аспекти. Зокрема, українська влада ухвалила Порядок сканування на предмет

вразливості державних інформаційних ресурсів, розміщених в Інтернеті наказом Адміністрації державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України № 20 від 15.01.2016 [145].

У 2017 р., з огляду на наявність кіберзагроз та дезінформації, Україна запровадила спеціальне правове регулювання для боротьби з кіберзагрозами — прийнято Закон «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», вкрай важливий в умовах російської гібридної війни. Цей документ визначає правові та організаційні основи захисту життєво важливих інтересів громадян України [155].

У результаті останніх реформ у Верховній Раді України зареєстровано законопроект № 2693-d — оновлену версію «Закону про медіа», що забезпечує захист журналістам, баланс між закономірностям та свободою слова. Заплановано, що з прийняттям цього закону втратить чинність низка законів: «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про інформаційні агентства», «Про телебачення і радіомовлення», «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», також буде внесено зміни в кодекси та закони України.

Перша версія викликала бурхливу реакцію громадськості серед науковців [146].

У переглянutoму законопроекті конкретизується концепція інтернет-медіа, яка включає щоденне розповсюдження масового контенту, використання окремого сайту чи сторінок сайту для обміну інформацією (наприклад, канал YouTube з індивідуальною назвою). Цей законопроект витлумачує: повноваження Національної ради обмежуються лише аудіовізуальними засобами масової інформації, а не масовою інформацією в Інтернеті, процес реєстрації для всіх онлайн-медіа є добровільним. У проекті конкретно зазначається, що лише зареєстровані електронні засоби масової інформації можуть отримати державну допомогу та укласти угоди, що охоплюють діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування. І

zareєстровані електронні медіа мають право брати участь у механізмах спільного регулювання.

Цей проект підкреслює, що мережеві медіа не зобов'язані розкривати свою повну структуру власності в процесі реєстрації або повідомляти про зміни у своїй структурі, маючи повну можливість від Національної ради запровадити обмеження щодо мережевих медіакомпаній [147].

Регулювання аудіовізуальних медіа в Алжирі. Найважливішим викликом, який наразі постав у медійному ландшафті Алжиру, є регулювання у сферах аудіовізуальних та електронних медіапослуг. Йдеться насамперед про Агентство аудіовізуального контролю — автономний, фінансово незалежний орган, що перебуває та під юрисдикцією та патронажем виконавчої влади та очолюється незалежною персоною (цей орган був створений, але так і не запрацював). Завдання та відповідальність цього органу, а також його склад та функціонування згідно з Регламентом аудіовізуальної діяльності описані в Указі президента про мету та діяльність аудіовізуального сектора [148, с. 28].

По суті, роль цієї Агентства аудіовізуального контролю полягає у забезпеченні свободи практикуючих аудіовізуальних засобів та неупередженості т. зв. «моральних осіб» (тобто незалежних, незаангажованих, незацікавлених), які користуються аудіовізуальними послугами державного сектору, шляхом забезпечення об'єктивності та прозорості, а також забезпечення плюралістичного представлення думок і поглядів у радіо- і телепрограмах. Агентство з аудіовізуального контролю має низку прав та широкі повноваження, які дозволяють їй ефективно контролювати аудіовізуальну діяльність, як зазначено: «Агентство аудіовізуального контролю має такі повноваження, які поділяються на три напрями: сфера контролю, консультації та вирішення спорів». Водночас діапазон дослідників був розширений, щоб включити онлайн аудіовізуальну діяльність та електронну журналістику [149, с. 28].

З іншого боку, алжирські вчені та практики медіа розглядають Комісію як інструмент у руках алжирської влади для суворого контролю за аудіовізуальною діяльністю та обмеження свободи медіа у різних формах [150, с. 180]. Хоча

алжирська система ставить на перше місце незалежність цього органу, основна частина його членів призначається Президентом Республіки, замість того, щоб обиратися — і це ставить під сумнів незалежність органу. Однак Комісія має потенціал стати інструментом у руках уряду, що дозволить йому здійснювати контроль над аудіовізуальним сектором.

Алжирський уряд здійснив спробу посприяти свободі медіа у цій сфері через «Закон про медіа» (2014), в якому наголошено на вільній практиці аудіовізуальної діяльності [151, с. 8]. Положення алжирського законодавства передбачають свободу аудіовізуальної медіадіяльності, а також демонструють відсутність спрямованого контролю над цим сектором. Водночас встановлюють низку вимог, включно з повагою до Конституції Алжиру, ісламу та інших вір, національної ідентичності, національного суверенітету та національної єдності, гідності, персональної та колективної свободи [152, с. 22]. Порушення кожного з цих положень алжирським журналістом передбачає юридичну відповідальність згідно з Кримінальним кодексом Алжиру — накладення жорстких фінансових санкцій, також ув'язнення, якщо штрафи не буде сплачено [153, с. 158].

При всій відсутності різноманітності, алжирська система декларує право створювати медіакомпанії, різноманітні приватні канали, адаптовані до потреб сектора, дозволяє окремим особам та установам займатися аудіовізуальною діяльністю й транслювати телевізійні програми. Це право мають виключно незалежні особи (ті, що не мають жодного стосунку до уряду чи бізнесу, отже, й без конфлікту інтересів), які раніше користувалися аудіовізуальними послугами, які надавали державні медіа. Усі акціонери повинні довести, що вони є громадянами Алжиру з повними цивільними правами.

Крім того, акціонери, народжені до липня 1942 р., повинні продемонструвати:

- власну непричетність до жодної антиалжирської революційної діяльності,
- джерела фінансування — їхній капітал повинен бути повністю місцевим та національним.

Акціонери повинні включати професійних журналістів та добре обізнаних громадян [154, с. 8–9].

Регулювання аудіовізуальних послуг в Алжирі фокусується виключно на тематичних каналах, які визначають як «телевізійні або аудіопрограми, орієнтовані на одну або кілька тем». На відміну від загальнодоступних каналів, які пропонують різноманітний вибір програм, ці канали погодинного випуску новин виходять на підставі окремої ліцензії на діяльність [155, с. 9–10]. Їх діяльність передбачає наявність ліцензії. Як зазначено, «створення кожної тематичної служби підлягає системі розповсюдження по радіо- або телевізійних лініях передачі, а також використання електричних радіочастот, підлягає ліцензії, виданій указом» [156, р. 27]. Тривалість експлуатації та акредитації телевізійних мовних каналів обмежена 12 місяцями та 6 роками для послуг радіомовлення, може бути поновлена відповідно до рішення Агентства аудіовізуального контролю. Аналогічно Міністерство зв'язку зберігає за собою повноваження призупинити процедуру ліцензування в будь-який час, після консультацій з Агентством аудіовізуального контролю, яке відповідає за передачу та обґрунтування цього рішення перед запитувачами [157, с. 5; 6].

Агентство аудіовізуального контролю має юридичні повноваження призупиняти або анулювати ліцензію на аудіовізуальну діяльність, якщо приватні канали порушують будь-яке з правил, згідно з настановами аудіовізуального сектору. [158, р. 18–19]. Наприклад, порушення національного законодавства, посягання на національну єдність, національну безпеку, національні цінності та державні символи призводить до конфіскації. Саме це трапилося з алжирськими каналами «Аль-Ватан», КВС та «Атлас», які були конфісковані, а їх мовлення — припинено.

Останні закони про засоби масової інформації 2016 р. мали понад 34 обмеження. Алжирська система, зокрема, зобов'язала осіб, відповідальних за аудіовізуальні послуги, зберігати об'єктивність та неупередженість, утримуватися від сприяння політичним, культурним, економічним, фінансовим, релігійним чи ідеологічним інтересам; поважати рішення Агентства

аудіовізуального контролю та виконувати їх, а також дотримуватися рекомендацій органів контролю за виборами [159, с. 29–32]. Щоб розвивати журналістські практики, система наклала обов’язкове виділення 2 % доходів від аудіовізуальних послуг на професійний розвиток журналістів шляхом проходження курсів з метою підвищення професіоналізму журналістів та підвищення ефективності медіа [160].

Регулювання електронних медіа в Алжирі. Для регулювання електронних медіапослуг уряд Алжиру вдавався до низки заходів. При цьому електронну журналістику визначили так — «будь-яка аудіовізуальна служба зв’язку в Інтернеті, спрямована на широку громадськість або її сегмент, що була створена і належить професійній фізичній або юридичній особі, підпорядковується алжирському законодавству з контролю змісту». Крім того, електронна журналістика — це «онлайн-аудіовізуальна діяльність в Інтернеті, яка складається з виробництва оригінального контенту, спрямованого на суспільний інтерес, включно з новинами, пов’язаними з подіями, що зазнали журналістського опрацювання» [161, с. 8].

Поняття «аудіовізуальний код» від 2014 р. визначається як «послуга зв’язку, призначена для широкого загалу за допомогою електронного пристрою» [162, с. 20].

Система Алжиру не враховувала правила та умови створення та розвитку електронних медіа в будь-якому із своїх положень, а також право власності на веб-сайти. Електронна журналістика не згадувалася як професійна практика. Тож існує розрив у законодавчій базі в цьому полі, котрий необхідно заповнити. Діяльність медіа у Мережі повинна розглядатися як вільна з погляду законодавства, з усталеними процедурами реєстрації та автентифікації інформації, що передбачає попередній дозвіл керівника Служби інтернет-медіа (підрозділ Кабінету Міністрів Алжиру).

Важливим аспектом є також відповідальність за послуги інтернет-медіа. У цьому руслі алжирська влада визначила: медіадіяльність в Інтернеті повинна здійснюватися виключно в Алжирі шляхом придбання ексклюзивного діапазону

трансляцій DZ від Науково-технічного центру досліджень медіа, який також надає доступ до всіх необхідних технологій та обладнання, сприяє діяльності веб-сайтів, регулює використання електронних носіїв. Тож влада створила комісію для цензури веб-сайтів через Орган з контролю за друкованою пресою, який відповідає за сектор електронних медіа [163, с. 6–8].

Алжирські журналісти в цьому секторі повинні дотримуватися Конституції Алжиру та багатьох вимог, таких як іслам та інші релігії, національне громадянство, національний суверенітет та національна єдність. Зазначається, що «електронна журналістика та аудіовізуальна діяльність здійснюються через Інтернет відповідно до цього Органічного регламенту 2012» [164, с. 9]. Будь-яке порушення цих правил призведе до припинення діяльності.

Алжирська система регулювала цю галузь у період 2012–2020 рр. лише на основі цих кількох нормативних статей. По суті, немає законодавчої бази, що стосується умов та методів створення нового електронного засобу масової інформації, а також становища журналістів у цій сфері. Це суттєво утруднює роботу.

22 листопада 2020 р. введено в дію нову нормативно-правову базу для електронних засобів масової інформації № 20-322, щоб уперше заповнити юридичний та регуляторний вакуум у секторі. Цей документ викладає офіційні процедури створення та заснування веб-сайтів електронних засобів масової інформації. При цьому вимагається:

- письмова заява до органу преси (60-денний термін розгляду);
- фізичні особи повинні мати алжирське громадянство, бути законними громадянами, не звинувачуватися у злочинах, не мати судимостей, володіти всіма цивільними правами;
- власник веб-сайту електронних засобів масової інформації повинен мати вищу освіту або її еквівалент;
- заявник повинен мати мінімум три роки досвіду роботи в медіаіндустрії;
- будь-яку фінансову допомогу від донорського органу слід обґрунтувати, а органічний зв'язок — розкрити, навіть якщо бенефіціаром є іноземний бізнес.

Будь-яке порушення цих положень та умов призведе до призупинення чи скасування діяльності [165].

2.1.3. Засади фінансової політики в українській та алжирській медіагалузях

Фінансова політика засобів масової інформації в Україні. Україна регулює фінансову політику медіа за допомогою низки правил, спрямованих на досягнення плюралізму та різноманітності, про що свідчить низка нормативних актів, прийнятих українською системою. Це передбачає державну підтримку засобів масової інформації, включаючи низку правових, економічних, соціальних, організаційних та інших заходів державної допомоги для зміцнення та розвитку медіаіндустрії, її інфраструктури та виключно для державних організацій телерадіомовлення, державних інформаційних агентств та друкованих медіа [166, с. 2].

Рада Європи підкреслила важливість забезпечення умов та фінансової підтримки медіа в Україні, щоб сприяти плюралізму та досягати його в медійному секторі. У Рекомендації N R(99)1 Комітету міністрів Ради Європи «Про заходи щодо сприяння плюралізму в ЗМІ» йдеться: «З метою сприяння плюралізму й різноманітності ЗМІ держави-члени могли б розглянути можливість упровадження прямих або непрямих схем фінансової підтримки як друкованих ЗМІ, так і органів мовлення, зокрема на регіональному й місцевому рівнях. Потрібно також вивчити питання про надання субсидій друкованим ЗМІ і телерадіоорганізаціям, які працюють мовами меншин» [167, с. 59].

Також у статті 19 Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1636 (2008) висвітлено пропозиції щодо управління процесами надання державної підтримки пресі:

- метою цієї допомоги повинно бути забезпечення плюралізму ЗМІ та збереження культурного та мовного різноманіття преси;
- усі газети та періодичні видання повинні мати право на непряме спонсорство;

- пряму допомогу має надавати незалежна установа, використовуючи об'єктивні та справедливі критерії;

- як пряму, так і непряму підтримку слід надавати справедливо, незалежно від структури власності [168].

Для забезпечення незалежності медіасистема української преси передбачає, що держава гарантує економічну незалежність та надає економічну підтримку діяльності медіа, запобігає зловживанням монополістичного становища на ринку видавцями та розповсюджувачами друкованої продукції, вживає заходи, спрямовані на забезпечення економічної підтримки діяльності друкованих медіа [169].

Ці різні види протекціонізму включають:

- спеціальні програми державної підтримки;
- бюджетні субсидії;
- регулювання ринку, контроль над майном та антимонопольні заходи, що сприяють фінансуванню та підтримці засобів масової інформації.

У Законі України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (1993, із змінами та доповненнями) не передбачено державного фінансування місцевих ЗМІ із соціально-політичним або рекламним характером, еротичним змістом. При цьому діють підстави та умови надання державної допомоги засобам масової інформації: для дітей і молоді; осіб з інвалідністю; спеціалізованим науковим виданням, що випускаються науковими установами та навчальними закладами не нижче третього рівня акредитації; засоби масової інформації, які цілеспрямовано сприяють розвитку мов і культур національних меншин України. Будь-які порушення з боку засобів масової інформації, які користуються такою допомогою, можуть призвести до призупинення підтримки [170, с. 3].

Кабінет Міністрів України виділяє кошти, які використовуються передовсім для компенсації різниці між вартістю доставки та фіксованою ставкою доставки державних друкованих медіа передплатникам. Решта коштів використовуються на такі цілі: додаткову економічну підтримку районам, містам та центральним

газетам і телебаченню; на грошову допомогу засобам масової інформації для дітей та молоді [171, с. 4].

Рекомендація 12.4 Резолюції № 1466 «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» (2005) Парламентської Асамблеї Ради Європи передбачає право редакторів медіа на пільгові позики для розвитку цієї сфери та вирішує соціальні проблеми їх працівників [172]. Покика надається державою як прямим, так і непрямим способом. Перший буде мати форму цільової фінансової допомоги. Другий — у формі непрямой допомоги, що включатиме таке: встановлення пільгових умов оренди державних та комунальних приміщень для редакцій; надання редакціям першочергового права укладати угоди про висвітлення діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування [173].

Використання коштів державного бюджету на державну допомогу пресі регулюється механізмом, встановленим Постановою Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2011 р. № 449. Державне радіо є первинним розпорядником бюджетних коштів та відповідає за виконання бюджетної програми, а одержувачами бюджетних коштів є редактори друкованих медіа [174].

Держави-члени ЄС розробили різні правила фінансування власних мовників відповідно до їх національної ситуації та обставин. Громадські мовники можуть фінансуватися за рахунок фіксованого податку на ліцензію на мовлення, державних субсидій, абонплати та спонсорських доходів, спеціалізованих послуг з перегляду та замовлень, продажу супутніх товарів, таких як книги, відео та фільми, також використання їхніх аудіовізуальних архівів, як зазначено у статтях 12 та 14 Рекомендацій Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1878 [175].

Через брак бюджетного фінансування, українські державні телеканали та центральні друковані медіа були змушені освоювати інші джерела монетизації, починаючи від корпоратизації та продажу рекламного часу, що стало основним джерелом доходу, особливо в аудіовізуальних засобах масової інформації. На відміну від Європи, де субсидії становлять до 60% усіх інших джерел доходу, медіаринок України [176] вважається найшвидшим сектором росту прибутків від

реклами в Європі, що зростає в середньому на 30% на рік і стає все привабливішим для інвесторів — і вітчизняних, й іноземних [177].

Публічне акціонерне товариство «Національна суспільна телерадіокомпанія України» (НСТУ) може фінансуватися шляхом продажу власного телевізійного та радіовиробництва, ліцензійних зборів, згідно зі статтею 14 «Про суспільне телебачення і радіомовлення», держава повинна забезпечити отримання НСТУ належного фінансування з Державного бюджету (НСТУ), яке виділяється окремо державного бюджету та повинен становити не менше 0,2% загального фонду Державного бюджету України за попередній рік.

Після телевізійної реклами другим за величиною джерелом прибутків телебачення є спонсорство телевізійних програм. В Україні існує тенденція до спонсорства телевізійних програм серед підприємств, реклама яких заборонена чи суворо регулюється українським законодавством. Подальший метод отримання прибутку від українського мовлення — це «розміщення продуктів», яке є формою напівприхованого маркетингу певного бренду в засобах масової інформації, особливо на телебаченні [178, с. 155].

Фінансова політика засобів масової інформації в Алжирі. Алжир регулює фінансові аспекти засобів масової інформації за допомогою різноманітних регуляторних правил, які існують десятиліттями.

ЗМІ Алжиру залежать від фінансової допомоги з урядового бюджету або від комерційної реклами. Алжирська система надає допомогу для розширення свободи вираження поглядів та розширення місцевих та спеціалізованих засобів масової інформації. Критерії та спосіб надання цієї допомоги встановлено Органічним регламентом 2021 р. [179, с. 13; 14]. Ця допомога надається для підтримки преси, аудіовізуальних та електронних медіакомпаній, а також для фінансування заходів, спрямованих на підвищення рівня журналізму.

Субсидії чи фінансування надаються виключно національним державним та приватним медіакомпаніям, які відповідають таким критеріям:

- дотримання алжирського законодавства;
- реєстрація свого бізнесу в комерційному реєстрі;

•врегулювання всіх соціальних та фіскальних навантажень, накладених чинним законодавством та нормативними актами, які надаються державою та спільнотою, ресурсами чи іншими внесками, пожертвами та виплатами [181, с. 9–11].

У «Законі про аудіовізуальну діяльність» (2014) підкреслюється, що держава пропонує допомогу в розвитку та реабілітації аудіовізуальної індустрії [182, с. 17]. Крім того, для модернізації національної преси, аудіовізуальних та електронних засобів масової інформації, а також для створення спеціалізованих, місцевих та регіональних засобів масової інформації, також розповсюдження засобів масової інформації у віддалених місцях, влада Алжиру створила Фонд підтримки преси, аудіовізуальної та електронної журналістики № 093-30.

Наприклад, субсидії в аудіовізуальному секторі повинні сприяти приватним інвестиціям, зростанню аудіовізуальної індустрії, розвитку медіа, підтримувати національну аудіовізуальну продукцію, фокусуючись на ресурсах, можливостях корінних народів та збереженні культурної спадщини нації у всьому її багатстві та різноманітті, а також грантах, які сприяють розвитку спеціалізованих ЗМІ, зокрема з таких питань, як економіка, фінанси тощо. Також таким чином підтримуються зусилля щодо розповсюдження національних ЗМІ у віддалених районах та місцях без центрів друкарства, надається сприяння місцевій та регіональній пресі [183, с. 44].

Указ президента № 093/302, який визначає перелік розподілу доходів і витрат, встановив перед засобами масової інформації передумови для одержання підтримки:

- 1) демонстрація того, що це видання виходить безперервно — щонайменше за два роки до подання запиту про допомогу;
- 2) демонстрація, що журналісти на безстрокових контрактах становлять щонайменше дві третини від загальної кількості зайнятих журналістів;
- 3) надання доказів того, що рекламні ресурси становлять менше третини загального доходу.

Ці умови застосовуються до регіональної та місцевої друкованої преси, якщо принаймні 50 % редакційної прощі присвячено місцевим подіям [184].

Алжир на початку 1967 р. створив Національне агентство з реклами та розповсюдження (ANEP) як державну установу та функціонально-організаційну модель. ANEP має на чолі незалежну особу та фінансову незалежність. У результаті діяльності ANEP було ініційовано численні судові дії, що призвело до прийняття багатьох актів, спрямованих на регулювання рекламної діяльності [185]. Алжирська система надала ANEP юридичні повноваження щодо монополізації державної реклами, а також право контролювати друковані видання, їх розповсюдження, а також, згідно з Указом президента № 68–78, користуватися привілеєм чинити тиск на приватні газети [186].

Крім того, Національне агентство з реклами та розповсюдження (ANEP) розділило організацію реклами між державними та приватними медіакомпаніями. Згідно з приписами, урядові структури зобов'язані передавати йому свої оголошення, перш ніж розповсюджувати через медіакомпанії. Через державну рекламну монополію, уряд здійснює контроль над приватними каналами, відмовляючи їм у публічній рекламі, котра є найважливішим джерелом фінансування.

Щоб отримати рекламні переваги від ANEP, медіакомпанії повинні здійснювати попередню цензуру щодо тем, пов'язаних з критикою діяльності уряду. Аналізуючи таку практику, професор Абделалі Юсфі зауважив, що «в Алжирі попередня цензура не існує юридично, але вона існує на практиці у вигляді вимог до журналістів у редакціях та медіаорганізаціях публікувати та розповсюджувати замовні матеріали або у вигляді припинення державної рекламної допомоги». І це може вплинути на роботу медіа, незважаючи на гарантії свободи медіа від будь-якої попередньої цензури [187, с. 242–259].

2.2. Право на доступ та розповсюдження інформації — детермінанта свободи медіа в Україні та Алжирі

Право на доступ та розповсюдження інформації в Україні. Право на інформацію є складником основного права на свободу медіа та вираження поглядів. Європейська Комісія надала пріоритет цьому праву для практиків відповідно до статті 10 Європейської конвенції з прав людини. Стаття 34 Конституції України гарантує свободу думки та слова, вільне вираження поглядів та переконань, і, що найважливіше, вона передбачає право вільно отримувати та поширювати інформацію. Як зазначено: «Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію усно, письмовими або іншими засобами» [188].

Від 1992 р. в Україні діє чимало нормативно-правових актів та процедур, спрямованих на упорядкування доступу до інформації та її розповсюдження. Інформаційні положення підкреслюють право на отримання офіційних документів чи інформації щодо діяльності органів влади та посадових осіб [189, с. 12].

Українська система створила основу для журналістів, надавши їм особливі переваги в роботі, право на доступ до інформації та публікацію. При цьому журналіст визначається як творчий працівник, який професійно збирає, отримує, створює та готує інформацію для засобів масової інформації, виконуючи редакційні та службові обов'язки у засобах масової інформації [190].

Серед найважливіших прав, наданих змінами до інформаційного законодавства у 2010 р., є можливість доступу та розповсюдження інформації усіма доступними засобами, реалізація прав журналістів та засобів масової інформації у їхній діяльності — у друкарській справі, на телебаченні, радіо, в інформаційних агентствах, за винятком певних обставин.

Журналіст має право не розголошувати джерело, яке надає цю інформацію, якщо немає відповідного рішення суду. Журналіст має право вільного доступу до приміщення відповідного органу, відкритих заходів, які він проводить, і бути

прийнятими особисто у визначений термін їх посадовими особами, за винятком випадків, визначених органами влади [191].

Крім того, українська влада встановила особливий статус для журналістів у редакціях, наділивши їх найширшими правами та обов'язками, включаючи свободу розповсюдження та доступу до інформації вільно та без попередньої цензури. Права проявляються як свобода отримання, використання, розповсюдження та зберігання інформації, доступ до статистичних даних, архівних, бібліотечних та музейних зібрань, право відвідування та прийняття державними органами, органами місцевого самоврядування, органів регіонального самоврядування, корпорацій та організацій, право публікувати інформацію та матеріали, надані журналістом під його власним підписом, псевдонімом або без підпису. Журналіст може відмовитися від розпорядження редактора, якщо він не може виконати його без порушення закону, для виконання обов'язків суб'єкта інформаційних відносин [192].

В Україні доступ до інформації ґрунтується на Законі «Про доступ до публічної інформації» (2011), де зазначено: право на доступ надається, передовсім, інформації, що належить органам влади або органам місцевого самоврядування.

З іншого боку, існує багато інформації з обмеженим доступом, що стосується інтересів національної безпеки, територіальної цілісності чи громадського порядку, для запобігання заворушенням чи злочинам, а також секретної інформації, розголошення якої може завдати шкоди людині тощо.

Крім того, сформовано нову категорію інформації з обмеженим доступом, яка містить документи, що стосуються питань повноважень, таких як внутрішньовідомче офіційне листування, меморандуми та рекомендації, якщо вони пов'язані з розвитком керівництва установи чи здійсненням контролю, функціями контролю з боку державних органів, процесів ухвалення рішень тощо [193]. При цьому термін «суспільний інтерес» охоплює всю інформацію, що вказує на загрозу національному суверенітету та територіальній цілісності і вказує на можливість порушень прав людини, введення в оману громадськості,

шкідливих екологічних та інших негативних наслідків діяльності окремих осіб [194].

Отже, суб'єкти, які повинні відповідати на запити журналістів, належать до законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. Таким чином, неформально були виключені найбільш вразливі органи, включаючи прокуратуру, Службу безпеки України (СБУ), Державне казначейство, Президента України та інші органи, що належать до сфери дії закону [195, с. 12].

Репортер, який шукає інформацію, повинен подати пакет інформації, який включає загальний опис запитувача інформації або тип, висловлювання чи зміст запитуваного документа, а також підпис та дату підпису запитувача. У разі затримки відповіді на інформацію або відмови, або якщо інформація надана неправильно або неналежним чином, журналіст має право подати скаргу до керівника адміністративного органу або вищого органу [196].

Будь-яке порушення принципів розповсюдження інформації може призвести до судових позовів, зокрема, «публічні заклики до насильницької зміни або повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, а також розповсюдження матеріалів, що закликають до таких дій, караються обмеженням свободи на строк до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк».

Стаття 182 Кримінального кодексу України вказує, що «незаконне збирання, зберігання, використання або поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди або поширення цієї інформації у публічному виступі, творі, що публічно демонструється, чи в засобах масової інформації, – караються штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років» [197].

Тому забороняється втручання у професійну діяльність журналістів, контроль за змістом інформації, що поширюється медіа, органами державної влади чи органами місцевого самоврядування. Також заборонено дії посадових осіб цих органів, зокрема, для розповсюдження чи приховування певної

інформації, приховування суспільно значущої інформації, поширення інформації про окремих осіб. Передбачено запобігання створенню будь-яких державних утворень, установ чи посад, які б мали право посилювати контроль за змістом та інформацією, що транслюється засобами масової інформації [198, с. 168].

Право на доступ та розповсюдження інформації в Алжирі. Право на інформацію є особливим проявом свободи думки та плюралізму в більшості суспільств, що розвиваються. Влада Алжиру розробила правову базу для координації журналістської практики, щоб полегшити процес збору інформації та її розповсюдження.

У 1992 р. було прийнято Закон «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», який встановив право професійних журналістів на доступ до інформації та джерел новин. Ці права поширюються на урядові документи, за винятком секретних документів, які охороняються законом. Однак основним недоліком цього документа є каральний аспект: журналістам передбачено покарання за будь-які порушення, такі як публікація або розкриття інформації, що загрожує національній безпеці, національній єдності, розголошення таємниці національної оборони тощо [199]. Подібне обмеження існує і в Алжирі. Це призвело до значних обмежень журналістської діяльності, вплинуло на права громадян Алжиру бути поінформованими та права журналістів на доступ та публікацію інформації, як це відображено у поправці до Кримінального кодексу (2001), що позбавляє журналістів свободи та засуджує до кількох років ув'язнення за їхні погляди [200].

Реформи Алжиру 2012 р. розширили свободу журналістів у доступі та публікації інформації, про що свідчить імплементація «Закону про засоби масової інформації» (2012), який підкреслює важливість надання інформації журналістам та визначає типи джерел. Закон визначив: усі типи адміністративних органів, усі відомства та установи повинні надавати журналістам новини та інформацію, необхідну їм для реалізації права громадян на інформацію в рамках чинного законодавства [201, с. 9].

Алжирська система підкреслює важливість надання журналістам інформації та новин, але детально не визначає, як це слід робити. Водночас вона обмежує цей привілей, встановлюючи вимоги для журналістів щодо доступу та розповсюдження інформації, наприклад, інформації, що стосується національної оборонної таємниці, інформація, що стосується економічної та стратегічної таємниці, покликаючись на те, що ця інформація може поставити під загрозу зовнішню політику країни. Система Алжиру не надавала журналістам повної незалежності, проте вимагає від них дотримуватися Конституції та законів Республіки, шанувати національну ідентичність та культурні цінності країни, національний суверенітет та національна єдність, вимоги безпеки та оборони держави, внутрішнє законодавство, вимоги щодо громадського порядку, економічних інтересів країни та таємниці судового розслідування.

Одним із гарантованих журналістам прав є право відмовитися від публікації інформації чи новин з його підписом, якщо матеріал чи заголовки були істотно змінені без дозволу.

Крім того, посвідченням професійного журналіста, мають доступ до джерел новин через всі, хто володіє згадані органи та установи, а також переваги, пов'язані з цією професією, такі як свобода пересування на національній території, за винятком військового та чутливого секторів [202, с. 8–11].

Понад 4000 журналістів мають професійне журналістське посвідчення — преса та аудіовізуальні ЗМІ, які регулюються алжирською владою та розповсюджуються між державним та приватним секторам. Однак наразі немає єдиного національного журналістського посвідчення для всіх журналістів, оскільки значна кількість видатних журналістів продовжує користуватися посвідченням старого зразка, виданим ще Вищою радою з питань медіа, незважаючи на зникнення цього органу [203, с. 139–154].

Крім того, Конституція 2016 р. гарантує доступ до інформації та розповсюдження документів, новин та публічної статистики, проте здійснення цих прав не повинно ставити під загрозу конфіденційність, законні інтереси чи вимоги національної безпеки інших [204].

Хоча Конституція надає перевагу свободі медіа та розповсюдженню інформації, процес розповсюдження інформації через ЗМІ може бути предметом попереднього обмеження: алжирське законодавство вимагає, щоб розповсюдження аудіовізуальної інформації, що стосується національної єдності, безпеки та оборони, були цензуровані компетентними органами [205, с. 9]. Тобто влада воліє здійснювати попередню цензуру, що підриває незалежність журналістів. Відповідно до Кримінального кодексу, який був розглянутий у 2011 р., у відповідь на такі порушення журналістів Алжир скасував вирок ув'язнення та збільшив штрафи зі 100 тис. до 500 тис. алжирських динарів. Але якщо у ЗМІ із щоденною, щотижневою чи щомісячною періодичністю відбуваються якісь порушення, проти розповсюджувача та редактора, а також самого ЗМІ, як зазначено у статті 146 закону, вживаються дії через наклеп. Зокрема, йдеться про матеріали про діяльність парламенту, судових органів, Народної національної армії чи будь-якого іншого регулярного чи державного органу — це описано у статті 144 [206]. Крім того, як викладено у статтях 116 та 118, алжирські журналісти підлягають покаранню, якщо вони порушують встановлені умови, включно з призупиненням або закриттям засобів масової інформації [207, с. 12–13].

Алжирські вчені обережно ставляться до скасування тюремних покарань для журналістів, оскільки Кримінальний кодекс передбачає фінансові санкції та великі штрафи, які можуть досягати 500 тис. DA. Покарання ув'язненням та фізичним примусом триватимуть доти, доки вартість цих санкцій значно перевищить місячну заробітну плату журналіста. Таким чином, алжирська система зберігає покарання ув'язнення у новому підході до обмеження свободи медіа [208, с. 9]. Суворі штрафи передбачені в проекті Кримінального кодексу для винних журналістів у розмірі від 50 тис. до 750 тис. алжирських динарів (3500 євро), ніхто не зможе їх сплатити, навіть головний редактор. Масуд Хедна, заступник головного редактора, запитав, як журналіст, чия місячна зарплата в найкращому випадку становить 35 тис. DA (150 євро), може сплатити штраф 750 тис. DA (3500 євро) [209].

2.3. Дослідження свободи критичної думки в Україні та Алжирі: актуальні теоретичні напрацювання

Український та алжирський медіаландшафти досі не аналізували порівняльно — це спонукає нас виконати відповідні попередні дослідження для кожної країни окремо, щоб краще зрозуміти суть медіасистеми кожної країни, а потім вийти на порівняльний аналіз журналістських практик.

Передовсім нас зацікавила низка досліджень, присвячених українському медіаландшафту, зокрема, праця «Українські медіа після Євромайдану: у пошуках незалежності та професійної ідентичності» Дарії Орлової. Тут запропоновано огляд подій в українській медіасистемі від здобуття незалежності, особливо після Євромайдану, який артикулював основні виклики, що впливають на свободу медіа в Україні, простежено останні зміни, а також їх наслідки для трансформації українського медіасередовища. Дослідниця встановила, що в умовах домінування великих медіа та відчутного економічного спаду редакційна автономія ще не досягнута; при цьому незалежні медіа повинні сприйняти нові бізнес-моделі, що забезпечують прибуток та свободу. Проте важливі останні зміни в українському ландшафті, такі як створення суспільного мовлення та приватизація державних та комунальних медіа, мають величезний потенціал для демократизації української медійної системи. Дослідниця дійшла висновку, що українські журналісти повинні узгодити професійні стандарти, які практикувалися би всіма засобами масової інформації. Відповіді на ці виклики українських медіа та журналістів вирішать, наскільки українські медіа наближені до демократичних медійних структур чи ні [210, с. 16–120].

Ірина Підкуркова в праці «Рівень свободи преси як показник розвиненості демократії» дослідила фактори, що впливають на ступінь розвитку свободи преси в Україні. Дослідниця обговорила взаємозв'язок між рівнем медіа та свободи журналістики в Україні, запропонувала формальну систему свободи преси, яка включала такі елементи: економічна незалежність медіа; правове забезпечення журналістської свободи; політична неупередженість редакцій, свобода

журналістської творчості та їх прихильність загальнолюдським цінностям. Вона дійшла висновку, що державні, приватні та громадські ЗМІ — це три основні типи медіаорганізацій в Україні. Більшість із них є власністю та керується невеликою групою заможних осіб. Власники медіакомпаній використовують наявні в них ресурси для захисту особистих інтересів та політичних позицій. Водночас конституційний та правовий контроль України над медіа є одним із найпрогресивніших у Східній Європі, хоч правові гарантії засобів масової інформації не завжди реалізуються на практиці, а недосконалість законів може обмежувати журналістську практику. Справді, в Україні було чимало спроб контролювати медіасектор шляхом обмеження інформаційного простору та перешкоджання людям отримувати повну інформацію, особливо внаслідок російської пропаганди та дезінформації [211, с. 2–18].

У статті «Професіоналізм журналістів та професійні стандарти: теоретичні аспекти та інтерпретація медіафахівців» Галина Будівська обговорює питання професіоналізму в ЗМІ. Дослідниця визначає професійні стандарти українських журналістів, які висвітлюють соціальні та політичні проблеми. Вона тлумачить професіоналізм як сукупність позитивних рис та цінностей (точність, об'єктивність, рівновага, чесність, неупередженість, незалежність), які забезпечують належне висвітлення будь-якої події в журналістській практиці. Галина Будівська вказує на кілька аспектів, як українські медіаспеціалісти ставляться до цього питання. Щоб пізнати тенденції очікувань українських журналістів щодо професійних стандартів при вирішенні суспільно-політичних проблем, дослідниця провела десять інтерв'ю з українськими журналістами віком від 21 до 50 років у низці національних та регіональних медіа. Отримані дані показують, що українські журналісти визнають цінність журналістських стандартів; водночас безумовне дотримання цих стандартів є складним або неможливим для респондентів через чутливість висвітлення трансформацій у регіоні. Крім того, українське медіасередовище є нестабільним, що впливає на розуміння журналістської чесності та професійних стандартів — про це свідчить відсутність редакційного керівництва для журналістів у переважній більшості

ЗМІ, ця тема рідко обговорюється в редакціях, є труднощі, пов'язані з політичними планами власників медіа та складним фінансовим станом медіа [212, с. 27–33].

В алжирському медійному середовищі за останні роки з'явилося кілька публікацій, зокрема стаття «Алжирська медіаполітика на етапі політичного та медіаплюралізму (1989–2014)» алжирської дослідниці Хакіми Джаб Аллах. Дослідниця обсервувала правовий статус журналістської практики в Алжирі, проаналізувала алжирську політику у сфері медіа та проблеми, що виникають у цій сфері. Розглянуто широке коло питань: стан свободи медіа в Алжирі у світлі політичного плюралізму, недоліки медіаполітики в Алжирі та можливі шляхи розвитку. Щоб відповісти на ці запитання, Хакіма Джаб Аллах дослідила зміст нормативних актів, суттєві наслідки для алжирського медіаландшафту від різних рішень та нормативних актів, спрямованих на регулювання ЗМІ, реалії, які засвідчують: медіаландшафт в Алжирі страждає через брак послідовної стратегії вдосконалення цього сектору, а влада втручається у роботу засобів масової інформації. Хакіма Джаб Аллах виявила: багато газет, телевізійних станцій тощо належать бізнесменам, близьким до режиму, і ці власники прагнуть зберегти системну політику в рамках формального плюралізму. Це позначається на змісті цих медіа. Дослідниця наголосила на необхідності різноманітності матеріалів та поглядів, свободи слова та обговорення критичних питань.

Таким чином, політична структура та політика щодо засобів масової інформації в Алжирі взаємопроникні, оскільки уряд продовжує втручатися в курс медіа шляхом цензури різних типів. Через контроль реклами та субсидій, через насправді відсутність економічну незалежність та правові механізми регулювання розвиток електронної журналістики гальмується [213, с. 12–108].

Крім того, у дослідженні «Перешкоди свободі преси в Алжирі (з точки зору алжирських журналістів)» Саїди Балхірі досліджено правові, політичні та економічні перешкоди у цьому секторі. Сформульовано наріжні питання: які перешкоди на шляху свободи преси в Алжирі вбачають алжирські журналісти та як саме обмеження свободи преси впливають на алжирських журналістів. Щоб

відповісти на них, дослідниця опитала 53 журналісти. На підставі зібраного матеріалу зроблено висновки:

- більшість опитаних погоджуються з тим, що доступитися до якісних джерел інформації завжди важко;
- джерела інформації бояться спілкуватися з журналістами;
- джерела зазнають тиску з боку влади;
- пресі заборонено обговорювати політичні питання, що стосуються керівних органів.

Крім того, багато журналістів зауважують втручання у свою редакційну практику з боку очільників медіакомпаній. Це втручання може обмежити можливість журналіста вільно висловлювати власні думки та ідеї.

Більшість журналістів стверджувала, що влада обмежує їх свободу вираження поглядів та засобів масової інформації та забороняє їм висвітлювати політичні питання; проте більшість журналістів у державних прес-агентствах не погоджуються з цією точкою зору.

Саїда Балхірі зробила висновок, що більшість журналістів у приватних та державних установах вбачають слабкі сторони у формулюваннях законів та правові лазівки, і це один із бар'єрів, з якими стикаються журналісти, який заважає відкритого здійснювати свою професійну діяльність. Крім того, опитані не є членами жодної журналістської спілки, оскільки вважають, що ці організації не виконують роботу із захисту журналістів. Пояснення цьому полягає в тому, що позиція та роль творчих і профспілок є лише формальними [214, с.12–102].

Алжирський академік Абделалі Юсфі розглянув проблему свободи медіа та журналістської практики в Алжирі — дослідив законодавство про медіа в Алжирі в умовах плюралізму та його вплив на журналістську практику, провів опитування журналістів. Згідно з результатами дослідження, понад дві третини респондентів вважають, що рівень свободи ЗМІ в Алжирі загалом прийнятний (69 %), чверть респондентів (25,7 %) вважають його недостатнім, дуже невеликий відсоток бачить це як пристойний (5,1 %). Це означає, що рівень

свободи медіа в Алжирі все ще не відповідає необхідним вимогам до професійної практики.

Крім того, одна третина вибірки дослідження (35,7 %) вважає, що відсутність правил, що регулюють журналістську практику, є найважливішою перешкодою та обмеженням свободи медіа в Алжирі. Наприклад, немає незалежного органу для контролю за друкованою пресою, а на журналістів не поширюються жодні основні правила. На думку журналістів із вибірки дослідження, одним із найважливіших бар'єрів є небажання чиновників надавати інформацію та документацію, що пояснюється відсутністю обов'язкових для чиновників законів. Крім того, є недоліки захисту та юридичних процедур, які змушують посадових осіб та зацікавлених органів надавати інформацію; також зволікання офіційних органів та установ у наданні інформації та виправдання чиновників для існування найвищих наказів не надавати інформацію алжирським журналістам [215, с. 12–102].

Свобода журналістів критикувати та висловлювати свою думку в Україні. Свобода медіа дозволяє формувати громадську думку. У Європейській конвенції з прав людини термін ґрунтується на передумові, що сутність демократичного суспільства — це свобода вираження поглядів та право на інформацію та критику [216]. Суть цієї концепції полягає в тому, що будь-хто може бути підданий жорсткій критиці з боку журналістів.

У світлі реформ у Законі України «Про інформацію» запропоновано закріпити такі важливі положення:

- 1) кожен має право критикувати державу і публічні органи влади;
- 2) свобода ЗМІ у вираженні поглядів допускає певне перебільшення, за умови, що не порушуються межі свободи вираження поглядів (ч. 2 ст. 10 Євроконвенції; ч. 3 ст. 19, ст. 20 Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ООН, 1966 р.)) [216, с. 253–254].

Процес публікації інформації, думок та критики до моральних людей повинні дотримуватись професійних стандартів, публікуючи точну інформацію без натяків, що порушують особисті вади особи, як зазначено у пункті 15 Кодексу

етики українського журналіста: «Ніхто не може бути дискримінований через свою стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання. Вказувати на відповідні ознаки особи (групи людей) слід лише у випадках, коли ця інформація є неодмінною складовою матеріалу. Необхідно утримуватися від натяків або коментарів, що стосуються фізичних недоліків чи хвороб людини, уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики» [217].

Згідно із статтею 277 Цивільного кодексу України, «фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації. ... Спростування недостовірної інформації здійснюється особою, яка поширила інформацію» [218].

Україна декриміналізувала багато дій, пов'язаних зі свободою вираження поглядів та правом на критику, які раніше каралися законом. Відповідні процедури в Україні узгоджуються з позицією Європейською конвенцією з прав людини. Чинний Кримінальний кодекс України більше не передбачає кримінальної відповідальності за такі дії: образа або дискредитація державних органів та громадських організацій; переслідування громадян за критику; образа судді або представника влади чи представника громадськості тощо [219, с. 20].

Українська влада застосовує термін «публічна особа», який використовується в Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1165, яка визначає громадських діячів як тих, хто займає державні посади та/або використовує державні ресурси, а також, у ширшому сенсі, будь-хто, хто відіграє певну роль у суспільному житті (у політиці, економіці, мистецтві, сфері, спорті чи іншій сфері). У зв'язку з цим громадські діячі можуть зіткнутися з інтенсивним громадським контролем та суворою критикою громадськості у ЗМІ за те, як вони діяли чи виконують свої обов'язки. Українське законодавство (суголосно з рішеннями Європейського суду з прав людини) акцентує: межі критики та оцінки громадського діяча є ширшими за допустимі межі критики та оцінки приватних осіб. Суди вважають: публічна особа повинна бути готовою до

вищого рівня критики, включаючи різку критику, підвищену увагу та інтерес суспільства [221].

Водночас законодавство наголошує на важливості спростування та протистояння неправдивій інформації, вимагає компенсацій для потерпілих, внаслідок чого за «суб'єктивну думку висловлено в брутальній, принизливій чи непристойній формі, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію, на особу, яка таким чином та у такий спосіб висловила думку або оцінку, може бути покладено обов'язок відшкодувати завдану моральну шкоду» [221]. А також «суб'єкти владних повноважень як позивачі у справах про захист честі, гідності та ділової репутації вправі вимагати в судовому порядку лише спростування недостовірної інформації про себе і не мають права вимагати відшкодування моральної (немайнової) шкоди» [222].

Крім того, будь-яке перешкоджання професійній діяльності журналістів в Україні, перешкоджання свободі вираження поглядів, критики та збору інформації може призвести до накладення штрафів на посадову особу чи будь-яку юридичну особу та позбавлення волі. «Незаконне заволодіння журналістськими матеріалами та технічними засобами, зібраними, обробленими та підготовленими під час їхньої професійної діяльності, незаконна відмова у доступі до інформації, незаконна заборона висвітлення певних тем, а також будь-які інше умисне перешкоджання свободі журналіста, повинні каратися штрафом до 50 неоподатковуваних заробітних мінімумів, або позбавленням волі на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років», крім того, «будь-яка форма впливу на журналіста з метою перешкоджання виконання ним професійних обов'язків або переслідування журналіста у зв'язку з його законною професійною діяльністю може призвести до штрафів у розмірі до двох третин неоподаткованого мінімуму доходу громадянина, до шести місяців ув'язнення або обмеження волі на чотири роки». Переслідування журналіста за виконання професійних обов'язків карається штрафом до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням права обіймати певні посади на строк до три роки [223].

Відповідно до Цивільного кодексу України, оціночна, критична оцінка конкретних фактів, які виражаються як суб'єктивна думка та погляди відповідача, не підлягають судовому захисту чи спростуванню, що узгоджується з тлумаченням Європейського суду з прав людини статті 10 Європейської конвенції з прав людини та основоположних свобод [224].

Свобода журналістів критикувати та висловлювати свою думку в Алжирі. Щоб гарантувати свободу думки та право на критику алжирська система має на меті захистити конфіденційність громадян, честь та повагу до ідеалів, моральних цінностей нації в рамках Конституції Алжиру.

Водночас на контролі залишається проблема журналістської критики, що може межувати з посяганням на суспільні інтереси або честь окремих осіб та їхнє особисте життя,— для цього Алжир ухвалив законодавчі положення щодо стримування та покарання за хибне застосування цього права. На початку 1982 р. алжирська система встановила журналістське право на критику. Це право реалізується за таких умов, як повага до суспільних інтересів, правдивість (критика не повинна переходити в наклеп — це карається законом). Як зазначалося, «конструктивна критика для поліпшення організації та функціонування державних служб не є злочином наклепу», цілеспрямована та об'єктивна критика, висловлена із бажання вдосконалити та пропагувати практику, яка не наносить наклеп на честь чи особисті чи суспільні інтереси, не вважається наклепництвом злочин [225].

Таким чином, алжирське законодавство (медіазакони та кримінальне законодавство про медіа) підкреслило право журналістів критикувати, з огляду на «свободу переконань», і заявило про право людей на повну та чесну інформацію про факти й думки щодо національних чи міжнародних подій [226, с. 460]. Воночас алжирське законодавство встановило жорсткі правила щодо засобів масової інформації та журналістів. Право на критику має реалізовуватися відповідально, що передбачає утримання від підбурювання державного перевороту проти Конституції та законів Республіки, підбурювання до образи та

зневаги ісламу та інших релігій, порушення ідентичності нації та культурних цінностей тощо.

Аспекти контролю є значними — дають можливість придушити свободу медіа та реалізацію права на критику, зокрема, якщо журналісти критикують суспільні культурні норми, вимоги громадського порядку чи економічні інтереси країни. Критика можуть звинуватити у порушенні суспільних норм — такий підхід виправдовує обмеження свободи думки на підставі загрози цінностям суспільства. Алжирські журналісти зобов'язані дотримуватися різноманітних умов у своїх матеріалах: утримуватися від використання державних гасел та символів, не погрожувати особам та прославляти колоніалізм. Алжирський законодавчий орган також наголосив на необхідності уникати критичних матеріалів, котрі можуть загрожувати функціонуванню судової системи. Журналісти повинні утримуватися від публікації новин або документів у засобах масової інформації, які можуть поставити під загрозу конфіденційність попередніх розслідувань злочинів або зміст судових розглядів, якщо їх слухання були закритими для громадськості, або від публікації проваджень, що стосуються статусу осіб [227, с. 12].

Будь-яка образа, спрямована на державні органи або громадських діячів, проти парламенту, судових органів, Народної Національної Армії, будь-то в письмовій, зображальній формі, заявою або будь-яким іншим способом передавання звуку чи зображення, через будь-які засоби масової інформації, як зазначено у статті 222 Кримінального кодексу Алжиру, загрожує порушникам штрафом у розмірі від 100 000 до 500 000 DA (приблизно від 600 до 3100 євро).

Відповідно до Кримінального кодексу Алжиру, кожному, хто має намір порушити недоторканність особистого життя особи, незалежно від використовуваних технологій, шляхом перехоплення, записування або передавання приватних чи конфіденційних дзвінків, розмов без дозволу власника чи згоди,— загрожує покарання у вигляді позбавлення волі на строк від шести місяців до трьох років та штраф від 50000 до 300000 DA.

Журналіст-критик може вчинити один із злочинів підбурювання, що зазначено в Кримінальному кодексі Алжиру, наприклад, підірвати цілісність єдності нації, завдати образи армії з наміром підірвати національну оборону або підбурити громадян чи населення до зброї проти рішень держави. Покарання становлять від п'яти до десяти років позбавлення волі, а фінансове покарання — від 100 000 до 500 000 DA (приблизно від 600 до 3100 євро) [228].

2.4. Методологічні підходи в дослідженні української та алжирської медіасистем

2.4.1. Концептуальні методологічні підходи в дослідженні української та алжирської медіасистем

Тематика дослідження передбачає використання міждисциплінарного підходу. Дослідницький фокус зроблено на незалежності медіа та якості журналістської практики в Україні та Алжирі, виявленні проблем, описі конкретних кейсів, встановленні обставин та з'ясуванні невідомих факторів, що стримують розвиток алжирського медіаландшафту.

При цьому взято за зразок український сектор. Відтак порівняльно вивчено історичний розвиток кожного медіаландшафту, інклюзивність медіасистем, управління медіастратегією, особливості інституціоналізації, аспекти взаємодії з державою, фінансові субсидії, контроль власності тощо. На підставі здобутих даних розширено знання та прояснено досліджувані медіасистеми, з'ясовано подібності та відмінності медійних ландшафтів.

Ми керувалися тим, що недоліки, проблеми з високою вірогідністю виявляться, особливо на алжирській стороні. Водночас слід виявити позитивні елементи медіасистеми України та перенести їх на алжирський медійний ландшафт задля створення нової перспективи.

Щоб отримати глибоке розуміння й точні результати щодо показників демократії, свободи медіа в кожній країні та Індексу політичних прав та громадянських свобод в Україні та Алжирі, проаналізовано звіти даних

міжнародного індексу Economist, організації «Репортери без кордонів» (RSF) та Freedom House з 2017 по 2021 рік.

Дослідник спирався на такі джерела, як наукові монографії та статті, публікації в засобах масової інформації, місцеві та зарубіжні академічні журнали, національне законодавство, рекомендації європейських звітів, а також дані міжнародних організацій зі свободи медіа та оборони та інших неурядових організацій про Україну та Алжир.

Накопичені значні дані щодо проблематики дослідження стали надійною основою для розроблення глибокого інтерв'ю з професійними вченими, журналістами, політиками, правозахисниками в кожній країні.

Процедуру опитування розроблено таким чином, що це дало змогу зібрати якісну інформацію — інтерпретації експертів реалій журналістських практик. Поставлені запитання стосувалися аспектів медіасистем, професійних журналістських практик. Інтеграція питань різного характеру (відкритих, закритих) дала змогу заглибитися у сприйняття експертів, їх орієнтації на певні параметри журналістського професіоналізму.

2.4.2. Ретроспективний пошук спільного та відмінного в досліджуваних медіасистемах (порівняльно-історичний метод, аналіз і синтез та ін.)

Застосування історичного методу дало змогу пролити світло на становлення медіасистем у контексті подій, що відбулися в країнах. При вивченні подій, асоційованих із ЗМІ, історичний метод є фундаментальною процедурою встановлення рамок, на яких можна запропонувати змістовні сучасні дослідження.

Щоб вивчити попередні події у медіасекторі у двох країнах та глибоко зрозуміти структуру обох медіасистем, дослідник використав історичний підхід, збираючи та аналізуючи вторинні дані з метою виявлення та інтерпретації минулих подій. Історичне дослідження — це систематичний огляд історичних подій з метою їх аналізування. Такий аналіз може включати інтерпретації задля виявлення особливостей систем, ролі окремих осіб, впливу концепцій, що

формували минулі події. Історичний аналіз описує події та віхи минулого, використовується для формування комплексного розуміння минулих подій [229].

Берг і Луре описали історичний метод як «спробу систематично відтворити складні нюанси, людей, значення, події та навіть уявлення про минуле, які вплинули на сьогодення і сформували його». На їхню думку, ця стратегія ґрунтується на різноманітних джерелах, включаючи першоджерела, такі як публічні документи та офіційні документи, записи конференцій, офіційні звіти та спогади, матеріали архівів та бібліотек. Вторинні джерела можуть бути усними та письмовими, залучають, зокрема, спогади свідків, книги, газетні статті та інші медіаматеріали (відео або аудіозаписи тощо) [230, с. 305–311].

Згідно з Хілл і Кербер, історичний метод дає змогу:

- використати минуле для розуміння та вирішення сучасних викликів;
- переоцінити факти у світлі актуальних гіпотез і теорій про минуле;
- підкреслити відносну актуальність та наслідки різних відносин, які спостерігаються у всіх культурах [231].

Таким чином, основна мета історичних досліджень — отримати всебічне усвідомлення впливу минулого на поточний та подальший розвиток подій у медіасекторі кожної країни, а також оцінити значення цих подій у ретроспективі.

Крім того, у цьому дослідженні використано порівняльний аналіз.

Азаріан підкреслив важливість порівняльного аналізу для прояснення відмінностей та подібностей. Це допомагає встановленню зв'язків між двома або більше явищами, а також надає обґрунтовані пояснення. Порівняння зараз проводяться на різних рівнях, включаючи державний, національний та міжнародний, на основі певної теми або сфери інтересів [232, с. 2].

У «Великій українській енциклопедії» дано таку дефініцію: «Ана́ліз порівня́льний (від грец. *αναλυσις* — «розклад») — загальнонауковий метод пошуку і виявлення схожості/розбіжності однотипових властивостей (ознак, змін, тенденцій розвитку) досліджуваних об'єктів на основі зібраних статистичних даних або емпіричних досліджень.

Поряд зі спостереженням порівняльним, моделюванням порівняльним та ін., є складовою компаративістики як комплексної методології зіставлення об'єктів з метою їх класифікації, типології, пізнання суттєвих зв'язків, вироблення дослідницької стратегії» [233].

Порівняльний аналіз часто ототожнюють із дослідницькими підходами, викладеними в роботах Джона Стюарта Мілля, Генрі Тьона та Адама Пшеворського. Учені спиралися в своїх пошуках на подібності та відмінності різноманітних систем.

Порівняльний аналіз у дослідженні використано, щоб зрозуміти, як досягнення спільної мети реалізується в контекстах та медіасередовищах, котрі мають іманентні відмінності та як ці відмінності детермінують результати.

На всіх етапах дослідження для генералізації результатів використано загальнонаукові методи аналізу та синтезу.

2.4.3. Обґрунтування якісного підходу в дослідженні

У дослідженні використано якісну методологію для того, щоб належним чином реалізувати завдання дослідження, отримати дослідницькі перспективи. Згідно з даними Parkinson & Drislane, йдеться про «дослідження з використанням таких методів, як спостереження за учасниками або тематичні дослідження, які призводять до опису обстановки чи практики. Соціологи, які використовують ці методи, зазвичай відкидають позитивізм і приймають форму інтерпретаційної соціології» [234].

На думку Дензіна та Лінкольна, якісне дослідження «сфокусоване на методах, що передбачають інтерпретаційний, натуралістичний підхід до розроблення теми. Це означає, що дослідники спостерігають за подіями в їх природному середовищі, прагнучи пояснити їх з точки зору значень, які їм приписують окремі люди. Якісне дослідження передбачає систематичний огляд та накопичення низки емпіричних матеріалів, включаючи тематичні дослідження, особистий досвід, інтроспективу, історію життя, інтерв'ю, спостережні, історичні, інтерактивні та візуальні тексти, які детально описують

рутинні та проблемні моменти та визначення в житті людей» [235, с. 2]. Тому якісне дослідження передбачає збір даних з особистого досвіду людей, які є важливими для їхнього життя.

В якісних дослідженнях зазвичай використовують три найпопулярніші процедури формування вибіркової сукупності:

- 1) спрямована вибірка;
- 2) квотна вибірка;
- 3) вибірка «снігової кулі».

У цьому ключі Кратвол описує процедури вибірки як «способи відбору невеликої кількості одиниць із сукупності, щоб дозволити дослідникам робити достовірні висновки про природу того населення» [236, с.160].

Під час дослідження використано спрямовану техніку вибірки (цільову вибірку) для націлювання професорів та журналістів Алжиру та України, щоб відібрати 20 осіб та медіафахівців, які мають високу обізнаність та досвід у галузі журналістського професіоналізму та розуміються на проблематиці свободи медіа в кожній країні.

У цьому дослідженні накопичено та опрацьовано первинні та вторинні дані.

Первинні дані отримано в період із травня 2019 року по серпень 2021 року, коли дослідник перебував під карантинном в Алжирі через пандемію.

Найціннішими джерелами вторинних даних стала наукова, навчальна література, наукові періодичні видання, звіти, доповіді. Зокрема, залучено дані трьох основних глобальних індексів свободи медіа та демократії. Основною метою цього було відстежити різноманітні тенденції протягом 2017–2021 рр. за різними показниками свободи медіа, що послужило підставою для поглибленого аналізу в дисертації.

2.4.4. Експертна оцінка української та алжирської медіасистем (експертні інтерв'ю)

З'ясування ситуації із свободою ЗМІ та якісною професійною практикою в Україні та Алжирі реалізували, спираючись на глибинні інтерв'ю, проведені за

настановами посібника з інтерв'ю, адаптованого для обох сторін респондентів. Інтерв'ю є одним із найефективніших методів для отримання розповідей від учасників; воно дає змогу дослідникам отримувати велику кількість даних та розкривати важливі теми, які учасники висловлюють у повсякденному професійному житті [237].

За словами Штейнара Свенда Брінкмана та Квале, співбесіди проводяться з особами, які є лідерами чи спеціалістами у спільноті і зазвичай займають чільні посади; отримання доступу до респондентів є важливим організаційним питанням [238, с.147].

Інтерв'ю можна використовувати для отримання детальної інформації. Вони також можуть бути використані для подальшої роботи з конкретними респондентами, щоб уточнити відповіді з метою подальшого їх вивчення [239]. Крім того, на думку Бергера, інтерв'ю розглядаються як найбільш широко застосовувані та найважливіші інструменти дослідження, котрі дають змогу збирати дані, які неможливо було б зібрати за допомогою спостереження [240, с. 111].

У дисертаційному дослідженні зібрано інформацію про стан свободи ЗМІ та професійну практику в Україні та Алжирі шляхом інтерв'ю з експертами. Традиційно для поглиблених інтерв'ю, було прийнято напівструктурований підхід. Щодо цього Брайман стверджує, «дослідник має перелік дуже конкретних питань, які слід обговорити, який часто називають керівництвом для інтерв'ю, але інтерв'юваний має значні можливості для відповіді» [241, с. 471]. У зв'язку з цим респонденти можуть відмовитися від цих питань, якщо вони цього бажають.

У цій дисертаційній роботі визначаються різні рівні впливу як спосіб упорядкування цієї ідеї. Мета полягає в тому, щоб досягнути когнітивні горизонти співрозмовника з кожної сторони, відтак визначити їхнє розуміння свободи медіа та журналістської практики.

Дослідник поставив шість відкритих питань 10 опитаним від кожної сторони, через застосунок Zoom Meet. Кожне інтерв'ю тривало від 20 до 30

хвилин. При цьому дослідник намагався вести інтерв'ю, часто посиляючись на надані раніше випадки та досвід, згідно з Кресвелл (2012).

Є три категорії питань:

1) Напівзакриті питання — поєднують характеристики відкритих і закритих питань. Метод полягає в тому, щоб почати із закритого питання, а потім продовжити відкритим питанням.

2) Закриті питання — дослідник ставить питання і пропонує респонденту заздалегідь підготовлені варіанти відповіді.

3) Відкриті питання — дослідники не надають варіанти відповідей; респонденти відповідають на запитання своїми словами [242].

Опитувальник автора цього дослідження засновано на відкритих питаннях. Адаптивна форма опитування дала змогу підлаштувати запитання до досвіду учасників та унікальних тем, які виникли під час дискусії. Певні питання були включені в природний потік розмови. Слухаючи відповіді респондентів та вивчаючи їхні усні відповіді, як стверджував Кресвелл, «можна отримати набагато багатше уявлення та ознайомитися з тим, як люди спілкуються, інтерпретують та переживають запитання, винесені на обговорення, запитання варто формулювати широко та загально, щоб дати змогу респондентам міркувати про сенси за планом, що досягається шляхом обговорення та взаємодії з іншими людьми» [243, с. 8].

Після проведення інтерв'ю виконано їх розшифрування та редагування. Потім дані були упорядковані, враховуючи, як ідеї співвідносяться з цілями та питаннями дослідження. Дослідник співвідносив відповіді деяких інтерв'юйованих із цілями та раніше вивченим матеріалом. Виявлено та критично проаналізовано те, що було виявлено в ході польового дослідження. Дані узагальнено в ракурсі накреслених дослідницьких завдань, використано для артикуляції висновків. Крім того, ці результати дали змогу розробити рекомендації, викладені далі в тексті дисертації.

Огляд питань поглибленого інтерв'ю. Сформульовано шість запитань, які охопили досліджувану тему в усіх аспектах. Питання для співбесіди розраховані

на відкритість, щоб отримати багато інформації та дати змогу респондентам висловити їхні погляди на переваги та недоліки медіасистем та професійної журналістської практики в Україні та Алжирі, виходячи з власного досвіду.

Йдеться про такі питання:

Q1. Чи підлягають цензурі ЗМІ та редакції України/Алжиру?

Q2. Чи підтримують органи регулювання медіа в Україні/Алжирі професійну діяльність журналістів?

Q3. Чи надається українським/ алжирським журналістам доступ до інформації та можливості її розповсюджувати?

Q4. Чи гарантується свобода критики та вільне вираження поглядів українським/ алжирським журналістам у різних засобах масової інформації?

Q5. Чи гарантує національне законодавство України/Алжиру свободу медіа та наскільки це ефективно на практиці?

Q6. Які ваші рекомендації щодо зміцнення та розширення свободи ЗМІ та професійної практики?

Співбесіди. Усього було 20 інтерв'ю, по 10 в кожній країні, кожна з яких має своєрідну медіасистему (різні практики журналістів, які працюють у приватних та державних медіакомпаніях, таких як Al-Khabar, Ехорук Ель-Яумі, ENTV та UA, «Обозреватель», а також учених у галузі соцкомунікацій, правозахисників та активістів тощо).

Інтерв'ю з алжирськими та українськими журналістами і працівниками ЗМІ, які раніше працювали та(або) зараз працюють в медіа, допомагають нам краще зрозуміти недоліки алжирської медійної системи.

8 респондентів з української сторони стверджують, що мають понад 20-річний досвід роботи у сфері медіа. 5 респондентів з алжирської сторони стверджують, що вони мають понад 20-річний досвід роботи в алжирській медійній сфері.

Опис досвіду інтерв'ююваних

Тривалість стажу, років	Україна	Алжир
----------------------------	---------	-------

1–10	1	1
10–20	1	4
20–30	8	5

Серед 20 респондентів — по десять експертів із кожної країни.

10 українських експертів у сфері медіа:

1) Валерій Іванов, доктор філологічних наук, професор, президент Академії української преси.

2) Олексій Погорелов, Комісія з журналістської етики.

3) Андрій Яніцький, керівник Центру досконалості економічної журналістики при Київській школі економіки.

4) Марина Петік, журналістка в «Обозревателе».

5) Олег Джолос, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

6) Юрій Мельник, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри зарубіжної преси та інформації, Львівський національний університет імені Івана Франка.

7) Юрій Залізняк, кандидат філологічних наук, доцент, Львівський національний університет імені Івана Франка.

8) Борис Потятиник, доктор філологічних наук, професор, Український католицький університет.

9) Сергій Томіленко, голова Національної спілки журналістів України.

10) Володимир Владимиров, доктор філологічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

10 алжирських експертів у сфері медіа¹:

1) Аураг Рамадан, політолог, аналітик, керівник Центру стратегічних досліджень Aures.

¹ Імена певних алжирських респондентів навмисно приховані — вони не можуть бути розкриті задля безпеки цих осіб. Подібна практика є допустимою при підготовці наукових матеріалів в Алжирі.

2) Мохаммед Зауї, колишній журналіст «Ель-Джазірії» і телеканалу «Ель шорук» в Алжирі та UATV арабською мовою в Україні.

3) Доктор журналістики, Алжирський університет.

4) Журналіст, доктор журналістики, Мсілінський університет.

5) Доктор журналістики, Алжирський університет.

6) Доктор журналістики, Біскрський університет.

7) Доктор філологічних наук, Мсілінський університет.

8) Ечорук Ель Яумі, журналіст.

9) Журналіст телеканалу «Аль Нахар».

10) Журналіст, член Спілки алжирських журналістів.

2.4.5. Аналіз документів (Індекс демократії, Індекс свободи преси, Звіти Freedom House)

Дослідник проаналізував дані міжнародних досліджень:

- Індекс демократії (Democracy Index) від «Economist Intelligence Unit»;
- Індекс свободи преси (Press Freedom Index) від організації «Репортери без кордонів» (RSF);
- Звіти від Freedom House.

Дані взято за останні 5 років (2017–2021 рр.) та використано для розв’язання завдань дослідження — з’ясування відмінностей між алжирським та українським медіаландшафтами шляхом порівняльного аналізу.

Під час дослідження було побудовано рейтинг, який базується на різноманітних даних, отриманих від організацій зі свободи вираження поглядів, журналістів, дослідників, правознавців і правозахисників та понад 150 кореспондентів. Основними критеріями, які оцінює рейтинг, є такі:

- «порушення проти журналістів, включаючи вбивства, ув’язнення, фізичні напади та погрози;
- порушення прав медіаорганізацій, включаючи цензуру, вилучення новинних повідомлень, обшуки та переслідування;

- поширеність самоцензури, а також здатність журналістів досліджувати та критично оцінювати теми, що становлять суспільний інтерес.

Дані збирають та інтегрують, щоб глибше розкрити вади медіасектору» [244, с.157].

Аналіз документів широко використовується вченими-соціологами та гуманітаріями для різних цілей. Визначення аналізу документів свідчать про важливість цього методу в масовій комунікації та дослідженнях ЗМІ. У цьому контексті «інтерпретація документа — оцінне судження дослідника, зумовлене його світоглядною позицією, рівнем професійної компетентності й ситуативними установками в соціальній та науковій сферах. Завдання зниження суб'єктивізму цього методу стимулюють розробку інших методик виявлення смислових структур тексту, спрямованих на пошук надійних показників змісту» [245].

Для отримання первинних соціологічних даних з метою подальшого аналізу тексту було обрано метод глибинного інтерв'ю, оскільки «індивідуальне глибинне (глибоке) інтерв'ю є дискусією з певної теми між підготовленим модератором і респондентом, відібраним відповідно до завдань дослідження» [246, с. 60].

Одну з перших моделей аналізу текстів розробив Лассвелл. Як він зазначав, щоб швидко і критично представити медіа, слід опрацювати п'ять питань:

1) Хто? Подивіться на медіа, що передає повідомлення. Воно надійне? Чи дотримується воно журналістських стандартів? Чи пов'язане з певними історіями? Хто його фінансує?

2) Що повідомляється? Проаналізуйте, про що йдеться. Які меседжі формулює медіа?

3) По якому каналу передається інформація? Зверніть увагу на особливості й можливості платформи (телебачення, веб-сайти, подкасти тощо). Який вплив канал/носій чинить на повідомлення?

4) Кому? Хто є цільовою аудиторією? Як це впливає на оформлення повідомлення?

5) З яким ефектом? Чи вплинули засоби масової інформації на політику, думку населення, розвиток певних груп чи зростання продажів певних продуктів? [247].

Кількість західних вчених, які вивчають контент медіа з різних точок зору та підходів, зростає. У науковому середовищі панує думка: аналіз медіа відіграє ключову роль у розумінні та розповсюдженні ідей щодо державної політики, тому аналіз медіа є популярним видом аналізу вмісту. Медійний ландшафт є предметом медіааналізу, який зосереджується на одній темі. Новини, розслідування, статті, думки, листи до редактора, сторінки Twitter, Instagram, Facebook та YouTube тощо є сегментами цього дослідницького масиву [248].

Натепер уже розроблено комп'ютеризовані системи аналізу медіатекстів: CARMA (Computer Aided Research & Media Analysis), Echo Research, PrecisTM, Metrica та ін. Ці програми здатні аналізувати величезну кількість даних (опрацьовують тисячі статей на різних ринках), забезпечуючи точність результатів. Крім того, за їх допомогою можна організувати аналіз на регулярній основі (наприклад, щотижня, щомісяця чи щокварталу), тоді як «ручні» дослідження проводяться лише один раз на рік.

Комп'ютеризований аналіз даних надає клієнтам своєчасні повідомлення, що дає змогу реагувати на проблеми та застосовувати ефективніші стратегії. Таке дослідження можливо проводити таким чином, щоб конкуренти, ЗМІ чи інші не дізналися про це, що корисно при аналізі конкурентів або ключових журналістів, а також для запобігання «генерації реакції», котра вадить аудиторним дослідженням. Крім того, вартість комп'ютеризованого аналізу нижча, ніж інших видів тестувань, зокрема, опитувань [249, с.1].

У дослідженні проведено аналіз даних на трьох веб-сайтах:

- 1) «The Economist» (<https://www.economist.com/>);
- 2) «Репортери без кордонів», RSF (<https://rsf.org/en>);
- 3) Freedom House (<https://freedomhouse.org/>).

«The Economist». «The Economist» — щотижневий англomовний журнал, що виходить у друкованій та інтернет-версіях, присвячений світовим подіям,

міжнародним новинам, політиці, банківській галузі, фінансовим послугам, науковим дослідженням, технологічним новинкам. При цьому сфокусований на якісній аналітиці, критичній оцінці. Видання належить «The Economist Group»; штаб-квартира розташована в Лондоні. Журнал має редакції в США, а також у європейських країнах, Азії та на Близькому Сході. Фактичний середній тираж становить 909 476; понад 1,6 мільйона цифрових абонентів [250].

Видавництво «The Economist Newspaper Limited», належить корпорації «The Economist Group», і є приватною фірмою, що не має публічних акцій. EXOR SA володіє 43,4 відсотками акцій компанії, решта належить незалежним власникам, включно з кількома співробітниками. Функціонування опікунської ради забезпечує незалежність редакційної ради. Рада юридично призначає редактора, якого можна звільнити лише за його згодою.

«The Economist» відкритий до різних думок і пропозицій, перейнятий тим, щоб залучати професіоналів із різних верств населення, надавати якісне інформування, охоплюючи широкий спектр думок і досвіду, спричиняти активні дебати. «The Economist» постійно шукає свіжі дані, які можуть допомогти поглибити нашу редакцію новин і створити неординарні статті [251].

«Репортери без кордонів». «Репортери без кордонів» (RSF) — незалежна неурядова організація (НУО), визнана Організацією Об'єднаних Націй, ЮНЕСКО, Радою Європи та Міжнародною організацією Франкофонії як консультативна (OIF). Головний офіс організації розташований у Парижі. 13 регіональних та національних офісів RSF розташовані по всьому світу (Брюссель, Берлін, Лондон, Ріо-де-Жанейро, Вашингтон, Дакар). Також у 130 країнах діє мережа з 146 кореспондентів, що дає змогу RSF організовувати підтримку, протистояти владі та впливати на місцевий медіаландшафт, структури, де формується інформаційна політика [252].

RSF публікує матеріали англійською, німецькою, французькою, італійською, німецькою, арабською та китайською мовами про виклики та загрози для ЗМІ, а також щорічний Світовий індекс свободи преси, що оцінює рівень свободи медіа у 180 країнах.

RSF захищає вразливих журналістів на місцях і виступає за свободу вираження поглядів та інформації на найвищих рівнях влади та міжнародних форумах. Організація допомагає журналістам, які перебувають у небезпеці, проводить навчання з питань цифрового та фізичного захисту та лобіювання, щоб підвищити обізнаність громадськості про агресію стосовно журналістів та захищає їхні права та свободи.

RSF виступає перед урядами та міжнародними органами щодо прийняття стандартів та законодавства, котрі сприяють свободі медіа, вдається до судових заходів від імені журналістів, котрим погрожують.

RSF у співпраці з іншими неурядовими організаціями, які підтримують журналістів і захищають права людини, надає допомогу особам:

- журналістам, які були несправедливо притягнуті до кримінальної відповідальності та повинні оплачувати юридичні рахунки;
- журналістам, які постраждали у зв'язку з професійною діяльністю та потребують відповідної медичної допомоги;
- журналістам, які втекли за кордон через небезпеку і переслідування;
- сім'ям журналістів, які зазнали тиску або репресій [253].

Freedom House. Freedom House — міжнародна неурядова організація, розташована в США, яка підтримує демократію та аналізує ступінь досягнення країнами світу політичної та економічної свободи.

Заснована на концепції, що свобода процвітає в сучасних демократіях, де панує закон, влада несе відповідальність перед своїми громадянами, а свободу вираження поглядів, асоціацій та переконань захищено. Стратегія Freedom House значною мірою надихається Загальною декларацією прав людини (ЗДПЛ), прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН в 1948 р.: «Автономія в світі зосереджена на реальних правах і свободах, якими володіють громадяни, і більше на органах влади або їх ефективній роботі. Політичним правам і громадянським свободам можуть завдати шкоди як державні, так і недержавні суб'єкти, включаючи повстанців та інші збройні організації. Автономія працює

як незалежний сторожовий пес, що охороняє глобальне зростання свободи та демократії» [254].

2.4.6. Обмеження дослідження

Під час реалізації дослідження спрацювала низка методичних обмежень — потенційних джерел зсувів даних та висновків при генералізації результатів.

Перше обмеження — неможливість забезпечити послідовні та безперервні процедури. Складно було визначити та організувати респондентів, зокрема, вчених у період сесії та переходу до літніх канікул. Також далось взнаки занепокоєння журналістів, що інтерв'ю порушить їхній робочий графік; крім того, дослідження збігалось в часі з численними релігійними святами в Алжирі, такими як Курбан-байрам. У результаті респонденти неодноразово просили перенести інтерв'ю через потребу зосередитися на роботі, сім'ї, підготовці до свят — це вплинуло на хід наукового дослідження та емоційний стан самого дослідника.

Друге обмеження — побоювання щодо власної безпеки респондентів. Більшість алжирських респондентів висловили занепокоєння щодо співбесіди через запитання про медіаландшафт Алжиру, з огляду на політичну ситуацію в країні. Адже інтерв'юйовані є свідками арештів багатьох журналістів та науковців. Також алжирські респонденти побоювалися втратити свої урядові посади. Троє відмовилися давати інтерв'ю після того, як були поінформовані про зміст питань, вважаючи, що вони, як Алжирські журналісти та політичні лідери, не мають права оголошувати свою політичну думку на такі питання.

Третє обмеження — технічні труднощі у проведенні інтерв'ю з багатьма респондентами. Погане підключення Алжиру до Інтернету спричинило переривання та багаторазове скасування записів. Це не дало змоги досліднику та респондентам обговорити предмет дослідження відкрито та зручно, активізувати дискусію та отримати широку інформацію з різних точок зору.

Четверте обмеження — мовний бар'єр. Дослідник мав певні мовні труднощі з респондентами, які не достатньо володіють англійською мовою, що

змусило дослідника проводити інтерв'ю російською чи українською мовою або в письмовій формі за сприяння колег, які підготували переклад інтерв'ю, що, своєю чергою, вимагало значної кількості часу та зусиль.

2.5. Висновки до розділу 2

Дослідник спирався на попередні напрацювання за темою, що стали теоретичною базою для дисертації. Передовсім на початковому етапі дослідження вивчено праці за кількома тематичними напрямками: а) перебіг новітньої історії та ключові політичні події, що детермінували історію журналістики в Україні та Алжирі; б) історія журналістики; в) теорія соціальної відповідальності преси й лібертарна теорія в медіа; г) теорія інноватики в ЗМІ; д) соціологія масової комунікації.

Важливим підґрунтям для дисертації про вплив свободи медіа на українську та алжирську журналістику є нормативно-правові акти. Тому було опрацьовано: Конституції та Кримінальні кодекси обох країн; українські закони («Про інформацію» (1992), «Про телебачення і радіомовлення» (1994), «Про рекламу» (1996), «Про захист суспільної моралі» (2004), «Про доступ до публічної інформації» (2011), «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прозорості власності засобів масової інформації та реалізації принципів державної політики у сфері телебачення і радіомовлення» (2015) та ін.); алжирські закони («Про медіа» в редакціях 2012, 2014 та 2016 рр.), міжнародні документи («Європейська конвенція з прав людини» (1950), Рекомендація N R (99) 1 Комітету міністрів Ради Європи «Про заходи щодо сприяння плюралізму в ЗМІ») тощо.

Алжирська влада, на відміну від України та західних країн, ще не прийняла інформаційного законодавства, яке визначало та регулювало би права алжирських журналістів на доступ та розповсюдження інформації. Тож залишається актуальною потреба чітко визначити права та обов'язки виробників інформації, незалежно від статусу ЗМІ.

Під виглядом національної безпеки та економічних загроз алжирська система відмовляє журналістам у доступі до певних тем у країні, зокрема до тих, що стосуються національних справ та інтересів країни. Україна також встановлює публічну інформацію з обмеженим доступом до такої інформації, як національна безпека та територіальна цілісність, але журналісти мають право на доступ та розповсюдження інформації, що стосується законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. Це право було розширено, включивши інформацію про інші суб'єкти державної влади.

Алжирські журналісти продовжують протистояти цензурі в редакціях, адже свобода медіа та професійна журналістська практика обмежені. Для порівняння: український сектор забороняє засновникам чи редакціям втручатися або контролювати професійну діяльність журналістів.

Алжирська система в багатьох нормативних актах передбачає свободу критики та висловлювання з дотриманням професійних стандартів. Але ці свободи пов'язані з численними умовами — це, зокрема, питання, що стосуються громадської безпеки, публічних діячів та підпорядкованих їм органів, цінностей алжирського суспільства тощо. Будь-яке порушення цих умов призведе до жорстких покарань або ув'язнення для журналістів, навіть закриття засобів масової інформації.

Натомість чинний Кримінальний кодекс України більше не передбачає кримінальної відповідальності за багато діянь, таких як образа чи дискредитація державних органів та громадських організацій; переслідування громадян за критику; образа представника влади або представника громадськості — це відповідає вимогам ЄКПЛ. Українська система також зреагувала на положення Європейського суду з прав людини про те, що допустимі межі критики публічних діячів ширші за допустимі межі критики приватних осіб. Особа має право спростувати дезінформацію в суді, вимагаючи компенсації, також має право на відшкодування заподіяної моральної шкоди. Крім того, оціночні судження, думки, переконання, критична оцінка конкретних фактів та дані,

виражені як суб'єктивні думки та погляди підсудного, не захищаються та не спростовуються судами.

Вагомий масив даних у дисертації — вторинні. До таких даних, що були повторно інтерпретовані в дослідженні, належать показники глобальних рейтингів, узяті за період 2017–2021 рр. (Індекс демократії (Democracy Index) від «Economist Intelligence Unit»; Індекс свободи преси (Press Freedom Index) від організації «Репортери без кордонів» (RSF); Звіти від Freedom House); а також результати й висновки аналітичних звітів Ради Безпеки ООН та Ради Європи.

Зібрано й опрацьовано первинні дані — проведено 20 експертних інтерв'ю з українськими та алжирськими медіафахівцями. Список експертів викладено в Додатку Г.

Дисертація спирається на усвідомлення підходів у регулюванні медіа в Україні та Алжирі. В українському медіасекторі передбачено процес реєстрації та функціонування медіа без цензури, відбуваються значні реформи, засновуються незалежні редакції та відбувається послідовне усунення органів державної влади та місцевого самоврядування від контролю над ЗМІ. Незалежність медіа гарантується законодавчо відповідно до європейських рекомендацій, покликаних допомогти Україні покінчити з державною монополією.

Натомість алжирському секторі друкованих медіа передбачено: створення будь-якого періодичного видання або газети проходить процес попереднього контролю, щоб забезпечити достовірність інформації. Цензура може втручатися та маніпулювати вмістом друкованих медіа,— і це означає обмеження редакцій та професійної практики. Медіа в Алжирі працюють в умовах браку автономії від органів влади, котрі системно регулюють їхню діяльність.

Аналіз аудіовізуального сектору в Алжирі показав: тут є багато проблем. Агентство аудіовізуального контролю стало механізмом в руках алжирської системи для суворого контролю аудіовізуальної практики та обмеження свободи медіа різними способами. Засновники приватних каналів та медіакомпаній не відповідають міжнародним стандартам, обмежуючись виключно тематичними

каналами з річною ліцензією. Будь-які порушення в цьому секторі призводять до кримінального переслідування алжирських журналістів відповідно до Кримінального кодексу Алжиру (накладає жорсткі фінансові санкції, передбачає також ув'язнення або припинення діяльності компанії). Більшість алжирських медіа створено місцевими бізнесменами, що порушує статтю 19 Кримінального кодексу, котра забороняє зацікавленим особам надавати послуги аудіовізуального зв'язку.

Український аудіовізуальний сектор має свої особливості. Заснування аудіовізуальної діяльності в українському секторі дозволено юридичним та фізичним особам, які не мають обмежень у своїх громадянських правах, крім того, таку можливість передбачено для іноземних осіб, на відміну від алжирської системи, котра не дозволяє іноземцям, іноземним компаніям працювати в цьому секторі. Ще одне суттєве поліпшення щодо зобов'язань України привести національне законодавство у відповідність зі стандартами Європейського Союзу шляхом — встановлення умов для забезпечення прозорості володіння засобами масової інформації; незалежність редакцій та перетворення державних телерадіокомпаній на суспільні канали та компанії.

Аналіз алжирських інтернет-медіа показав: алжирським журналістам завдано шкоди через відсутність регулювання, що забезпечує їх професійну практику, також через маніпуляції Органу з контролю за друкованою пресою у цьому секторі, а передовсім — через відсутність будь-якої політики, спрямованої на захист Алжиру від будь-яких кібератак.

В Україні ліцензії на електронні медіа укладаються протягом 7 днів, тоді як в Алжирі — за 60 днів. Проект «Закону про медіа» №2693-д від 02.07.2020 р. в Україні передбачає: реєстрація всіх онлайн-медіа є добровільною, онлайн-медіа не зобов'язані розкривати всю структуру їхньої власності під час процесу реєстрації або повідомляти про зміни у структурі власності, за винятком випадків накладення штрафу або судового наказу про анулювання ліцензії на мовлення через будь-які порушення. Численні нормативні акти також були прийняті для захисту України від кібератак.

Алжирська система контролює ринок реклами через Національне агентство з реклами та розповсюдження, котре стало інструментом маніпулювання засобами масової інформації та перешкоджання незалежності медіа в Алжирі. Це передбачає, що до ЗМІ висувається низка вимог, і це відрізняє алжирський ринок від рекламного ринку України — одного з найрозвиненіших у Європі — за різними джерелами фінансування, включаючи фіксований податок на ліцензію на мовлення, субсидії, абонплату та спонсорські доходи, спеціалізований перегляд та послуги на вимогу, спонсорство телевізійних програм тощо, за рекомендацією Парламентської Асамблеї Ради Європи. Медіаландшафт Алжиру не має таких характеристик. Це призвело в Алжирі, при всій різноманітності ЗМІ, до появи корпоративного фінансування та політичного впливу на засоби масової інформації.

Дисертацію виконано із застосуванням комплексу загальнонаукових та емпіричних методів. Методологію дисертації характеризує використання міждисциплінарного підходу: залучено дані з історії журналістики, теорії соціальних комунікацій, історичної науки, соціології, економіки, політології тощо.

Дослідницький фокус зроблено на порівняльному вивченні та виявленні проблем у реалізації свободи медіа, незалежності ЗМІ в Україні та Алжирі, описі конкретних кейсів, відтак встановленні обставин, що стримують розвиток алжирського медіаландшафту. При цьому взято за зразок український сектор.

До комплексу методів, які стали в пригоді при розв'язанні дослідницьких завдань, увійшли: порівняльно-історичний метод, спостереження, аналіз і синтез, аналіз документів, експертні інтерв'ю тощо.

РОЗДІЛ 3

РЕЗУЛЬТАТИ ПОРІВНЯЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СВОБОДИ МЕДІА НА ЖУРНАЛІСТСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ ТА АЛЖИРІ

У розділі на підставі узагальнення матеріалів емпіричних досліджень охарактеризовано українську та алжирську медіасистеми.

Висвітлено такі аспекти: рівень свободи медіа в обох країнах, визначено особливості відповідних професійних журналістських практик, отримано всебічне розуміння обох медіасистем, виявлено в них прогалини й недоліки, які перешкоджають журналістам професійно виконувати обов'язки.

3.1. Демократія та свобода медіа в Україні та Алжирі в розрізі глобальних рейтингів (результати аналізу документів)

Ми провели порівняльний аналіз глобальних рейтингів для України та Алжиру та простежили цікаві закономірності.

Вимірювання результатів розвитку демократії. Для порівняльного аналізу розвитку демократії в Україні та Алжирі ми залучили дані Індексу демократії, котрий складає «Economist Intelligence Unit». Аналітична компанія оцінює стан демократії в 167 країнах на основі п'яти показників:

- 1) діяльність уряду;
- 2) процес голосування і плюралізм;
- 3) політична заангажованість населення — залучення різноманітних прошарків до політики;
- 4) політична культура — культура ліберальних інститутів;
- 5) захист громадянських свобод.

Щоб встановити та уточнити відмінності у рівні свободи медіа та демократії в Україні та Алжирі, ми оцінили показники ефективності демократії за період 2017–2021 рр. (див. Додаток А).

Згідно з проаналізованими даними, Україна перейшла до гібридних форм через масштабні реформи, які проводяться щодо членства в ЄС,— міжнародної інтеграції та відповідності демократичним вимогам до рівня свободи преси в розвинених країнах.

Щодо індивідуальних свобод — рейтинг України за п'ять років серед 169 країн покращився з 84-го до 78-го місця у зв'язку з помітним прогресом. При цьому країна все ще має недоліки, для усунення яких потрібен значний час, наприклад, усунення корупції та впливу олігархів на політичні рішення.

Для порівняння, алжирський державний устрій у 2017–2021 рр. був класифікований як авторитарний режим: посідав 128 місце у всьому світі у 2017 р., із незначним підвищенням у 2018, 2019 та 2020 роках, коли він зайняв 113-те місце після успіху народного руху, результатом якого стало падіння режиму колишнього президента Абдельазіза Бутефліка та ув'язнення кількох його чиновників за випадками корупції та розкрадання. Проте міжнародний рейтинг знову знизився із 113-го до 115-го в 2021 р. у зв'язку із складною передачею влади.

Індекс свободи преси. Для порівняльного аналізу свободи українських та алжирських медіа ми звернулися до даних Індексу свободи преси України та Алжиру організації «Репортери без кордонів». Проаналізовано дані за період 2017–2021 рр. — відповідні рейтинги для України та Алжиру представлено в *Додатку Б*.

Згідно з даними, рейтинг України різко перемістився з 102-ї позиції у 2017 р. на 96-ту позицію у 2020 та 2021 роках внаслідок глибоких реформ, що провадилися в медійному секторі за європейськими стандартами. Реформування розпочалося з процесу приватизації засобів масової інформації, вилучення органів державної влади та місцевого самоврядування із засновників засобів масової інформації та редакцій, з великою кількістю стратегій, спрямованих на

забезпечення незалежності та прозорості засобів масової інформації, щоб покінчити з монополією влади та зменшити політичний та олігархічний вплив на засоби масової інформації. Ці реформи потребують часу і вимагатимуть рішучих зусиль для забезпечення незалежності медіа та журналістської плюральності.

Натомість дослідження показало, що ситуація із свободою преси в Алжирі продовжує погіршуватися: від 134-го місця у 2017 р. та 136-го у 2018 р. — до 141-го у 2019 р. І подальше погіршення — до 146-го у 2020 та 2021 роках. Таке поступальне зниження відбулося через кримінальне переслідування, обмеження, з якими стикаються алжирські журналісти та засоби масової інформації — і в плані доступу до інформації, і через відсутність незалежності в редакціях чи журналістській практиці, жорстку цензуру, слабкість та відсутність автономії у регулюванні медіа в Алжирі, а також зростаюче маніпулювання влади соціальною рекламою та застосування тиску на засоби масової інформації.

Індекс політичних прав та громадянських свобод. Дослідник спирався на щорічний глобальний звіт про політичні права та громадянські свободи, наданий Freedom House, включаючи числові рейтинги та докладний текст для кожної країни та обмеженої кількості регіонів.

Звіт 2021 року містить 195 країн та 15 територій, включно з Україною та Алжиром. Для політичних прав максимальний досяжний бал — 40; максимально можливий бал для громадянських свобод — 60 (*див.* Додаток В).

Відповідно до даних, зібраних у період 2017–2021 рр., рівень індивідуальної та політичної свободи в Україні є прийнятним або частково вільним через те, що численні законодавчі акти захищають різні основні права українського громадянина, включаючи засоби масової інформації та партійний плюралізм, свободу критики, вираження думки та ін.

Натомість дані по Алжиру засвідчують: ситуація в країні постійно погіршується внаслідок постійних обмежень індивідуальних та колективних свобод, незважаючи на великі спроби реформ. Цих реформ насправді недостатньо, що спонукало Freedom House класифікувати Алжир як країну з обмеженою свободою (невільною країною).

Розуміння даних глобальних рейтингів асоціювалося з результатами експертних інтерв'ю та в подальшому дало змогу вивести коректні рекомендації щодо вдосконалення медіапрактик в Алжирі.

3.2. Експертна оцінка журналістик України та Алжиру в умовах свободи / несвободи професійної діяльності

3.2.1. Цензура та незалежна діяльність редакцій в Україні та Алжирі

Більшість українських респондентів наголошували на тому, що редакції у засобах масової інформації не піддаються цензурі, а українська система містить усі необхідні правові та нормативні гарантії для уникнення та заборони цензури в українських медіа.

За словами Олега Джолоса, «цензура в засобах масової інформації є незаконною згідно з українським законодавством. Про це йдеться в Конституції України та спеціалізованих правилах, що регулюють українські медіа» [255].

Юрій Мельник наголосив: попередньої цензури в Україні не існує, і якщо вона існує, то використовується приховано, подібною до тієї, що спостерігається у багатьох західних країнах: «Немає офіційної цензури в Україні, оскільки вона заборонена законодавством, і це можна порівняти з тією ж ситуацією цензури в західному світі, європейських країнах або в країні свободи Сполучених Штатах Америки» [256]. Це свідчить про те, що українська влада пропонує кілька правових засобів захисту журналістської незалежності від небажаного втручання та примусу.

Але деякі респонденти погодилися з тим, що редакційна незалежність медіа залежить в Україні від їхніх власників — інтереси власників диктують необхідність формувати внутрішню політику редакції, при цьому численні обмеження щодо поводження з певними типами інформації можуть суперечити їхнім переконанням. Про самоцензуру українського журналіста С. Томіленко сказав: «Редакційна незалежність залежить від власника ЗМІ. Якщо власник

політик та олігарх,— ЗМІ можуть зіткнутися з обмеженнями щодо висвітлення новин» [257].

Олексій Погорелов теж поділяє цей погляд: «У багатьох засобах масової інформації, які належать олігархам або політикам, існують неписані правила, яких журналіст змушений дотримуватися. Наприклад, журналіст не може критикувати чи писати негативну інформацію про певні компанії, політиків, партій, особистостей, близьких до власника ЗМІ. Тому неможливо сказати, що в Україні взагалі немає цензури» [258].

З огляду на такі тенденції, відповідно до європейських рекомендацій, українська влада прийняла законодавчі та нормативні акти, які вимагають від власників медіа розкривати своє право власності та всю фактичну інформацію про них. Є сподівання, що це допоможе Україні поступово усунути втручання власників медіа у внутрішню політику засобів масової інформації.

Аналогічно більшість респондентів-алжирців зазначили, що в Алжирі попередня цензура не існує безпосередньо у редакціях, але вона існує опосередковано як «самоцензура» або «внутрішня політика медіа». Щоправда, постає з дещо іншої причини: це наслідок дій влади, котра постійно залякує та погрожує журналістам і редакціям, особливо в останнє десятиліття. Така атмосфера ламає свідомість журналістів, змушує до самоцензури, що заважає вільно виконувати свою роботу, редукує свободу медіа. Тож йдеться про свавілля влади та її намір здійснити контроль над засобами масової інформації через відсутність чітких і непохитних правил, які захищали би журналістів та гарантували б їхні права від порушень. А відсутність незалежності від власників та рекламодавців є вирішальним елементом, що впливає на розвиток медіа та дотримання журналістських стандартів.

Більшість науковців наголошували на існуванні попередньої цензури перед процесом розповсюдження інформації у редакціях та медіакомпаніях, котрі побоюються втратити державну рекламу в разі порушення правил чи офіційної директиви. Щобільше, Мохаммед Зауї сказав: «Хоча засоби масової інформації не повинні піддаватися цензурі, ви знаєте, що алжирський місцевий контекст та

система медіа не є незалежними і не є вільними. Вони діють відповідно до певного порядку денного, незалежно від того, чи це державна влада, яка діє за конкретною стратегією та реалізуючи контроль, чи приватні компанії, які діють за розпорядженням медіавласника» [259].

Респонденти дійшли висновку: цензура в Алжирі є головним питанням і перешкодою для професії журналіста. Зокрема, журналіст Мохаммед Зауї, який брав участь у дослідженні, оцінив ситуацію: «Алжирські посадовці ввели до штату медіа співробітника, який виконував фінкцію шпигуна і був відповідальний за моніторинг алжирських медіа ще за часів моєї роботи там. Ніхто не знав його обличчя, але ми знаємо, що він був покликаний стежити за нашою діяльністю. Це призвело до самоцензурної рефлексії для нас, що завадило нам вільно займатися своєю професією» [260]. У цьому контексті один з респондентів додав: «Алжирські журналісти стикаються з численними зростаючими утисками, які проявляються в їхній роботі. Це призводить до того, що медіапрактика не відповідає необхідним стандартам. У результаті цього тиску більшість алжирських журналістів вдаються до самоцензури» [261].

Таким чином, медіа в Алжирі піддаються цензурі — або шляхом попередньої цензури, або непрямої. При цьому органи, котрі регулюють діяльність засобів масової інформації, мають право змінювати, втручатися або навіть скасовувати матеріал через їх тенденційне ставлення до медіа.

3.2.2. Доступ та розповсюдження інформації в Україні та Алжирі

Усі респонденти підкреслили, що українські журналісти мають широкий доступ до інформації та поширюють її у рамках інформаційного законодавства. Це законодавство визначає види інформації, яку можна збирати та поширювати в офіційних та приватних секторах, з можливістю подати позов до суду, якщо влада чи громадські діячі протягом кількох днів не нададуть інформацію журналістам. Як стверджує Андрій Яницький, «українська система надає доступ до інформації; у нас є законодавство про публічну інформацію та численні регуляторні органи, які захищають право на доступ до всіх видів інформації, і

органи влади мають відповісти на запити журналістів протягом п'яти днів, але в деяких випадках це може зайняти до місяця» [262].

За словами Марини Петік, «журналісти в Україні за останні роки отримали більший доступ до інформації; існують відкриті реєстри та декларації, які ми можемо використовувати у своїй діяльності. Журналісти мають навіть можливість подавати в суд на людей та органи, які не надають інформацію, включно з деякими органами місцевого самоврядування» [263].

Цю думку підкреслив Б. Потятиник: «Українські журналісти мають широкі можливості збирати та публікувати інформацію в різних форматах, з повною свободою та суттєвими гарантіями доступу до будь-якої інформації — офіційних чи неофіційних джерел, за винятком секретної військової інформації» [264].

Тож українська система надала журналістам повне право отримувати інформацію різних видів від офіційних організацій, комерційних організацій, вільно публікувати цю інформацію. Журналісти також можуть покликатися на повне право переслідувати в судовому порядку тих, хто їм відмовляє надавати необхідну інформацію.

У разі, коли головний редактор оновлює та розповсюджує медіаконтент без дозволу журналіста-розслідувача, журналіст має право подати позов проти видавців відповідно до законодавства України, яке в цьому випадку захищає права журналіста. Про це розповів О. Погорелов: «Українське законодавство захищає права розслідувача. Якщо шеф-редактор змінив зміст статті журналіста без його дозволу, журналіст має право подати до суду. Це визначає його право як дослідника цієї інформації» [265].

Це свідчить про значні напрацювання України в підвищенні рівня журналістського професіоналізму шляхом захисту прав на доступ та публікацію інформації, захисту прав розслідувачів.

В Алжирі більшість респондентів погодилися з тим, що алжирським журналістам частково гарантовані доступ та розповсюдження інформації. При цьому алжирські журналісти не мають доступ до даних, що стосуються державної безпеки, економіки, інформації судів та офіційних органів. Ауран

Рамадан сказав: «Доступ до інформації повністю пов'язаний з нормами, які встановлює алжирська влада, і будь-яка непокоря та неповага до цих норм призведе до контролю, незважаючи на значний захист свобод, передбачених новою конституцією 2020 року» [266].

Це демонструє значні перешкоди, з якими стикаються алжирські журналісти в отриманні інформації.

Усі інтерв'юйовані підкреслили, що алжирські журналісти під час збору матеріалів стикаються з кількома бар'єрами, а особливо ті журналісти, що критикують, посягаючи на інтереси країни (принаймні так це може бути витлумачено). За словами одного опитаного вченого, «Алжирські журналісти не можуть вільно отримувати інформацію, особливо офіційну, котра виразно стосується значних і доленосних питань. У результаті інформація алжирським журналістам доступна не вся, не гарантована їм, особливо тим, хто працює у приватних медіакомпаніях» [267].

Тож алжирські журналісти стикаються зі значними перешкодами, коли йдеться про збір офіційної інформації різних видів від органів влади Алжиру. Ці обмеження закріплені в алжирському законодавстві, яке забороняє публікацію інформації, що загрожує національній чи економічній безпеці, а також інформації, що міститься в державних установах. Усе це, безперечно, стримує розвиток журналістських розслідувань в алжирському медійному середовищі.

Мохаммед Зауї, який працював в алжирському та українському медіа, підкреслив, що алжирські журналісти стикаються з великими обмеженнями щодо отримання інформації у своїй повсякденній практиці: «В Алжирі, якщо інформація журналіста впливає на осіб, які приймають рішення або має велике суспільне значення, він взагалі її не може отримати. І якщо він її усе ж отримає, то, однак, не зможе вільно опублікувати ... В Алжирі сектор журналістських розслідувань надзвичайно нерозвинений або й взагалі не існує». Він додав: завдяки своєму українському досвіду зрозумів, що «навпаки, отримання та публікація інформації є необмеженими в Україні, з легким доступом до офіційних та неофіційних джерел інформації» [268].

Деякі учасники також погодилися з тим, що відсутність суворого законодавства, котре зобов'язувало би офіційних осіб, керівників надавати інформацію алжирським журналістам, призводить до постійного відкладання або відмов від надання інформації взагалі. При цьому більша готовність надавати інформацію виявляється в разі звернення журналістів із державного сектора, а не тим, хто працює в приватному секторі.

3.2.3. Ставлення до свободи журналістів критикувати та висловлювати свою думку в Україні та Алжирі

Свобода критики та вираження поглядів широко гарантується українським журналістам у різних засобах масової інформації. Більшість опитаних погодилися, що через численні законодавчі та нормативні акти, які захищають ці права, українські журналісти мають право на об'єктивну критику навіть проти лідерів, наприклад, на адресу президента та міністрів. Юрій Мельник сказав: «Як журналіст, я можу без жодних проблем написати свою думку чи про український уряд, чи орган влади, чи громадського діяча» [269].

Борис Потятинник підкреслив, що «журналісти та засоби масової інформації в Україні мають свободу та повноваження критикувати та висловлювати будь-які погляди про будь-кого, незалежно від того, йдеться про приватні чи державні структури, політичних лідерів — без обмежень. Але це завжди залежить від медіавласників» [270].

Деякі з опитаних наголошували, що свобода критики та вираження думок зайшла занадто далеко, особливо в деяких засобах масової інформації, які критикували українську владу: «Наприклад, деякі опозиційні телеканали, такі як „Наш“, або „Інтер“, або інтернет-видання „Страна UA“. І це навіть не критика, я сказав би, що вони працюють на межі порушення правил. Але ці медіа вільно працюють!» [271].

Усі респонденти також погодилися, що критика медіа та свобода слова залежать від власників медіа — їхньої прихильності та партнерських зв'язків. Тому журналіст не може критикувати союзника власника медіа та ставити під

загрозу його бізнес та особисті інтереси. Так, свобода критики, вільне вираження поглядів законодавчо гарантовані, але «в Україні засоби масової інформації можуть зазнавати впливу політичних лідерів чи олігархів, які намагаються уникнути будь-якої критики» [272]. Олексій Погорелов додав: «Медіа не можуть критикувати чи публікувати будь-яку інформацію щодо деяких діячів чи олігархів, бо вони чинитимуть фінансовий тиск на ці засоби масової інформації, позбавлять їх фінансової підтримки та просування» [272].

Це підтверджує важливість втілення в життя українських нормативних актів для протидії впливу олігархії на незалежність та прозорість медіа в Україні; тому свобода критики в Україні нерозривно пов'язана з незалежністю та прозорістю медіа.

Тим часом усі алжирські респонденти підкреслили, що алжирська конституція та законодавство теоретично гарантують свободу критики та вираження поглядів. Але, щоб захистити людей від різних форм зловживань та порушень у медіа, влада Алжиру встановила численні положення та обмеження, які неможливо порушити. А для тих, хто зробить відповідну спробу,— передбачено фінансові санкції, а в певних випадках — ув'язнення.

Крім того, політика та стандарти медіакомпаній зобов'язують журналістів дотримуватись і не переходити редакційних ліній компаній. Учасники підкреслили, що деякі медіа обмежують права їхніх журналістів критикувати та відкрито висловлювати свою думку з різних причин. Ці обмеження можуть вплинути на свободу вираження поглядів та критику, оскільки певні теми не можна висвітлювати, з огляду на потреби захисту єдності країни, офіційних лідерів, національної безпеки тощо.

Журналіст Мохаммед Зауї сказав: «На практиці Алжир посідав 136 місце у всьому світі через відсутність свободи критики та вираження поглядів за часів колишнього режиму Бутефліки. Допустимо було критикувати депутатів в Алжирі, але, критикуючи державні установи, президента чи громадських діячів, журналісти чи медіаустанови могли наразитися на різкі покарання, припинення їх діяльності, як це було з каналами „Атлас” та „Al-Watan”» [273].

Крім того, один респондент наголосив на відсутності правил, які захищали би журналістів від порушень їхніх прав і переслідувань: «Незважаючи на те, що існують норми та законодавство, що сприяють свободі вираження поглядів та критики, але немає механізмів, професійних рамок, які могли би захистити журналістів від утисків у їх повсякденній роботі» [274].

Щодо об'єктивної критики державних органів чи чиновників, один опитаний журналіст заявив: «Я працював у державній медіакомпанії тут, в Україні. Ми працювали над об'єктивним сюжетом, пов'язаним з критикою діяльності конкретних державних установ. На відміну від Алжиру, де всі засоби масової інформації діють в єдиних рамках» [275].

Натомість алжирські засоби масової інформації не мають права критикувати публічних діячів чи державні органи. Будь-яка спроба призведе до небажаних наслідків для медіа або для конкретних журналістів. Алжирським журналістам часто висувують найрізноманітніші обвинувачення, включаючи заподіяння шкоди державному особі або державного органу, що змушує журналістів проявляти надзвичайну обережність при роботі з такою інформацією.

3.2.4. Ефективність регулювання медіадіяльності в Україні та Алжирі

Ефективність законодавства про медіа в Україні викликала широкий спектр коментарів респондентів з України. На думку деяких респондентів, регуляторні органи підтримують професійну журналістську практику через інструкції, надані українським медіа, особливо коли вони виходять за допустимі межі. Йдеться про моніторинг та діалог із ЗМІ. О. Джолос щодо цього пояснив: «Деякі телеканали в Україні явно порушують правила, наприклад „Україна 24“ або „Україна“, але Національна рада України з питань телебачення та радіомовлення не миттєво анулює їх ліцензії та не забороняє безпосередньо мовити. Натомість національна рада звернулася до суду — суд може визначити це законом» [276].

Доктор філологічних наук Університету Мохамеда Хідера Біскра пристав до такої думки: «Наприклад, обов'язки Національної ради України з питань телебачення та радіомовлення включають спектр — від організаційних питань

до різних адміністративних процедур, включаючи створення телевізійних станцій. Тим часом процедура створення газет регулюється тільки реєстраційними вимогами. Але в разі порушення українських правил цей орган буде безсилий анулювати ліцензію будь-якого телеканалу, крім як через український суд» [277].

Це свідчить про те, що цей орган має повноваження подавати в суд на будь-який медіа за порушення українських правил. При цьому він не може заборонити трансляцію телеканалу без судового наказу, бо він не має права й можливості втручатися у судові рішення.

Сергій Томіленко погодився з цією точкою зору, заявивши, що правове регулювання діяльності медіа в Україні має вирішальне значення для досягнення цілей засобів масової інформації. Він сказав: «Я згоден, що органи державної влади в Україні, які займаються регулюванням діяльності ЗМІ, сприяють розвитку засобів масової інформації. Медіа в Україні не змогли би розвиватися, якби не було таких рамок, особливо це важливо для підтримки місцевих медіа» [278]. Це пов'язано з необхідністю регулювання медіадіяльності задля дотримання правил і норм з метою захисту країни, запобігання іноземній пропаганді, насильству, расовій ворожнечі тощо.

Декілька респондентів вважають, що чіткі положення про медіа в Україні не розроблені, особливо це стосується електронних медіа та інтернет-журналістики. Ці респонденти вважають, що відсутність конкретного регулювання для веб-сайтів новин негативно позначається на розвитку цього сегменту, який тим часом поступально зростає в Україні. Як сказав А. Яніцький, «в Україні ми маємо дуже старі правила, і деякі види інтернет-журналістики не можуть отримати публічну інформацію, використовуючи ці правила» [279].

Також А. Яніцький зазначив, що регулювання діяльності медіа вплинуло на політичний порядок денний: «Процес формування контролюючих органів медіа надто політизований, професійна компетентність часто поступається політичній лояльності. З цього випливають основні проблеми функціонування органів масової інформації, такі як Національна рада телебачення та радіомовлення

України» [281]. Це підкреслює важливість поширення цих правил на всі форми засобів масової інформації.

На противагу цьому, деякі респонденти погодилися, що регуляторні органи неефективні у нагляді за медіа та професійною практикою. Натомість вважають, що вони створені для моніторингу журналістів і застосовують до них різноманітні санкції. Як сказав О. Джолос, «Національна рада з питань телебачення та радіомовлення, яка є регулюючим органом, не має жодних переваг для заохочення професійної журналістської практики. Єдина відповідальність полягає у встановленні штрафних санкцій щодо журналістів» [282].

Це підтверджує необхідність того, щоб ці правила відповідали європейським стандартам, котрі сфокусовані на необхідності просувати й захищати професійні практики та викорінювати олігархічний та політичний впливи.

Згідно з результатами інтерв'ю з алжирськими респондентами, фундаментальним бар'єром для розвитку медіа в Алжирі є відсутність незалежності регулювання медіадіяльності. Більшість респондентів підкреслили, що відповідальні органи Алжиру з питань регулювання діяльності медіа сприяють діяльності журналістів лише теоретично через різні правові рамки.

Респонденти підкреслили, що всі ці органи безпосередньо зазнають тиску та контролю з боку виконавчої влади, що певним чином впливає на їх діяльність та рішення. У результаті ці органи контролю стали механізмом тиску на засоби масової інформації загалом та журналістів зокрема, що призвело до погіршення їхньої незалежності.

Мохаммед Зауї з цього приводу сказав: «Органи, що регулюють медіадіяльність в Алжирі, страждають від відсутності міцної та всеосяжної законодавчої бази, яка сприяла би журналістському професіоналізму... За відсутності демократичного середовища, ці органи, відповідальні за контроль над засобами масової інформації, не виконують належним чином їхні обов'язки.

Це підтверджується тим, що алжирські приватні канали до цього моменту працювали нерегулярно та мали статус іноземних медіа» [283].

Усі учасники наголошували на критичній необхідності для цих органів зберігати свою автономію на практиці, одночасно враховуючи наявні прогалини у всіх чинних правилах і нормах, будь-то візуальні, письмові чи електронні, які можуть обмежувати професійну діяльність медіа різноманітними способами.

Тиск, який чинило Алжирське національне агентство з публічної реклами, мало чи не найбільші негативні наслідки для алжирських медіа. Як відзначили респонденти, це агентство не має незалежності у розповсюдженні публічної реклами і перетворилося на інструмент слабкості та шантажу проти алжирських засобів масової інформації, поставивши під загрозу незалежність та орієнтацію ЗМІ. Будь-які медіа в Алжирі, котрі критикують діяльність влади, отримують відмову у рекламі, що призводить до їх банкрутства.

Один журналіст сказав: «Алжирське національне агентство з публічної реклами переросло в механізм тиску на всі види ЗМІ. Тиск призводить до введення редакційної політики, асоційованої із національними цілями; інакше ЗМІ позбавлять публічної реклами та всіх пов'язаних з нею фінансових вигод. Такі наслідки для тих, хто дотримується антисистемної політики» [284].

Незважаючи на відсутність незалежності та ефективності на практиці цих органів контролю, а також численні недоліки, які потребують вивчення, деякі опитані підтвердили, що алжирська держава впроваджує суттєві реформи у галузі медіапрофесії. Як зазначив один респондент, «алжирська влада вручила професійне журналістське посвідчення будь-якому журналісту, який може працювати у цій сфері і продемонструвати багаторічний досвід. Це посвідчення полегшує журналістську діяльність, включаючи право на доступ до інформації та інші професійні та соціальні привілеї. Крім того, положення вимагає від власників ЗМІ виділення певного відсотка їх прибутку на формування журналістики та навчання журналістів, а також інші заходи, спрямовані на розвиток професійної журналістики» [285].

Водночас очевидним є те, що існує нагальна та критична потреба у прозорості та незалежності органів, які здійснюють нагляд за засобами масової інформації в Алжирі — і в правовому, і економічному, і організаційному аспектах, щоб підвищити рівень професіоналізму медіа і журналістів.

3.2.5. Стан законодавства про засоби масової інформації в Україні та Алжирі

Більшість українських респондентів переконані, що вимоги національного законодавства сприяють свободі та множинності медіа та є порівняними з європейським законодавством. На їхню думку, відповідні вимоги поступово прогресують у результаті системних реформ. «Україна, справді, має дуже європейське законодавство. Україна рухається до більш демократичних принципів. З кожним роком ми маємо більш потужну соціальну систему, яка дуже добре впливає на журналістську практику. Але все ж є деякі недоліки, оскільки все українське законодавство розроблялося, відходячи крок за кроком від радянського союзного законодавства», — зазначив О. Погорелов [286].

Ці покращення стали особливо помітними після Революції гідності (2014). О. Джолос стверджує: «Я вважаю, що протягом останніх кількох років законодавство та система України належним чином захищали свободу медіа, свободу вираження поглядів та право на особисту свободи. У нас є навіть таке поняття, як оціночне судження, яке передбачає, що ви можете сказати про будь-кого, будь-якого політика, що ви думаєте, — і це може бути навіть неправдою. І ви не понесете відповідальності за сказане. Я не думаю, що в багатьох країнах таке є, але у нас, в Україні, так» [287].

Це ілюструє рівень глобального визнання, якого досягла свобода преси та вираження поглядів в Україні. Цю точку зору висунув Л. Мельник, заявивши: «Відповідно до Конституції України, існує багато положень законодавства, які захищають свободу медіа та право на поширення інформації. Водночас багато країн мають певні обмеження або перешкоди і в якості, і в обсязі цієї свободи. Ці

речі неможливо знайти в Україні — теоретично ЗМІ мають абсолютну свободу дій під захистом відповідно до законодавства України» [288].

З цього погляду Б. Потятиник підкреслив, що Україна толерує плюралізм та права особистості, оскільки «українське законодавство сприяє свободі ЗМІ та свободі вираження поглядів. Тому ми маємо високий рівень свобод в українських засобах масової інформації» [289].

Крім того, М. Володимиров підкреслив: «Законодавство України про медіа рішуче підтримує свободу медіа і професійну журналістську практику в результаті державних реформ, особливо після Помаранчевої революції і Євромайдану. Незважаючи на деякі недоліки, це законодавство сприяє розвитку професійної практики» [290]. Це визначає важливі реформи, здійснені українською системою за останні два десятиліття, які стимулювали розвиток цього сектора — професійної журналістської діяльності.

Незважаючи на такі схвальні оцінки українському законодавству в питаннях свободи преси, деякі респонденти вважають, що чинне законодавство переважно сприяє свободі медіа радше теоретично. Як зауважив В. Іванов, «теоретично, українське законодавство про медіа є прийнятним, але існує низка недоліків на практиці» [291].

Це можна пояснити недоліками українського медіасектору, зокрема відчутним впливом олігархії та політиків на більшість медіа країни.

У світлі нещодавніх змін у законодавстві, покликаних підвищити свободу медіа та професіоналізм у медіапрактиці в Алжирі, більшість опитаних погодилися з тим, що чинне законодавство Алжиру щодо засобів масової інформації є недостатнім для забезпечення професійної журналістської діяльності та свободи преси. Тож його положення слід переглянути, прийнявши нові закони для забезпечення та сприяння свободі медіа та професійній практиці. Один академік висловив таку думку: «Хоч нещодавно в алжирській правовій системі були прийняті поправки, вони ще недостатні. Законодавство про медіа має бути більш міжнародним, заснованим на різноманітності і збереженні плюралізму» [292].

В Алжирі реалізуються, особливо від 2012 р., далекосяжні реформи, які передбачають прийняття деяких законів, покликаних захистити медіафахівців та журналістів на місцях. Однак алжирські респонденти наголосили, що деякі з цих правил не застосовуються, інші є неоднозначними та заплутаними, а ще дається взнаки відсутність професіоналізму в медіапрактиці.

Мохаммед Зауї прокоментував: «Чинне законодавство про засоби масової інформації серйозно критикують експерти й науковці. Воно було розроблене без консультацій із фахівцями та без урахування думки фахівців із комунікацій. Є докази, що це законодавство не сприяло підвищенню рівня журналістики в Алжирі, багато обставин стали перешкодою для алжирських журналістів... Алжирське законодавство передбачає, що алжирські журналісти не підлягають ув'язненню на законних підставах, проте в Алжирі їх ув'язнюють різними способами» [293].

Більшість опитаних наголошували, що чинне законодавство Алжиру не гарантує плюралізму медіа або журналістського професіоналізму; в реальності журналістська практика стикається з такими труднощами, як невизначеність у питаннях професійної журналістської етики, економічні труднощі, які створюють численні професійні тиски. За словами одного з журналістів, «Закон про медіа 1990 року розширив журналістські свободи, плюралізм медіа та свободу вираження, серед інших прав, що призвело до більшого руху, обговорення і вираження поглядів, ніж існує сьогодні» [294]. Наголосимо: закон 1990-го надавав більше свобод для медіа, ніж це є зараз: після ухвалення закону свобода медіа набула сильного розвитку, але поступово утискала.

Багато респондентів мовили про затяжне зволікання Алжиру в прийнятті регуляторних та законодавчих директив, що сприяють розвитку медіасектора. Ці затримки гальмували видачу юридичного кодексу алжирських журналістів, створення Ради з питань журналістської етики та створення органу для друкованої преси. Щобільше, нездатність розв'язати проблему надмірних фінансових санкцій накладає обмеження на журналістську практику та ставить під загрозу свободу медіа.

3.2.6. Шляхи розширення свободи медіа та професійної практики

Більшість респондентів наголошували на необхідності викорінення впливу олігархії та політиків на українські ЗМІ шляхом дотримання законодавства та нормативних актів, які заохочують незалежність та прозорість медіа, щоб мати абсолютну свободу ЗМІ з високою професійною журналістською практикою. Ю. Залізник підсумував: «Незалежність медіа та прозорість від бізнесменів та політиків мають вирішальне значення для досягнення всебічної журналістської практики в Україні» [295].

Ще одну важливу рекомендацію запропонувало багато респондентів — посилення фінансової незалежності медіа, пом'якшення всіх економічних обмежень, котрі впливають на засоби масової інформації в цілому. Ю. Залізник міркує: «В Україні багато засобів масової інформації, які отримують фінансування від різних зарубіжних країн. І зі зміною позицій або відмінностями в інтересах такі країни, як США, можуть припинити фінансування, і це судження про знищення цього середовища... Одне з рішень полягає у наданні стабільних джерел фінансування та структуруванні фінансових ресурсів управління, зокрема забезпечення рекламного та комерційного директорату. Він включає різні інтереси» [296].

О. Погорелов висунув міркування про те, що нині відбувається «зміцнення фінансової незалежності медіа, оскільки тепер вони можуть повноцінно функціонувати лише за рахунок фінансових активів власника або грошей міжнародних донорів. Аудиторія повинна відігравати в цьому важливу роль, безпосередньо фінансуючи засоби масової інформації, яким вона довіряє. На жаль, це поки що важко уявити через низькі доходи» [297].

Отже, фінансово незалежні медіа здатні транслювати власні судження і не узгоджувати свої дії ні з ким. Це підвищує їхню репутацію, дає впевненість у роботі з будь-якою інформацією.

Серед респондентів існує згода щодо важливості прийняття законопроекту про інтернет-журналістику і технологічний розвиток медіа, який запропоновано

Верховній Раді (2 липня 2021 р. до Верховної Ради надійшов законопроект «Про медіа» у редакції № 2693-д). Документ дасть можливість інтернет-журналістам і навіть блогерам професійно виконувати свою інформаційну роботу. О. Джолос висловився: «Українське законодавство не регулює інтернет-медіа, проте в нас є сильні інтернет-медіа в Україні, такі як «Українська правда», канали мовлення YouTube, популярні веб-сайти, такі як «Дзеркало тижня», УНІАН, Укрінформ. І всі ці інтернет-ЗМІ не регулюються в Україні ... Зараз на розгляді парламенту є одне закон про інтернет-медіа» [298].

Стратегія, виписана в законопроекті, заохочуватиме професійну та ефективну інтернет-журналістику шляхом усунення законодавчих лазівок, які не забезпечують належного захисту журналістів галузі.

Більшість респондентів підкреслила важливість підвищення ступеня професіоналізму медіаосвіти. Як вважає Ю. Залізняк, «освіта журналістів також має бути покращена, практичні навички повинні поєднуватися з фундаментальними знаннями, оскільки недостатня освіта журналістів часто перетворює їх на об'єкти маніпуляцій» [299].

Б. Потятиник наполяє на посиленні практичного спрямування журналістської освіти: «Через загальні недоліки підрозділів університетів, що готують журналістики в Україні, котрі мають брак практичного досвіду, університети повинні зміцнювати контакт із медіями протягом навчальних років» [300]. Це свідчить про критичне значення теоретичної та практичної освіти на факультетах журналістики для здобуття відповідної кваліфікації студентів.

Тим часом деякі учасники окреслили необхідність розвитку медіаменеджменту. О. Погорелов висловився: «Однією з основних речей, які є дуже важливими для українських медіа, є професіоналізм їхніх менеджерів. Це одна з основних потреб українського медіаринку — отримати якісно підготовлених менеджерів із розвитку медіа... Кожен керівник медіа та редакція повинні добре знати медіазаконодавство, свої обов'язки та відповідальність, а також повинні мати хороші стосунки з журналістами та долучитися до

медіаорганізацій та асоціацій, і навіть їхньої аудиторії, щоб мати потужну підтримку від них у разі опублікування неприємної інформації про місцевих посадовців» [301].

Респонденти запропонували декілька окремих пропозицій, спрямованих на зростання популярності та впливу суспільного мовлення, просуванню етичного кодексу для медіа та посиленню ролі місцевих медіа в Україні.

Більшість респондентів з Алжиру наголосили на тому, що для національного медіасектору важливим є перегляд законодавства та правової бази шляхом запровадження різних нормативних актів. Це сприятиме подоланню існуючих прогалин та готуватиме підґрунтя до професійної практики, викорінюватиме обмеження свободи думки та вираження поглядів. Один з респондентів сказав: «Для досягнення свободи медіа та професійної практики держава Алжиру повинна усунути та реформувати всі прогалини у чинному законодавстві про засоби масової інформації, застосовуючи особисті та колективні свободи, які містяться в поправці до Конституції 2020 року» [302].

Міцна законодавча база в Алжирі не дозволить будь-якій стороні втручатися у медіа чи контролювати їх, а також впливати на практику журналістів.

Учасники наголосили: регуляторні органи в сфері медіа не повинні підлягати нагляду або маніпуляціям будь-яких органів влади, а також повинні мати повну автономію у власному адмініструванні та роботі. Регуляторні органи повинні бути повністю незалежними та не стикатися в своїй діяльності з політичними та фінансовими інтересами. У цьому ключі один із респондентів сказав: «Регуляторні органи, які здійснюють нагляд за засобами масової інформації в Алжирі, повинні бути вільними від усіх фінансових, політичних та адміністративних впливів та втручань, які можуть поставити під загрозу їхню роботу та прийняття рішень, і забезпечити всі необхідні умови для забезпечення професійної журналістської практики» [303].

Крім того, респонденти окреслили необхідність створення всеосяжної правової бази для журналістської практики в електронних засобах масової інформації, а також відновлення професійної бази для аудіовізуальних каналів в

Алжирі. Один респондент сказав: «Алжирська держава повинна переглянути свою позицію — та сприяти регуляторній журналістській діяльності, особливо в аудіовізуальному секторі, з метою розвитку правового середовища для інтернет-журналістики» [304].

В Алжирі фінансування монополізоване Національним агентством з питань видавничої справи та розповсюдження, при цьому агентство орієнтується на лояльність медіавласників. Респонденти вважають: державну монополію на рекламу необхідно скасувати, а рекламу поширювати порівну між усіма алжирськими медіа, встановивши конкретні критерії. А перед тим слід продумати, як реклама повинна поширюватися серед засобів масової інформації без будь-якого тиску на редакційну політику, зокрема відкликання публічної реклами.

З цього приводу один учасник сказав: «Нам потрібна професійна структура та чітко визначені правила для регулювання публічної реклами в Алжирі законним і справедливим чином у всіх засобах масової інформації, гарантуючи, що законні інтереси жодного медіа не можуть бути порушені і не виникатимуть загрози будь-якого банкрутства... Адже ослаблення та прив'язка редакційної політики медіа до фінансової підтримки та публічної реклами сильно заважає журналістській практиці в Алжирі» [305].

Більшість респондентів погодилися з тим, що важливо встановити суворі правила, які б захищали алжирських журналістів від порушень та обмежень у їх повсякденній діяльності, є потреба з глибоко викоринити будь-які неоднозначні терміни у законодавстві про засоби масової інформації. Один респондент сказав: «Необхідно звертати увагу на соціальне та професійне становище журналістів — розширити їхні права та обов'язки, переглянувши певні законодавчі положення, котрі містять двозначні терміни, відкриті для тлумачення, які можуть використовуватися для обмеження свободи журналістської діяльності» [306].

Неможливо переоцінити важливість створення нормативно-правової бази для алжирських журналістів. Як підтвердив один з респондентів, «алжирські журналісти потребують нормативно-правової бази, яка захищала би їх від будь-

якого тиску і зовнішнього втручання. Адже такі утиски часто призводять до погіршення журналістської практики і професіоналізму... Це спонукатиме алжирських журналістів бути більш незалежними в їхніх репортажах» [307].

Таким чином, інтерв'юювані погодилися з необхідністю встановлення правової бази, яка захищатиме права журналістів. Окремо вони наголосили на потребі відновити Вищу раду з питань медіа, на яку покладатиметься відповідальність за моніторинг та оцінку журналістської та медіапрактики. Крім того, слід активізувати Раду професійної етики, покликану забезпечувати індивідуальні та колективні права та обов'язки алжирських журналістів, включно з повним доступом до інформації та правом на її розповсюдження. Важливо усунути всі перешкоди для повсякденної практики журналістів, які часто призводять до ув'язнень журналістів в Алжирі, а саме посилити право на об'єктивну критику без будь-яких покарань.

3.3. Висновки до розділу 3

У розділі викладено результати аналізу документів (Індекс демократії, Індекс свободи преси, Звіти від Freedom House), а також результати експертних інтерв'ю.

Українська медіасистема відрізняється від алжирської в кількох суттєвих аспектах. Українська має низку позитивних переваг: наявність різноманітних основних свобод для громадян, а також засобів масової інформації; багатопартійність, отже, й плюралізм; свободу вираження поглядів і критики тощо. Ці риси набуто в результаті глибинних реформ, котрі Україна проходить на багатьох рівнях. Звісно, залишаються й проблеми: українська медіасистема в умовах транзитивного суспільства, за даними організації «Репортери без кордонів», балансує між країнами «з вільною пресою» та країнами «з частково вільною пресою».

Натомість алжирський медіаландшафт демонструє погіршення відповідних показників, деградує рік за роком, незважаючи на суттєві реформи алжирського

уряду щодо просування індивідуальних та колективних свобод та підвищення рівня свободи медіа.

Викладено міркування українських та алжирських експертів щодо того, які заходи доцільно реалізувати, щоб покращити професійну журналістську практику, підвищити рівень незалежності медіа та повагу до думки та засобів масової інформації в Алжирі. Ці пропозиції, за умови їх схвалення, можуть стати дорожньою картою для алжирського уряду, суб'єктів політичного процесу, громадянського суспільства та медіафахівців.

При порівняльному аналізі українського та алжирського медіаландшафтів визначено низку особливостей та суттєвих відмінностей.

По-перше, найважливішою відмінністю є гарантована та широка свобода українських журналістів висловлювати свою думку та критикувати урядовців та політичних діячів, а також право журналістів на доступ та публікування різноманітної інформації. Водночас алжирським журналістам бракує доступу та прав на розповсюдження інформації через відсутність спеціального регламенту. Ці питання регулює національне законодавство, чітко обмежуючи свободу вираження поглядів та критику, особливо коли мова йде про публічних осіб, урядовців.

По-друге, в редакціях українських медіа не практикується попередня цензура. Водночас повна незалежність медіа — теж під питанням, адже є підстави мовити про певне політичне втручання або олігархічний контроль. Це вимагає ефективних дій для зниження таких впливів, взаємодії з медіа, особливо після прийняття законодавства, спрямованого на забезпечення незалежності та прозорості ЗМІ відповідно до європейських рекомендацій.

Навпаки, засоби масової інформації Алжиру стикаються з попередньою цензурою, внутрішнім та зовнішнім впливом та відсутністю законодавства, яке б забезпечувало незалежність та прозорість медіа, що згубно впливає на професійну практику алжирських журналістів.

По-третє, більшість положень українського медіазаконодавства підтримує свободу та множинність медіа, а також медійну практику. Незважаючи на певні

недоліки, свобода та плюралізм, забезпечення професійної журналістської діяльності гарантуються. При цьому нагально необхідно встановити повну незалежність законотворців у медіасекторі, які наразі зазнають зовнішніх впливів, сильного тиску та контролю з боку виконавчої влади, що впливає на їхню діяльність та рішення.

По-четверте, українська медіасистема відрізняється від алжирської різноманітністю джерел фінансування — і внутрішніх, і зовнішніх. Вона демонструє зростання рекламного ринку, проте багато засобів масової інформації, особливо невеликі, страждають від нестачі фінансування. В Алжирі засоби масової інформації залежать від державного фінансування, яке монополізовано Національним агентством з питань видавництва та розповсюдження, яке розповсюджує рекламу, зважаючи на міру лояльності медіавласників.

Медіасистеми в Україні та Алжирі в деяких аспектах схожі.

По-перше, вони обидві відчутно залежать від порядку денного, що детермінує фінансування засобів масової інформації, отже, вимагає запровадження заходів для відповідної протидії.

По-друге, в обох країнах ЗМІ та окремі журналісти піддаються кібератакам.

По-третє, обидві медіасистеми ушкоджені обігом дезінформації, потоки якої надходять зсередини та ззовні. Це вимагає системної політики протидії оманливій інформації. Особливо це важливо для Алжиру, де відсутній регуляторний та законодавчий нагляд за цим сектором. Втім, для України, з огляду на конфліктні російсько-українські відносини та інформаційну війну, проваджену РФ, це теж актуально.

Узагальнюючи висновки розділу, вважаємо, що медійний ландшафт Алжиру виявляє низку недоліків, які необхідно усунути, щоб захистити свободу медіа та стимулювати розвиток професійної медіапрактики.

РОЗДІЛ 4

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕДІА ТА ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ПРАКТИКИ В АЛЖИРІ (НА ОСНОВІ УКРАЇНСЬКОГО ДОСВІДУ)

На основі здобутих даних ми розробили рекомендації щодо шляхів розширення свободи медіа, причому їх спрямовано насамперед на вдосконалення журналістської практики в Алжирі. Представлений комплекс ідей має на меті підвищити професіоналізм медіапрактики в Алжирі шляхом створення професійної системної політики та процедур, керівних принципів, які мають бути доступними у медійному ландшафті.

Для формування пакету авторських рекомендацій проаналізовано відповідні міркування опитаних журналістів та медіанауковців.

Зроблено спробу запропонувати декілька рішень для зміцнення законодавчої бази засобів масової інформації, щоб створити міцну юридичну та нормативну основу для професійної діяльності алжирських журналістів.

Щоб послабити внутрішній і зовнішній тиски на редакції та знайти вирішення проблем фінансової підтримки медіаорганізацій Алжиру, дослідник зосередився на пошуку рішень щодо відсутності незалежності та прозорості регуляторних органів з наміром усунути всі обмеження та цензуру, що перешкоджають журналістам професійно займатися журналістикою. Окрему увагу приділено рекомендаціям щодо таких особливо складних випадків, як доступ до інформації та право на її розповсюдження, об'єктивна критика та свобода критикувати, не стикаючись із покараннями у справах, стосовних державних органів та публічних діячів.

У рекомендаціях викладено також способи вирішення проблеми міжнародної пропаганди та зовнішньої дезінформації, від якої Алжир потерпає тривалий час.

4.1. Розвиток законодавчої бази та оптимізація регулювання медіадіяльності в Алжирі

4.1.1. Незалежність національних регуляторних органів медіа

Автономія регуляторних органів ЗМІ в Алжирі передбачає гарантування основного права на свободу медіа, вираження поглядів, а також на плюралізм медіа в суспільстві. Передовсім незалежність цих органів від органів виконавчої влади є необхідною для забезпечення легітимності існуючої політики та практики у сфері медіа, для досягнення конституційних цілей законодавства про засоби масової інформації, запобігання інтересів будь-яких груп чи сторін, здатних чинити тиск на медіа.

Водночас члени цих органів повинні уникати виконання функцій або володіння інтересами в організаціях, які можуть створити конфлікти.

Члени регуляторних органів Алжиру також повинні мати досвід роботи в галузі медіа та бути журналістами.

Їх слід висувати демократично та прозоро. Вони повинні відмовлятися приймати директиви від інших людей чи органів, а також утримуватися від діяльності, яка загрожує їхній незалежності або передбачає зловживання нею.

Слід впровадити вказівки щодо запобігання звільненню членів контролюючих органів як інструменту медіаполітики.

Потрібно розробити дієві механізми з метою здійснення системної медіаполітики та досягнення передбачених Конституцією цілей регулювання діяльності медіа.

Держава повинна створити або відновити незалежні національні регуляторні органи для нагляду за мовленням та аудіовізуальними засобами масової інформації, а також за галузями електронних та друкованих медіа в Алжирі. При цьому слід адаптувати законодавство та медіаполітику, щоб надати необхідні повноваження регулюючим органам у галузі мовлення. Щоб ефективно, незалежно та прозоро виконувати відповідні місії, ці установи

повинні бути юридично відокремлені від державних та функціонально автономні у своїх функціях та організації.

Для цього слід запустити процедури для подальшої їх автономізації від політичних та приватних інтересів. Паралельно слід забезпечити постійну присутність різноманітних автономних медіа. У секторі мовлення необхідні ефективні та пропорційні нормативні акти для забезпечення свободи медіа, а також враховування інших законних прав та інтересів.

Регуляторні органи повинні надавати детальну інформацію про свою діяльність; точно і прозоро звітувати про їхні фінансові операції. Усі рішення та розпорядження регуляторних органів мають бути добре обґрунтованими та підлягати перегляду компетентними алжирськими юрисдикціями відповідно до алжирського законодавства.

Засоби масової інформації повинні мати достатні фінансові ресурси для виконання своїх місій, автономно розподіляти свій бюджет, а їхня фінансова звітність повинна підлягати зовнішньому аудиту незалежною та кваліфікованою установою відповідно до принципу підзвітності.

Міжнародні рекомендації підкреслюють життєво важливу роль органів регулювання діяльності засобів масової інформації у нагляді за медіа. Щоб у цій індустрії забезпечувалося право на свободу слова та інформації, її довіряють установам, які вищі за решту,— ані урядові, ані приватним компаніям, ані партіям.

Стаття 10 ЄКПЛ стосується свободи вираження поглядів та інформації. У пролозі підкреслюється актуальність засобів масової інформації в сучасних демократичних країнах, а також значення відкритих систем, що керують великою кількістю автономних та незалежних мовників для представлення різноманітності думок та точок зору[308].

Сектор телерадіомовлення ЄС підкреслив вирішальне значення ефективного та відповідного нагляду за масовими ЗМІ, щоб забезпечити наявність різноманітних автономних та незалежних медіа, зберігаючи при цьому баланс між свободою преси та іншими юридичними зобов'язаннями. У доповіді

рекомендується окремим країнам створити автономні регуляторні органи для сектору мовлення; змінити свою політику, щоб наділити повноваження регуляторних органів сектора радіомовлення з повноваженнями, необхідними для ефективного та прозорого виконання своїх мандатів.

Розділи містять керівні принципи (вимоги) для досягнення цієї мети:

Фінансова незалежність. Рекомендації передбачають важливість фінансової незалежності для засобів масової інформації. Керівні принципи повинні визначати та детально описувати фінансові механізми регуляторних органів у законодавстві. Автономія регуляторних органів не повинна бути під загрозою з боку органів державного управління з питань економічного вибору або їх залежності від третіх сторін. І вона має важливе значення для запобігання внутрішньому чи зовнішньому тиску.

Законодавча база. Ця частина передбачає, що відповідна правова база повинна зберігати та підтверджувати створення, діяльність та незалежність регуляторних органів, для цього держави-члени повинні прийняти належну законодавчу базу. Тож законодавча база є фактичною основою, на якій підтверджується право на інформацію та вираження поглядів у кожній демократичній країні.

Робота системи. Правила регулюючого органу повинні бути розроблені таким чином, щоб вони були захищені від політичного впливу або фінансових відносин.

Їх члени не повинні виконувати обов'язків або мати частки в організаціях, які могли б викликати потенційні суперечки. Регуляторні органи повинні включати фахівців за відповідними сферами обов'язків. Фахівців обирають демократично та відкрито; не приймаючи замовлень від певних людей або організацій. Фахівці повинні утримуватися від діяльності, яка загрожує їхній незалежності або зловживає нею. Крім того, вимоги слід реалізувати таким чином, щоб уникнути призупинення повноважень регуляторних органів як інструменту політичного впливу.

Компетенції та повноваження. Згідно зі згаданим звітом, регуляторні органи відповідають за різноманітні функції.

а) Вони повинні бути уповноважені встановлювати норми та стандарти, що регулюють передавальні операції, документи національного рівня, а також видавати ліцензії, регулювати ліцензування та поновлювати ліцензії на мовлення.

Усі ці повноваження мають бути чітко встановлені законодавством. Положення щодо процедури ліцензування бути чіткими, точними та відкритими, прозорими та неупередженими; передбачати можливість публічних суджень щодо них. У плануванні національних частот, наданих на мовлення, слід залучати регуляторні органи.

б) Крім того, на регуляторні органи може покладатися відповідальність за виконання завдань, які часто делеговані конкретним регулюючим органам органів державного мовлення, зберігаючи при цьому їх незалежність та організаційну автономію.

в) Регуляторні органи повинні контролювати дотримання ліцензованими мовниками мовлення відповідно до актів та мати повноваження розслідувати скарги щодо їхньої діяльності.

г) Ці органи повинні поширювати свої висновки серед громадськості та формулювати ефективне покарання відповідно до чинного законодавства. Різнорманітні наслідки повинні бути доступними та суворо регламентованими, і їх не можна застосовувати доти, поки мовник-порушник не отримає можливість бути почутим. Подібним чином усі санкції підлягають перегляду компетентними юрисдикціями відповідно до національного законодавства [309, с. 8–10].

Регуляторна політики зазвичай спрямована або на медіаконтент, або на діяльність медіа. Як правило, регулювання медіаконтенту покликане захистити громадськість від передбачуваної шкоди або збільшити знання населення та задоволення від культури. Положення, що регулюють діяльність медіа, стосуються технологічних характеристик. Наприклад, Міжнародна телекомунікаційна спілка (МСЕ) розподіляє радіочастотні діапазони у всьому

світі. Таким чином, положення щодо засобів масової інформації можуть мати різні форми і мати різний вплив, починаючи від позитивних рекомендацій громадських груп та закінчуючи юридично чинними рекомендаціями, виданими професійними органами, мандатів, виданих міжнародними організаціями, а також перебачають прямий контроль, який здійснюють національні уряди, а також як інші градації впливу в цьому спектрі [310].

4.1.2. Прийняття «Закону про інформацію»

Щоб полегшити доступ до інформації журналістам та засобам масової інформації, уряд Алжиру повинен прийняти «Закон про інформацію».

Основним принципом інформаційної політики є те, що окремі особи або алжирські журналісти мають право запитувати інформацію про діяльність органів державної влади або громадських діячів. Кожен має право на доступ до офіційної інформації та її розповсюдження. За замовчуванням у цьому питанні має бути прозорість, інформація повинна зберігатися в таємниці лише за наявності поважних причин та закону, що дозволяє це.

Алжирські журналісти мають право, відповідно до «Закону про інформацію», запитувати інформацію, що зберігається в таких державних інституціях, як урядовий департамент, місцева рада чи державна школа.

Запити на інформацію також можуть надходити до деяких громадських організацій, які виконують публічні функції. Згідно з цим актом, доступ до інформації дає можливість алжирській громадськості притягнути державну владу до звітності та відповідальності, а також забезпечує більш компетентні та продуктивні суспільні дебати.

Наявність офіційної інформації також може підвищити довіру населення, якщо уряд та органи державного сектору сприйматимуться як прозорі. За умови довіри медіа зможуть отримувати більш точну та надійну інформацію, що підвищить їх актуальність та надійність. У свою чергу це дозволить громадянам Алжиру робити свідомий вибір, який зміцнює демократію та сприяє сталому розвитку країни.

Міжнародні стандарти підкреслюють право на інформацію та встановлюють практичну систему для громадян, щоб забезпечити доступ до інформації, яка контролюється державними органами. Згідно із статтею 15 (Стаття 255 в першій редакції) Договору про функціонування Європейського Союзу, люди та резиденти країн-членів ЄС мають можливість отримати доступ до документів Європейського Парламенту, Ради та Європейської Комісії. Це означає: громадяни мають доступ до таких документів (зберігаються Комісією та іншими організаціями), як законодавча інформація, офіційні документи, історичні архіви, протоколи засідань та порядок денний [311].

Важливою метою законодавства про право на інформацію є підтримка прав людей, заохочення прозорості та доброчесності у діяльності органів державної влади, протидія неправомірним діям та забезпечення того, щоб ця система існувала та була корисною для населення.

«Закон про свободу інформації» (Freedom of Information Act 1966, FOIA, США) підкреслив надзвичайно важливе значення надання доступу до даних, що зберігаються урядовими структурами, через такі керівні принципи:

а) Запитувач (заявник) не зобов'язаний надавати обґрунтування запиту на інформацію. Навпаки, чиновник повинен обґрунтувати приховування від громадян інформації. Крім того, кожна особа має право отримувати офіційну інформацію.

б) Інформація повинна розкриватися залежно від її характеру. Її можна зробити таємною в разі, якщо є вагома причина і «Закон про свободу інформації» дозволяє це.

в) Вимоги щодо звернення до всієї інформації мають бути однакові, за винятком деяких випадків, котрі стосуються неприйнятних вимог та особистих даних.

г) Надання інформації, яку можливо отримати відповідно до Закону, не повинно залежати від певної особи. Чиновники повинні однаково обробляти всі запити, незалежно від того, хто запитує інформацію — журналісти, місцеві жителі, урядовці чи міжнародні дослідники [312, с. 5].

Доступ до інформації не може бути привілеєм, зарезервованим для кількох обраних.

У вузькому значенні право на інформацію означає можливість отримувати інформацію від державних органів, наприклад право на доступ до записів, засідань, рішень, у ширшому значенні воно включає право на інформацію як від державних, так і від приватних організацій, котрі володіють інформацією або керують нею, наприклад інструкції, повідомлення про попередження в офіційних заявах та архівах, оголошення, вказівки, діаграми, статистичні дані, креслення або інші роботи.

Право на інформацію надається не тільки громадянам країни, а й іншим суб'єктам — фізичним особам-іноземцям, а також юридичним особам.

Таким чином, прийняття «Закону про інформацію» є важливою віхою у здатності створити компетентне та успішне суспільство. Усі згадані матеріали можуть представляти суспільний інтерес, що свідчить на користь розкриття інформації. Ця користь виявляється в таких аспектах:

- сприяння підзвітності та прозорості державних органів у прийнятті рішень;
- сприяння вільному потоку інформації у витратах державних коштів;
- виявлення випадків корупції, несправедливості та недбалості;
- розкриття інформації, яка може поставити під загрозу громадську безпеку;
- сприяння розкриттю інформації, розширення прав громадськості на усвідомлений вибір та стимулювання дискусій щодо питань, котрі становлять суспільний інтерес [313, с. 610–612].

Журналісти — члени суспільства, вони є представниками широкої громадськості. І саме це мається на увазі, коли йдеться про застосування Закону «Право на інформацію» (Right to Information Act, RTI, 2005) для отримання інформації, що становить суспільний інтерес. Цей документ дає журналістам можливості використовувати його як інструмент для подолання перешкод на шляху журналістського розслідування, аналітики та популярної журналістики, де особливо часто постають труднощі з доступом до офіційної інформації.

Використовуючи Закон про RTI (2005), журналіст може адекватно дослідити будь-яку тему. Швидкий і безперешкодний доступ до інформації чинником підвищення відповідальності у державній, професійній, соціальній та особистій сферах. Застосовуючи Закон про RTI, можливо сприяти боротьбі з корупцією, безгосподарністю та марнотратством державних коштів, що обстоює суспільний інтерес.

Крім того, збільшення доступу до інформації в суспільстві створює більший простір для відображення суспільних прагнень та відповідного корегування державної політики. Глибоке вивчення спектру рішень приверне увагу читачів до актуальних тем і проблем, що сприятиме підвищенню критичності громадян. Унаслідок цих тенденцій статус медіа як сторожового пса зміцниться [314, с. 8].

Зокрема, цікавим є досвід Управління комісара з інформації (Information Commissioner's Office, ICO) — недержавного органу, який підпорядковується безпосередньо парламенту Сполученого Королівства. За даними офісу уповноваженого з питань ICO, право на інформацію змушує державні установи реагувати не тільки на запити на інформацію, а й активно публікувати та передавати матеріали, які мають значний суспільний інтерес, в межах розумних обмежень. Яка інформація повинна бути розкрита,— залежить від державного органу, і загальна вимога до публікації, і конкретні категорії інформації, яку необхідно поширювати, мають бути встановлені законодавством.

Державні органи повинні вимагати регулярно публікувати та оновлювати таку інформацію:

а) Сутність політики чи будь-якого рішення, що впливає на громадськість, а також супроводжувальної документації, що використовується для обґрунтування рішення, включаючи будь-які оцінки впливу на довкілля, суспільство та права людини.

б) Інформація про діяльність державних органів — цілі, корпоративна культура, керівні принципи, досягнення, довідники, ініціативи, процеси та правила, а також ключові представники; інформація про перевірені рахунки,

ліцензії, бюджети, доходи, витрати, програми субсидування, державні закупівлі та контракти.

в) Категорії матеріалів, які зберігає орган, та спосіб ведення документообігу, включаючи будь-які реєстри документів або бази даних; та вказівки щодо методів, за допомогою яких представники громадськості можуть зробити свій внесок в основні політичні чи законодавчі ініціативи [315, с. 5].

Для забезпечення якості та доступності інформації для всіх людей кожна країна повинна встановити основні стандарти щодо зберігання інформації державними органами. У зв'язку з цим Розділ 10 ЄКПЛ (Європейська Конвенція з Прав Людини) наголошує: «Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів» [316, с. 29].

Інформаційна політика важлива для поступального розвитку медіаландшафту, що увиразнює те, як сучасні технології забезпечують нові рівні збору, використання, аналізу та розповсюдження даних. Певне занепокоєння в світі щодо обсягу та права знати ці дані, захисту інформації зростає. Як державний, так і приватний сектор визнають вирішальний характер інформації, незалежно від того, чи використовується вона для боротьби зі злочинністю та тероризмом, чи для задоволення вимог клієнтів.

Тож першорядною метою законодавства має бути забезпечення максимального розкриття інформації на практиці. Державні органи зобов'язані надавати інформацію, а представники широкої громадськості, власне кожна особа, що перебуває на території країни, повинна мати однакове право на її отримання.

Журналісти повинні мати широкі можливості для отримання новин та підготовки репортажів й розслідувань. При цьому вони повинні повідомити, що інформація, яку вони мають намір отримати, підпадає під виняток за законом і може бути повідомлена журналістам представниками державних органів [317].

Доступний інформаційний матеріал — це інструмент контролю за корупцією. Таким чином можливо притягнути численні урядові структури, установи та відомства до відповідальності перед громадськістю, а передовсім — журналістами. Це обмежує здатність держави діяти довільно, що є відмінною рисою відповідальної демократії. Тому настільки важливо чітко викласти способи отримання інформації, підтримки свободи інформації у суспільстві та належного управління.

4.1.3. Забезпечення прозорості права на медіавласність

Алжирська влада повинна встановити правила, які вимагатимуть від різних ЗМІ розкривати їхніх власників, а також усю інформацію про них. Ідентифікування власників запобігає політичному впливу на медіа, адже уможливорює публічне обговорення їхньої діяльності, зменшує тиск на редакційну автономію і транслюваний контент. Алжирська влада повинна вимагати від медіа всю інформацію про те, хто керує та на що впливає.

Натепер в Алжирі немає достатніх можливостей ідентифікувати власників засобів масової інформації, а значить важко вжити заходів для зменшення надмірної концентрації медіа, складно запобігати конфліктам інтересів. Тому прозорість медіавласності в Алжирі має вирішальне значення для запобігання концентрації влади у медіа, яка може несправедливо впливати на громадську думку та політичні дискусії в країні.

Повна система відкритості можлива за умови, що законодавство та регулювання діяльності медіа охоплюватимуть усі алжирські медіасектори, включаючи електронні, друковані та аудіовізуальні медіа, а також переважно всі підприємства, пов'язані зі ЗМІ, включаючи асоціації.

«Прозорість» — це не лише про безпосередніх власників та частки активів у засобах масової інформації, а й розкриття інформації про непрямих власників та інших зацікавлених осіб у медіа. «Прозорість» — це також необхідність розкриття всієї інформації про політичну приналежність власників, організаційні структури та головних редакторів. Йдеться про інтереси окремих зацікавлених

сторін у ЗМІ, котрі перебувають у прямій власності, а також в інших ЗМІ, особливо в конкуруючих медіа, агентствах, великих рекламодавцях, дані про основні джерела доходу, навіть до подробиць про частки пов'язаних сторін — юридичних осіб, фізичних осіб, серед них членів родин, деякі з яких є власниками медіа та власниками підприємств, в яких медіакомпанії мають частку в алжирському медіасекторі.

Інакше кажучи, прозорість у володінні ЗМІ в Алжирі — це необхідна передумова для вимірювання рівнів концентрації та інших характеристик різноманітності в даній медійній системі.

Категорію «прозорість у медіавласності» безпосередньо не зазначено у великих міжнародних хартіях із прав людини. Однак вона є необхідною умовою для конструктивного здійснення права на свободу вираження поглядів та права на отримання та збереження інформації, як це визначено у статті 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. Крім того, стаття 10 Європейської конвенції з прав людини та стаття 11.1 Хартії основних прав Європейського Союзу забезпечують подібний захист (CFR). Акт 11.2 CFR передбачає, що свобода та плюралізм медіа повинні бути дотримані.

Прозорість у сфері медіавласності стає необхідною також для розробки інтегрованої політики сприяння різноманітності медіа,— повідомляє Європейський суд з прав людини. Стаття 10 ЄКПЛ стверджує, що країни ЄС повинні впроваджувати адекватну внутрішню політику та процедури, особливо у чутливих ситуаціях.

Ця політика необхідна також, щоб запобігти окремій особі чи невеликій групі осіб чи підприємств здобути контроль над засобами масової інформації, які впливають на громадську думку та політичний дискурс. Для протидії таким медіамонополіям важливо визначити, хто справді контролює ЗМІ. У цьому сенсі було багато пропозицій з цього боку, таких як Рекомендація 2007 року, яка не обмежується лише аудіовізуальним сектором.

Йдеться про комплекс вимоги щодо можливого доступу громадськості до інформації такого характеру:

- інформація про тип та сферу інтересів осіб та органів в інших засобах масової інформації чи медіапідприємствах, а також в інших комерційних сферах;
- інформація про осіб чи організації, які роблять внесок у структуру ЗМІ, характер та обсяг їхніх внесків у структуру та, якщо це можливо, про можливих бенефіціарів та їхні внески;
- дані про те, як використати своє право на відповідь та подання до суду;
- подробиці про інших осіб чи організації, які можуть мати значний вплив на мовлення чи редакційну політику;
- подробиці про допомогу, надану засобам масової інформації [318, с. 9, 10].

Крім того, Рекомендація Ради Європи N°R (94)13 щодо ініціатив, спрямованих на підвищення прозорості ЗМІ, пропонує країнам-членам низку вказівок, як гарантувати доступ до даних про право власності на ЗМІ шляхом інтеграції окремих розділів у національне законодавство. Шість рекомендацій визначають різноманітні види формувань, декларування яких може знадобитися за певних умов:

Рекомендація № 1. Доступ громадськості до інформації про медіавласність. Він повинен проводитися з належним урахуванням прав та законних інтересів окремих осіб чи організацій, на яких поширюються зобов'язання щодо прозорості. Особливий акцент слід зробити на необхідності поєднувати прозорість з ідеєю вільної торгівлі та промисловості, а також із захистом даних, комерційною таємницею, конфіденційністю джерел медіа та редакційною таємницею.

Рекомендація № 2. Обмін інформацією про прозорість медіа між національними органами. Йдеться про два важливі аспекти:

- національні органи влади повинні мати можливість передавати інформацію органам влади інших країн за встановленими правилами;
- громадськість повинна мати доступ до даних, що зберігаються урядом.

Рекомендація № 3. Розкриття інформації в процесі видачі ліцензій на радіомовні послуги. Зобов'язання щодо декларування можуть містити подробиці

про фізичних або юридичних осіб, які є частиною організації окремої особи, інформацію про характер та сферу інтересів цих осіб та організацій в інших медіакомпаніях чи інших галузях економіки, а також відомості про окремих осіб чи організацій, які можуть чинити значний вплив на редакційну політику.

Рекомендація № 4. Розкриття інформації після видачі ліцензій на мовлення радіомовленням. У разі необхідності, повідомити орган влади про будь-які зміни будь-якої інформації, виявленої під час видачі ліцензії, включаючи зміни акціонерів капіталу, зміни в адміністративних чи відповідальних органах, навіть зміни у фінансовій звітності.

Рекомендація № 5. Функції служби або органу, відповідального за забезпечення прозорості роботи мовників, провайдерів інформаційного мовлення. Органи влади, відповідальні за забезпечення повноважень та відповідальні за прозорість, мають бути чітко зазначені в законодавстві.

Рекомендація № 6. Конкретні методи, які можна використовувати для забезпечення відкритості медіа. Серед них:

- зобов'язання щодо прозорості можуть бути адаптовані до юридичних осіб, які керують пресовими організаціями, а також можуть бути розповсюджені на всіх акціонерів корпорації або обмежені до тих, хто володіє більшою часткою прибутку або перебуває на керівних посадах;

- прозорість преси може бути співвіднесена з правилами охоплення аудиторії, де преса не повинна дотримуватися редакційної політики;

- вимоги щодо підзвітності також можуть бути застосовані до форм розповсюдження у багатьох засобах масової інформації, у різних галузях ЗМІ, щодо розміщення акціонерного капіталу в інших сферах економіки [319, с. 2–3].

Окрім того, 7 березня 2018 р. Комітет міністрів Ради Європи прийняв Рекомендацію CM/Rec (2018) 19, яка вимагає від країн-членів розробити систему прозорого володіння засобами масової інформації. Ця система гарантує доступність громадськості та наявність надійної, актуальної інформації про пряме та бенефіціарне володіння засобами масової інформації, а також інші інтереси, які впливають на стратегічні рішення для ЗМІ або журналістських

напрямків. Крім того, ця система забезпечує автономію, неупередженість та чесність медіа.

У доповіді підкреслюється важливість прийняття та виконання державами-членами законодавства чи інших досить ефективних процедур, які чітко визначають зобов'язання щодо розкриття інформації про медіа. Йдеться про такі дані:

1) Юридична назва та контактна інформація ЗМІ.

2) Ім'я (імена) та контактна інформація безпосереднього засновника(ів), який контролює певну кількість засобів масової інформації для впливу на його діяльність та прийняття політичних рішень. Державам-членам рекомендується встановити відсотковий поріг власності щодо розкриття інформації.

3) Інформація щодо кількості та характеру відповідних юридичних осіб, власності або права голосу — інформація щодо кількості повної чи часткової власності інших медіа, членства в раді директорів інших медіа, членства в політичних партіях, що може призвести до прийняття упереджених рішень.

4) Інформація про осіб, які мають фактичну редакційну відповідальність.

5) Зміни у власності та зміни засновника, власника чи ради директорів медіа [320, с. 3].

Рада Європи також підкреслила важливість прозорого володіння засобами масової інформації та висловила жаль, що не всі країни-члени розкрили медіамонополії, закликаючи їх застосовувати нове законодавство. Як зазначалося, «недолік прозорості часто використовується для приховування політичних або комерційних інтересів у пануванні над засобами масової інформації ... Рада з побоюванням звертає увагу на недавні випадки, коли ЗМІ та власники засобів масової інформації вступають у змову з політиками та урядовцями, підриваючи віру громадськості в демократичний уряд. Політики та державні службовці повинні утримуватися від будь-яких відносин із засобами масової інформації, які можуть створити конфлікт інтересів» [321].

Справді, достовірна інформація про право власності на ЗМІ має вирішальне значення для належного функціонування демократичної системи управління. Без

можливості встановити право власності дії щодо усунення великої концентрації медіа неможливі, незважаючи на те, що громадяни знають, кому належить медіа. Система прозорого володіння допоможе тримати під контролем потенційні зловживання владою в медіа, оприлюднює зловживання та дає можливості оскаржувати їх, потенційно уникати. Таким чином, наявність доступу до інформації про те, хто є власниками медіа та хто впливає на них, є надзвичайно важливим як для регуляторів медіа, так і для широкої громадськості в стійкій демократичній системі.

4.1.4. Створення умов для реальної незалежності редакцій та уникнення тиску на журналістів

Алжирська влада повинна впровадити регулювання для захисту редакційної незалежності медіа від небажаного тиску. Ця нормативна база повинна захищати незалежність редакцій, щоб надати їм можливість виконувати їхні функції в алжирському медіасередовищі. Основи слід закласти та впроваджувати таким чином, щоб вони забороняли державі чи іншим потужним політичним, економічним структурам отримувати контроль над алжирськими медіа та чинити тиск на них.

Водночас кожен алжирський ЗМІ повинен створити внутрішній орган. Оцінюючи незалежність редакційного виробництва, ці органи повинні мати можливість приймати та опрацьовувати журналістські скарги, а також подавати справи до контролюючих органів або судів у разі конфлікту інтересів чи впливу. При цьому державна допомога та субсидії алжирським медіа повинні обумовлюватися зазначеним.

Редакційна незалежність є найважливішим елементом у діяльності медіа, оскільки вона лежить в основі досягнення свободи преси на організаційному рівні — через незалежність редактора. Редакційна незалежність демонструє, як реалізується свобода медіа та підтримується в системі загалом.

Вона також є складником професійних стандартів щодо діяльності медіа, оскільки пов'язана з чесністю, правдивістю, нейтралітетом, об'єктивністю та професійним розумінням журналістики.

Незалежність редакцій виявляється і її можна оцінювати на трьох рівнях:

- на індивідуальному рівні;
- на операційному рівні;
- на рівні галузі.

Редакційна неупередженість залежить від інститутів саморегулювання та регулювання діяльності медіа на всіх цих рівнях. На незалежність редакції також впливає загальний стан здоров'я медіаіндустрії, правовий стан журналістів, структури оплати праці та компенсацій, а також спосіб роботи регуляторів медіа. Завжди існує певний ступінь взаємодії між правовими нормами, саморегулюваннями та приватними нормативними актами, які застосовуються до будь-якої медійної організації [322, с. 82, 83].

Внутрішня незалежність постає за відсутності внутрішнього втручання, коли власники, видавці та менеджери, володіючи власною зовнішньою автономією, не обмежують, в свою чергу, журналістську. При цьому можуть ефективно функціонувати необхідні зв'язки з редакційною групою відповідно до встановлених норм журналістської етики. Йдеться про незалежність від упереджень та цінностей власників, що може суперечити професійним стандартам діяльності. Інституційна незалежність засобів масової інформації від уряду та центрів економічної влади підкріплює ці рівні редакційної свободи.

Британська правозахисна організація «Артикль 19» підкреслює важливість захисту всіх органів державної влади, що здійснюють регулювання з питань мовлення, включаючи ті, які розглядають скарги громадськості, від втручання, особливо політичного чи комерційного характеру. Їхній правовий статус має бути чітко встановлений у законодавстві, а їхня інституційна автономія та незалежність мають бути гарантовані та захищені. Цього можна досягнути законодавчим шляхом, створивши орган та, якщо це можливо, шляхом включення відповідних положень до конституції країни [323].

Редакція повинна мати автономність самостійно ухвалювати рішення. Щоб захистити редакції та журналістів від керівництва або маркетингової групи, корисними будуть певні внутрішні застереження. Усталена норма така: по-перше, редакція та керівництво повинні бути чітко розділені, щоб уникнути внутрішніх маніпуляцій та впливу; по-друге, відділу маркетингу слід уникати залучення до роботи зацікавлених осіб. «Однак нові обставини, зокрема збільшення зайнятості робітників для виробництва платних матеріалів, порушують цей класичний поділ і спричиняють тиск на редакційну свободу, що також слід оцінити» [324].

Документи редакційної політики, які захищають персонал редакції, досі широко використовуються в низці європейських країн. Як правило, розбіжності визначаються ступенем застосування, спрямованістю на тих чи тих стейкхолдерів поза редакцією. У Північній Європі застосування документів, які регулюють зв'язок між редакцією та іншими партнерами, визначають політику всередині медіакомпанії стають все більш поширеними.

Редакційна автономія стосується також того, як журналісти мислять своїх читачів, зв'язок із ними. Редакції з високим ступенем автономії в ухваленні рішень частіше сприймають своїх користувачів як технологічно обізнаних та мультимедійних, ніж редакції з обмеженою автономією.

Також важливою є незалежність редакцій від впливів бізнес-еліт. «Журналісти зазвичай розглядають свою цільову аудиторію як осіб із різними інформаційними потребами, однак фінансовий тиск може змушувати журналістів обмежувати споживачів, а відтак змусити вагатися щодо змін тактик» [325].

Міжнародна федерація журналістів повідомляє про реформування мовлення у Південно-Східній Європі — розширення незалежності редакції на суспільному радіо й телебаченні. Підкреслюється, що незалежність суспільних мовників повинна забезпечуватися такими інституціями, як плюралістичні внутрішні ради чи інші незалежні організації. У цих умовах уряди повинні створити підзвітні та демократичні системи суспільного мовлення.

Міжнародна федерація журналістів пропонує стандарти редакційного статуту, котрі мають містити такі положення:

- Редакція відображає моральний та інтелектуальний капітал суспільного мовника.
- Редакційна колегія має право сприяти формуванню редакційних кодексів, керівних принципів у співпраці з керівництвом.
- Редакційна група має повноваження запобігати та відхиляти втручання у редакційний матеріал з боку керівництва.
- Редакційний колектив повинен бути поінформованим з таких питань, як визначення редакційної контент-політики та змісту станції, а також кадрової політики.
- Висування та звільнення головного редактора або аналогічного керівництва підтверджується редакційним складом із більшістю голосів; також передавання або будь-яка зміна завдань журналістів у редакції, якщо це не прийнято відповідним журналістом.
- У разі подання скарги представники редакційного колективу, головний редактор та керівництво беруть участь у перемовинах, до перемовин мають бути залучені представники журналістських груп та профспілок.

У цьому звіті наголошується на критичних потребах розвитку медіаіндустрії в кожній країні, особливо в Південно-Східній Європі, шляхом створення національних та міжнародних нормативних рамок, що гарантують редакційну незалежність мовлення. Усі регуляторні органи повинні бути рівними з точки зору громадянського та політичного суспільства. Представництво не повинно контролюватися жодною політичною фракцією чи афілійованою організацією, а також фінансово-правовою структурою, яка гарантує незалежність редакції, тим самим захищаючи культурне та соціально-економічне різноманіття громад. Необхідно встановити нормативні акти, які підтримують усі зобов'язання публічних служб медіа надавати надійні, точні та якісні інформаційні послуги для суспільного споживання [326].

Через те, що місцеві олігархи в низці країн ЄС захоплюють контроль над засобами масової інформації і використовують їх для просування власних інтересів, організація «Репортери без кордонів» робить внесок у громадські консультації ЄС щодо плюралізму та демократії в медіасередовищі.

Головною при цьому є думка: уряди повинні вживати заходів для забезпечення редакційної незалежності всіх, без винятку, засобів масової інформації — друкованих, радіо, телебачення чи Інтернету, приватних чи державних. І це міркування має так аспекти:

- Регулятори повинні бути здатними та уповноваженими підтримувати редакційну незалежність. Регуляторні органи повинні надавати перевагу захисту плюралізму медіа та редакційній автономії.

- Країни повинні визначити спеціальний делікт, порівнянний з корупцією або впливом, що розглядається у кримінальному законодавстві, для покарання конфлікту інтересів ЗМІ.

- Позики та державна допомога засобам масової інформації повинні залежати від впровадження ЗМІ систем забезпечення незалежності редакції.

- Кожна інформаційна організація повинна мати внутрішній орган, відповідальний за оцінку незалежності редакційного виробництва. Ці органи повинні мати можливість приймати та обробляти журналістські скарги, а також подавати справи до контролюючих органів або судів, якщо насувається конфлікт інтересів чи вплив [327].

Таким чином, незалежність редакцій та незалежність журналістів від внутрішнього та зовнішнього тиску в медіаорганізаціях, а також усунення всіх негативних впливів на редакції чи журналістів, зокрема фінансового та економічного тиску, мають вирішальне значення для розвитку професіоналізму в медіа, що допомагає у розвитку медіасектору та процесу сталого розвитку.

4.1.5. Перегляд фінансової політики у медіасфері

Алжирському Національному агентству з питань реклами та розповсюдження слід надати широкі повноваження для забезпечення повної

незалежності та прозорості у розповсюдженні публічної реклами. Це можна здійснити, створивши організаційну структуру та стратегію, що надасть можливості виключати будь-яке втручання чи розпорядження, вищий тиск на маніпуляції агентством, зокрема з боку виконавчої влади або політиків. Також слід передбачити притягнення до відповідальності за такі дії.

Тривалий час представники виконавчої влади та політичному впливали на напрямок реклами в Алжирі; вони запровадили інструменти тиску на певні медіаінституції через їхню політичну прихильність. Тож необхідно активізувати Фонд підтримки та популяризації друкованих та аудіовізуальних засобів масової інформації, створений раніше для надання послуг ЗМІ та журналістам Алжиру, гармонізувавши питання суспільних інтересів, фінансової допомоги державному та приватному медіасекторам Алжиру.

Необхідність зазначених реформ впливає з того, що деяким засобам масової інформації в Алжирі наразі присуджують значні суми за різними моделями, але їх прозорість, критерії, незалежність та вплив на суспільні інтереси є небезпечними. Повноваження Національного агентства з питань реклами та розповсюдження в Алжирі слід посилити законодавством про прозорість, щоб запобігти «ручному» використанню цих коштів та забезпечити прозорість для громадськості у питаннях фінансової допомоги.

Створення автономних організацій та практичних рамок, які дозволять медіакомпаніям диверсифікувати свої потоки доходів та усунути вимогання засобів масової інформації, є неминучим через зростання рекламного ринку та відкриття інвестиційного поля разом із фіксованим податком на ліцензію на мовлення, державні субсидії, абонплатою та спонсорськими доходами, спеціалізованим переглядом, продажем супутніх продуктів (книги, відео та фільми). І це цілком відповідає духу рекомендацій Парламентської Асамблеї Ради Європи.

У рекомендаціях Парламентської Асамблеї Ради Європи підкреслюється: положення, які регулюють фінансування ЗМІ у державному секторі, повинні включати такі важливі елементи:

Посилення нагляду за державним фінансуванням медіа. Включає оцінку законності системи розподілу, вимоги щодо використання грошей, впливу виділених субсидій та їх внеску в питання суспільних інтересів.

Регулярне оновлення субсидій, місцевих та зовнішніх фінансових звітів та аудит результатів діяльності; можливості та готовність аудиторських установ.

Слід ще дужче зміцнити Агентство з питань регулювання комунікацій та Агентство з боротьби з корупцією, щоб вони могли відстежувати та оцінювати закономірності та наслідки такого фінансування медіа, як це роблять їхні колеги в інших країнах. Крім того, дотримання рекомендацій аудиторського бюро слід покращити шляхом застосування відповідних санкцій та тиску.

Сприяння підзвітності державних установ, які виділяють субсидії. Йдеться про вимогу регулярно надавати описи про досягнення цілей, під які були призначено гранти, фінансові звіти з детальною інформацією про використання цих коштів та загальну ділову діяльність засобів масової інформації, а також записи рахунків, сплачених за кошти допомоги.

Також йдеться про вимогу до засобів масової інформації, щоб помітно (на титульній сторінці, у титрах програми тощо) визначити, коли певний носій або матеріал субсидується державними коштами.

Державний орган з питань фінансування зобов'язаний своєчасно розкривати таку інформацію на своїх веб-сайтах. Ґрунтовні вказівки щодо планів фінансування медіа, які включають опис процедур подання заявок та виділення коштів, документацію, вимоги та процеси подання звітів, подробиці про органи прийняття рішень, матеріали щодо гарантій проти потенційного конфлікту інтересів, подробиці про всіх учасників та оцінка їх застосування. Усі грошові операції із засобами масової інформації повинні бути задокументованими в базі даних.

Вимога побудови автономної системи прийняття рішень щодо призначення субсидій. Експертні комісії повинні приймати рішення щодо виділення фінансування. Склад комісії слід формувати шляхом публічного конкурсу, використовуючи чіткі та відповідні критерії, засновані на заслугах,

при цьому дотримуючись стандартів, запобігаючи конфлікту інтересів та/або включаючи представників професійних організацій. При цьому важливо оприлюднювати перелік критеріїв, подробиці про систему, кандидатів та рейтинги окремих кандидатів.

Крім того, можна запропонувати демократизувати рішення про субсидування ЗМІ, дозволяючи окремим людям голосувати за заявки на ЗМІ або обирати, які ЗМІ мають отримувати пропорційну частку суспільної допомоги [328, с.12–14].

Відповідно до «Положення про державну допомогу друкованим ЗМІ» організації «Артикль 19», рекомендується, щоб урядові плани підтримки медіа оброблялися автономним або напівнезалежним органом влади, який міг би перебувати всередині або за межами національного уряду.

Державне фінансування ніколи не повинно використовуватися для контролю, впливу чи будь-якого обмеження журналістської автономії жодної медіаорганізації. При цьому слід зосередитися на таких аспектах:

- відданість розвитку медіасистеми, збереження множинності та різноманітності, зокрема мовного та культурного плюралізму,
- підтримка, формулювання та просування професіоналізму разом із формуванням професійних етичних кодексів у медіаорганізаціях; створення відповідних регуляторних органів у засобах масової інформації та залучення до методів саморегулювання;
- пропагування рівності між групами та представництвами у медіа, особливо неблагополучних громад та суспільних меншин;
- розвиток методів творчої професійної журналістики та допомога у безперервній професійній освіті для журналістів та інших соціальних мовників; із застосуванням засобів масової інформації та цифрових технологій, зокрема Інтернету; сприяння медіаграмотності.

Щодо приватних медіакомпаній «Положення про державну допомогу друкованим ЗМІ» організації «Артикль 19» також пропонує, щоб усі види державної допомоги приватним медіа відповідали наведеним нижче вимогам:

- Законодавство повинно чітко вказати, що державна допомога буде виділятися відповідно до справедливих і нейтральних стандартів; ніколи не надаватиметься перевага чиновникам; не відбуватиметься дискримінація; ніколи не ґрунтуватиметься на політичному контенті та перспективах медіасуб'єктів.

- Кожне джерело державної / громадської допомоги для медіа повинно мати чітку правову основу.

- У чинному законодавстві має бути чітко зазначено: суспільна підтримка використовується для досягнення однієї або кількох цілей, що становлять суспільний інтерес.

- Статут повинен визначати всі відповідні критерії розподілу державної допомоги та містити чітку інформацію та рекомендації щодо відповідних процедур і термінів.

- Законодавство має містити статутну декларацію про те, що громадська підтримка ніколи не буде використана для компрометації редакційної незалежності засобів масової інформації, а також положення про покарання державних органів, які порушують це правило.

- На законодавчому рівні слід створити неупереджену організацію для адміністрування та моніторингу прямих субсидій окремим суб'єктам медіа, а окремі рішення щодо призначення державних субсидій мають бути предметом судового контролю в разі подання скарги [329].

Крім того, розробка програм державної допомоги засобам масової інформації має забезпечити ретельний баланс між зазначеними факторами, щоб зберегти свободу та незалежність медіа.

Наприклад, Європейська спілка радіомовлення і телебачення (EBU) розробила критерії фінансування медіа, які базуються на чотирьох принципах:

- 1) *Послідовність та адекватність*: передбачуване та стабільне джерело доходу, що дає змогу всебічно висвітлювати повноваження державної служби в епоху цифрових медіа.

- 2) *Прозорість та підзвітність*: відкрита та прозора система фінансування для аудиторії.

3) *Стабільність і достатність*: передбачуване та стабільне джерело доходу, що дає змогу повною мірою охопити сферу державних послуг у сфері цифрових медіа.

4) *Політична незалежність*: фінансування не залежить від політичної прихильності, отже, сприяє довірі громадськості до суспільного мовника та його продукції як дійсно необхідної послуги.

За даними національних ринків телебачення та радіо в Європі, відносно потужні оператори державних послуг співіснують із численними конкурентами з приватного сектору, котрі досягли різного фінансового успіху.

Уряди ЄС розробили програми субсидування для цих приватних каналів, які часто фінансуються за рахунок найвищого рівня плати за ліцензію на державне мовлення або за рахунок реклами. Як правило, критерії призначення субсидій на радіо та телебачення включають зобов'язання виробляти та передавати новинні програми визначеного стандарту, інвестувати у виробництво інфраструктури чи технології мовлення, редагувати програми чи надавати громадянам вільно доступні канали. Знову ж таки, у деяких країнах дохід від реклами мовників-бенефіціарів не може перевищувати зазначених сум. Деякі країни мають субсидії, призначені для розробки програм або звітів про розслідування [330, с. 84].

Навпаки, у більшості країн ЄС допомога традиційній та інтернет-пресі є значно меншою, а прямих субсидій медіасектору практично немає. У разі підтримки сектор преси отримує допомогу чотирма основними способами:

- 1) у деяких країнах — прямі субсидії;
- 2) зниження ставок ПДВ та звільнення від податків для галузі (охоплює видавництво, виробництво, розповсюдження та споживання);
- 3) публічна реклама урядових органів у газетах та інтернет-виданнях;
- 4) спеціальні галузеві програми підтримки, адресовані конкретним видам діяльності (наприклад, допомога у підготовці журналістів та розвитку їхніх навичок, допомога в інноваціях у сфері медіа, допомога в оцифруванні) [331].

Фінансова підтримка в медійному ландшафті вимагає дотримання набору фундаментальних правил, щоб гарантувати таке: допомога не призведе до політичної участі, не зменшить різноманітність новин, не призведе до маніпулювання медійним контентом та втручання у редакційну політику медіа. Таким чином, потрібно досягнути належного балансу між державним та приватним фінансуванням, беручи до уваги різноманітність операторів сектору, редакторську відповідальність та незалежність від внутрішніх та зовнішніх впливів.

4.1.6. Скасування існуючої системи реєстрації та ліцензування та гармонізація її з міжнародними стандартами

Запропоновану Алжиром систему реєстрації та ліцензування ЗМІ слід скасувати, щоб дозволити вільну діяльність медіа. Її також слід спростити, щоб вона відповідала міжнародним стандартам свободи вираження поглядів та свободи медіа.

Для цього корисним стане ретельний огляд алжирського законодавства про засоби масової інформації для забезпечення повної незалежності від контролю уряду. Тож необхідно скасувати старі й розробити нові стандарти щодо незалежної системи ліцензування, які допоможуть започатковувати будь-які засоби масової інформації в Алжирі, зокрема приватні медіа, які надаватимуть професійну практику та сприятимуть створенню та збереженню різноманітного медіаконтенту. Важливо розробити та реалізувати систему регуляторних і політичних заходів, які покращать доступність та відкритість різноманітного медійного матеріалу, а також якість висвітлення в медіа всього алжирського суспільства.

Відповідно до Спільноти розвитку медіаполітики (UNESCO Community Media Sustainability Policy Series), однією з найважливіших загальних потреб справедливої та послідовної системи ліцензування є те, що вона контролюється автономним регулюючим органом ліцензування системи незалежності ЗМІ. Тож ліцензування повинно перебувати в межах компетентності органу, захищеного

від втручання як політичних утворень, так і комерційних суб'єктів. У міжнародній практиці рішуче підтримується цей принцип.

Щоб забезпечити постійне зростання автономності системи ліцензування, необхідно встановити чесні, прозорі та адекватні процедури. «Декларація принципів свободи висловлювання та доступу до інформації в Африці» (The African Declaration on the Principles of Freedom of Expression) передбачає, що «процеси ліцензування повинні бути чесними та прозорими з метою сприяння плюралізму у мовленні» [332].

Також Комітет ООН з прав людини визнав ефективність механізмів ліцензування як для громадських, так і для комерційних мовників у своєму Факультативному протоколі 2011 року, де стверджується: «Держави-члени повинні утримуватися від накладання обтяжливих вимог щодо ліцензування та зборів на медіа, включаючи громадські та комерційні станції. Стандарти оцінки раціональності та об'єктивності таких вимог та ліцензійних зборів повинні бути чіткими, прозорими, недискримінаційними...»,—викладено у Серії Політики Співтовариства щодо забезпечення сталого розвитку у сфері масової інформації.

Система ліцензування для розвитку медіа передбачає:

- Конкретні вказівки, що контролюють систему ліцензування мовлення: як саме працює цей процес, що має бути представлено, методи, які використовуються для оцінки заявок, порядок та механізм оскарження,— все це повинно бути застосованим на законодавчому рівні.

- Слід розглянути питання про встановлення дуже низьких бар'єрних стандартів для ліцензій мовників, які ведуть до короткострокових ліцензій та стандартних процесів, що призводять до отримання довгострокових ліцензій.

- Вимоги щодо звітності та інші умови в ліцензіях на мовлення слід переглядати, як і процедури подання заявок на ліцензування, щоб вони краще відображали реалії, з якими стикаються мовники.

- Процедури реєстрації мають бути справедливими та відкритими, що передбачає залучення громадськості до процесів, включаючи можливість громадськості робити зауваження щодо окремих заяв.

- Процедура ліцензування повинна бути комерційною у секторах, де існує величезний попит на дозволи для суспільного мовлення; але в секторах, де конкуренція менша, ліцензування може здійснюватися в міру необхідності.

- Необхідно відпрацьовувати різні платформи для отримання ліцензій суспільного та комерційного мовлення. Процедури та стандарти для перших повинні бути менш обтяжливими, враховуючи типово дефіцитні ресурси, які є у розпорядженні суспільних мовників, і повинні бути адаптовані до обставин ліцензування [332].

4.1.7. Розбудова системи державного іноземного мовлення

Влада Алжиру повинна розробити нову стратегію для міжнародної системи мовлення, яка закладе законодавчу базу для створення державної міжнародної радіомовної служби, що є реакцією на пропаганду, поширену дезінформацію та кібератаки, вчинені під час соціально-політичної революції в Алжирі (2019).

Міжнародна система мовлення покликана транслювати правдиву інформацію про країну, її цінності з метою захисту національних інтересів Алжиру за кордоном, просування позитивного іміджу Алжиру у світі та поширення офіційної внутрішньої та зовнішньої політики та позиції держави, а також встановлення правової бази для системної діяльності державного іномовлення Алжиру.

Юридичні особи, які є частиною державної системи іноземного мовлення Алжиру, можуть створювати у своїй структурі незалежні підрозділи, державні кореспондентські пункти, які виконуватимуть покладені на них обов'язки з державного іномовлення.

Таким чином, для вдосконалення іноземної системи мовлення Алжиру та забезпечення належного впровадження міжнародної інформаційної комунікації зі стратегічної політики, спрямованої на збільшення глобальних знань про Алжир, надзвичайно важливо використовувати конструктивні напрацювання, отримані від інших країн. Наприклад, досвід Quatrain з групою «Аль-Джазіра». Враховуючи їхній досвід роботи з іноземним мовленням за кордоном, розумно

впроваджувати алжирську міжнародну інформаційну політику щодо створення успішного іноземного мовлення, представлену в таких аспектах:

а) Алжирський уряд повинен підтримувати контроль над міжнародними мовними службами, інфраструктурою та засобами масової інформації та гарантувати, що держава надаватиме надійну фінансову, юридичну та організаційну підтримку мовленню. Приналежність державних міжнародних мовних служб до медіаактивів включатиме телебачення, радіомовлення та інтернет-мовлення, що сприяє створенню та фінансуванню міжнародної комунікаційної мережі Алжиру та підтримує її відкритість.

б) Державне іноземне мовлення — це підмножина діяльності ЗМІ, що фінансується державою, спрямована на жителів інших країн з метою надання на їм інформації та розуміння процесів в іншій країні. Ця діяльність передбачає розробку та розповсюдження інформаційних повідомлень, новин та аналітичних програм. Ця система планується та проводиться державами у глобальному комунікаційному просторі. Вона є способом спілкування між країною та міжнародним співтовариством, а також ефективним інструментом зовнішньої системи держави, оскільки передбачає великий вплив на громадську думку. Мовлення, як окрема форма діяльності, залишається критичним інструментом для більшості країн світу у просуванні та захисті національних інтересів за кордоном, збереженні державного інформаційного суверенітету, встановлення та просування міцної зовнішньополітичної картини нації у світі.

в) Основною місією системи міжнародного мовлення є інформування міжнародної аудиторії про суспільно-політичне, економічне та культурне життя нації та пояснення позиції держави щодо важливих та актуальних питань внутрішньої та зовнішньої політики. Як окрема форма діяльності, іномовлення продовжує залишатися критичним інструментом для більшості країн світу у просуванні та відстоюванні національних інтересів за кордоном, збереженні державного інформаційного суверенітету та встановленні та підтримці позитивного зовнішньополітичного іміджу країни у світі [333, с.12–24].

Проаналізуємо основні цілі, які переслідують країни, запроваджуючи державне іноземне мовлення:

- самопрезентація країни, пропагування політичних та соціальних ідеалів, стандартів, підвищення прийнятності її зовнішньої політики, культурного вираження;
- створення іншого погляду на країну та зменшення страхів;
- сприяння іноземним інвестиціям та досягненню економічних та торговельних цілей, покращення туристичної індустрії,
- міжнародне мовлення інтегрується з військовою політикою під час війни і поступово вводиться в дію як частина постконфліктного миротворчого процесу [334].

Країна, що розвиває своє іномовлення, повинна дотримуватися у своїй діяльності певних принципів, котрі вважаються у системі міжнародного мовлення засадничими:

- ступінь прозорості та відповідальності у своїй діяльності;
- застерігати своє іноземне мовлення від втручання у політику держави, на території якої ведеться мовлення.
- відповідність професійним журналістським стандартам неупередженості, прозорості та точності;
- забезпечення об'єктивності, точності, неупередженості та достовірності інформації, дотримання чіткого розмежування між фактами, коментарями та оцінками;
- свобода вираження поглядів, думок та переконань;
- запобігання дискримінації на будь-якій основі;
- чутливість до етичних, релігійних, ідеологічних та філософських переконань будь-якої іноземної аудиторії [334].

Існує чимало подібностей в організації сучасного міжнародного мовлення іноземними державами з такими характеристиками:

Під егідою держави функціонують міжнародні телевізійні та радіоструктури. Наприклад, у США «Голос Америки», «Радіо Марті» та «Телебачення Марті» класифікуються як федеральні програми. У британській службі BBC World Service. Усі іноземні телевізійні та радіомовні мережі у Франції об'єднані у державний AEF Médias Monde.

Міжнародні мовні послуги також є важливим інструментом для захисту національних інтересів будь-якої держави, коли вона веде бізнес в інших країнах.

Трансляція фінансується за рахунок коштів, виділених з державного бюджету. Наприклад, «BBC World Service Radio» (Великобританія), «Deutsche Welle» (Німеччина), «TV5 MONDE» та «France 24» (Франція) отримують державне фінансування. Також у США федеральний уряд фінансує усі іноземні телерадіомовні служби, що входять до складу Міжнародного радіомовного бюро. У Японії уряд надає велику фінансову підтримку міжнародним мовним телерадіомовленням.

Крім того, медіа використовують комбінацію різних платформ для впливу на цільові групи у всьому світі: довгохвильове, середньохвильове та короткохвильове радіо, а також супутникове та Інтернет. Сучасна тенденція функціонування міжнародної системи мовлення полягає у інтеграції іноземних мовних служб у медіаконгломерати [335].

Таким чином, міжнародне мовлення прагне розширити сферу національного дискурсу за межами країни. По всьому світу воно запобігає односпрямованому потоку пропагандистської інформації, а також сприяє розвитку почуття національної ідентичності, просуванню демократичних та інших суспільних цінностей, забезпечує високоякісні просвітницькі та інформаційні програми, а також задовільняє інформаційні потреби національних меншин та інших соціальних груп.

4.2. Забезпечення на практиці безпеки журналістської діяльності та розвитку якісної журналістики

4.2.1. Пом'якшення кримінальної відповідальності журналістів

Штрафи та ув'язнення як чинники несвободи та стримування журналістської діяльності. Необхідно переглянути систему покарань та зменшити штрафи, що накладаються на алжирських журналістів та медіакомпанії, оскільки страх ув'язнення суттєво обмежує свободу преси та сповільнює розвиток журналістики.

Водночас слід усунути посилений захист державних службовців від критики та громадського контролю.

Наголосимо: йдеться не про нігілістичне ставлення до випадків порушення журналістських стандартів (наприклад, наклеп на представників влади чи громадських діячів). Алжирським журналістам не повинно загрожувати ув'язнення, якщо їхній медіаконтент заслуговує на довіру, є об'єктивним та достовірним.

Концептуалізація базових понять. Необхідно встановити та належним чином визначити поняття «неналежна поведінка преси», «наклеп», «наклеп проти органів влади Алжиру», оскільки багато понять наразі є незрозумілими та підмінюються в практиці.

Адже наразі дається взнаки брак концептуалізації, що відкриває можливості для кривотлумачень проблемних ситуацій на користь скаржника проти журналіста. Ось коло цих проблемних ситуацій: державні інтереси, національна ідентичність, права та обов'язки державної служби, державна безпека та вимоги громадського порядку.

У межах подібних конфліктів засуджено багато алжирських журналістів, котрі не вчинили насправді проступку. Тож важливо конкретизувати, які саме випадки вважаються порушеннями належної поведінки ЗМІ. Алжирський уряд повинен переглянути це питання, щоб усунути в журналістській практиці самоцензуру та свободу та професіоналізм алжирських журналістів.

Ми пропонуємо авторські тлумачення кількох засадничих понять:

Свобода медіа — стан у друкованих, аудіовізуальних, електронних медіа, за якого відсутній тиск на суб'єкти медіадіяльності, зокрема втручання з боку держави, власників чи інших сторін, що дає змогу вільно створювати, поширювати та споживати інформацію. Свобода медіа гарантується на законодавчому рівні та є засадничим принципом функціонування медіасистеми.

Неналежна поведінка журналіста — поведінка, за якої журналіст не керується в своїй діяльності суспільними інтересами, демонструє брак чесності й справедливості, приховує від суспільства факти або спотворює їх, безпідставно та суб'єктивно критикує героя матеріалу або ставить його у небезпечне становище, порушує законодавство країни або норми суспільної моралі.

Орієнтація на світовий досвід. Зменшити побоювання перед переслідуванням журналіста, який може мати згубний вплив на журналістську свободу вираження поглядів, покликана Резолюція 1577 Європейської Парламентської Асамблеї щодо декриміналізації дифамації. Рада безпеки закликала країни-члени, законодавство яких досі передбачає покарання у вигляді позбавлення волі заклеп, негайно скасувати їх. Європейська Парламентська Асамблея вважає: це зменшить страх журналістів перед переслідуваннями, і цей страх може мати згубний вплив на свободу журналістського висловлювання.

Тільки у виняткових обставинах, особливо в разі серйозних порушень інших основних прав, наприклад у випадку мови ворожнечі або підбурювання до насильства, тюремне ув'язнення за порушення ЗМІ може узгоджуватися зі свободою слова журналістів, яка передбачена ст. 10 ЄКПЛ (Європейська Конвенція з Прав Людини).

Негативний вплив на свободу вираження поглядів може статися не тільки внаслідок будь-якого покарання, яким би суворим воно не було, але також внаслідок самої можливості покарання, навіть у разі виправдання.

Закони про дифамацію (поширення про особу неправдивої інформації, яка принижує її честь і гідність) надмірно суворі, вони також можуть мати

негативний вплив на свободу вираження поглядів, що потенційно може бути використано як інструмент тиску на журналістів та інших суб'єктів медіа. Резолюція 1577 Європейської Парламентської Асамблеї у 2007 р. під назвою «До декриміналізації дифамації закликала держави-члени Ради Європи усунути будь-який посилений захист публічних осіб від їхніх через закони про дифамацію — зняти посилений захист, який надається керівникам від пильної уваги та публічної критики.

«Посібник із впровадження системи захисту та переслідування в ЄС» (Implementation Guide under the Protection and Prosecution in EU, 2014) наголошує на необхідності переглянути національне законодавства, що стосується клевету, запровадивши такі норми:

- суми відшкодування збитків не повинні бути надмірними, повинен забезпечуватися належний та ефективний внутрішній контроль проти надмірних компенсацій;
- за винятком надзвичайних обставин та відповідно до судової практики ЄКПЛ, не повинно передбачатися покарання у виді позбавлення волі;
- не повинно існувати підвищеного рівня захисту, який надається публічним людям. Зокрема, главам держав/монархам не надається жодного привілею чи особливого захисту щодо права повідомляти про них та висловлювати свою думку про них;
- захист свободи слова, із дотриманням таких міжнародних та європейських норм прав людини, як точність уваги громадськості, справедливі критичні аргументи, інтегровані у законодавство або судову практику;
- у певних випадках замість відшкодування вводяться цивільні заходи, такі як вибачення або вказівки щодо виправлення;
- доцільно створити додаткові судові організації, включаючи комісії з проблематики засобів масової інформації,
- слід дотримуватися пропорційної реакції на клевету, при цьому доступні прискорені або скорочені рішення.

Крім того, існують загальні запобіжні заходи для боротьби з дискримінаційним чи свавільним застосуванням законодавства або накладанням санкцій на журналістів та інших представників медіа:

- дифамацію, антитероризм, національну безпеку, громадський порядок, мову ненависті, блюзнірство та законодавство про пам'ять слід переглянути, а також усунути надмірні визначення, щоб запобігти зловживанням — необхідно точно визначити критичну термінологію та поняття;

- відхилення кримінального провадження за кримінальне покарання за порушення журналіста, навіть якщо порушується територіальна цілісність/національна безпека, відповідно до прецедентної практики ЄКПЛ, за правопорушення, пов'язані з пресою відповідно до законодавства, боротьби з тероризмом, національної безпеки та інших законів;

- встановлення належного правового захисту та ефективного відшкодування за порушення цих законів [336, с. 25–35].

4.2.2. Розвиток інститутів з питань медіа (відновлення діяльності Вищої ради з питань медіа, розроблення Кодексу журналістської поведінки тощо)

Вища рада з питань медіа. Алжирська система повинна відновити Вищу раду з питань медіа та наділити її повноваженнями з метою розроблення Кодексу журналістської поведінки, який відповідав би найвищим професійним стандартам. З практичного погляду, це мають виконати медіафахівці та журналістські асоціації. Такий статут повинен включати різноманітні точки зору Алжиру, бути послідовним і тривалим у дії.

Згідно з професійними стандартами, журналісти та засоби масової інформації повинні працювати етично, дотримуючись таких принципів: правдивість, чесність, об'єктивність; розкривати джерела інформації; уникати наклепу та бути неупередженими; дотримуватися суспільної пристойності; поважати особисту конфіденційність; уникати плагіату, брехні та фальсифікації; уникати насильства; поважати етнічні та інші групи та не перетинати червоні лінії.

Кодекс журналістської поведінки покликаний підняти журналістську практику в Алжирі на високий рівень професіоналізму, підзвітності та відповідальності різних медіаорганізацій відповідно до світових стандартів та цінностей, таких як право на свободу слова, право на інформацію та свободу друку, а також основні права громадянина.

Таким чином, за погодженням з алжирськими журналістськими асоціаціями, органами влади Алжиру та організаціями саморегулювання медіа Кодекс журналістської поведінки принесе велику користь нації та суспільству.

Окрім того, слід створити новий регуляторний орган, незалежний від державного контролю. Такий орган повинен виконувати функції моніторингу журналістської практики, навчання та результативності у всьому медійному секторі Алжиру. Якщо алжирський уряд захоче продовжити поточний процес регулювання, цей орган повинен бути уповноваженим працювати незалежно від уряду.

Достовірна інформація для громадян Алжиру може бути досягнута лише шляхом гарантування правдивості та неупередженості контенту. У цьому контексті об'єктивність вимагає від алжирських журналістів не бути прихильниками жодної із сторін і жодної обраної теми.

Алжирські журналісти повинні оприлюднити лише правду, а не особистий підхід до інформації. Алжирські репортери повинні висвітлювати теми, дотримуючись балансу думок, неупереджено та без емоцій, із посиленням прозорості в алжирських засобах масової інформації, надаючи критичні інструменти для боротьби з дезінформацією. Це гарантує існування в ЗМІ постійної аудиторії, розвиток інтерактивних та публічних функцій журналістики — і дасть відчутні результати для демократизації суспільства.

Професійне становище та ідентифікаційне посвідчення для алжирських журналістів. Також необхідно звернути увагу на суспільне та професійне становище алжирських журналістів. Для цього слід чимшвидше встановити основи базового журналістського Кодексу, який міг би зберегти професійні та соціальні права журналістів. Зокрема, потрібно переглянути умови

роботи журналістів, зайнятих на приватних каналах. Багато з них стикаються з численними професійними викликами, які негативно впливають на їхнє соціальне становище, аж до того, що багато журналістів із приватного сектора потерпають від відсутності найважливіших гарантованих трудових прав, а також отримують низьку заробітну плату або тривалі не виплати заробітної плати.

Необхідно створити єдину професійне ідентифікаційне посвідчення для алжирських журналістів — і для державного, і для приватного сектору. В Алжирі посвідчення журналіста надає численні професійні привілеї, включаючи полегшений доступ до інформації та більші права на її поширення, спрощення процедур переміщення між алжирськими містами, встановлює легітимність та полегшує доступ до критичних новин та подій в Алжирі. Посвідчення журналіста відіграє також важливу роль у безпеці: носіння картки при собі може допомогти уникнути затримання чи арешту, усунути підозри щодо присутності журналіста на місці події. Посвідчення журналіста також може допомогти алжирському журналісту пересуватися на складних контрольно-пропускних пунктах та захистити своє обладнання від конфіскації, особливо в кризових ситуаціях.

Орієнтація на світовий досвід у питаннях інституалізації медіасистем.

За даними Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури, «Рада медіа пропагує етичну, професійну та надійну журналістику, пропагує Кодекс етики журналістів та розглядає скарги щодо порушення цього Кодексу. Працівники засобів масової інформації, приєднуючись до Ради медіа, демонструють свою прихильність цінностям неупередженості, різноманітності та демократизації» [337]. Ради медіа відповідають за різноманітну діяльність, включаючи підтримку свободи ЗМІ та дотримання професійних стандартів. Тому Ради медіа служать як механізмом самозахисту, так і самоконтролю.

Подвійна мета особливо очевидна у правилах та процедурах таких організацій, як Австрійська рада з питань преси, яка несе пряму відповідальність за медіапростір. Вона запобігає та намагається усунути порушення журналістських стандартів, зокрема уважно відстежує повідомлення про

правопорушення у висвітленні еротичної тематики, а також випадки образ особистості.

У багатьох країнах обрано ті чи ті акценти, наприклад, на самоконтролі та саморегуляції. Так, скандинавські Ради медіа, в основному, займаються захистом особистої конфіденційності, а також прав тих, кому загрожує кримінальна відповідальність. Ради преси Кореї, Тайваню, Південної Африки та Нідерландів віддають перевагу самоконтролю. Рада преси Німеччини підтримує пресу перед урядом та парламентом, особливо при ухваленні законодавчих законопроектів, пов'язаних із пресою. На Ради преси Сполученого Королівства та Нової Зеландії покладається лише розгляд скарг щодо поведінки окремих осіб чи організацій стосовно преси.

При цьому більшість Рад медіа беруть на себе найважливішу відповідальність — долучаються до таких заходів, як гарантування вільного потоку інформації; протидія концентрації преси та монополії (адже це загрожує обмеженням різноманітних поглядів); підтримка освіти та досліджень у галузі журналістики; забезпечення справедливого ставлення до журналістів, а також заохочення технологічного прогресу, представлення медіа на глобальних форумах [338, с.95–96].

Таким чином, довіру громадськості до медіа підтримує створення Рад медіа, які є саморегульованими організаціями, створеними у фахових колах. Їм, як правило, надається значний ступінь практичної свободи з метою підвищення суспільної довіри.

Ради медіа відповідають за дотримання Кодексу етики журналістів, які передбачають як професіоналізм журналістів, так і низку процедур, згідно з якими особи, представлені в засобах масової інформації, можуть подавати скарги щодо неправдивої інформації або втручання. Ці кодекси зазвичай містять етичні стандарти, які виходять за рамки юридичних зобов'язань. Кодекс встановлює стандарти етичної та чесної журналістики, серед фундаментальних принципів — вимога до журналістів бути правдивими та покладатися на встановлені джерела

інформації, неупередженість, автономія, чесність, надійність та підзвітність тощо.

Кодекс етики встановлює важливі стандарти для професійних журналістів:

а) Розкрийте історію. Журналісти мають бути об'єктивними, правдивими та сміливими у зборі інформації, публікації та аналізі.

б) Зведіть до мінімуму шкоду від публікації. Журналісти, які дотримуються етичних стандартів, відповідально обирають теми і джерела, ставляться до героїв матеріалів з повагою. Журналістам слід проявляти співчуття до тих, хто може зазнати неприємних наслідків унаслідок висвітлення новин. Будьте особливо обережними під час спілкування з дітьми.

в) Автономна робота. Журналісти повинні бути незалежними від усіх зобов'язань, крім права громадськості на інформацію. Журналісту слід виконати такі дії: уникати фактичних або явних конфліктів інтересів та утримуватися від стосунків та діяльності, які можуть поставити під загрозу його чесність або зменшити репутацію.

г) Будьте відповідальними журналістам перед своїми читачами, слухачами та глядачами, а також одне перед одним, наприклад, заохочуйте громадськість висловлювати скарги щодо засобів масової інформації шляхом роз'яснення та висвітлення новин, запрошення до обговорення з громадськістю питань журналістської поведінки [339, с. 37; 40].

Таким чином, Кодекс етики журналістів має на меті пропагувати найвищі професійні та етичні стандарти журналістики, а також поінформованість громадськості та довіру до медіа, а журналіст повинен поводитися відповідно до вищезгаданих цінностей та неухильно їх дотримуватися.

4.2.3. Реформування журналістської освіти та налагодження системи безперервної журналістської освіти

Важливим аспектом підвищення професіоналізму алжирських журналістів є фахова підготовка. Для цього алжирському уповноваженому з питань медіа слід спонукати державні та приватні медіакомпанії виділяти кошти з їхніх

бюджетів на безперервну освіту журналістів: щотижневі тренінги, семінари з медіапроблематики, експертні лекції тощо. Корисним буде також, якщо алжирські журналісти укладуть угоди з факультетами журналістики та медіаінститутами для цієї діяльності. Безперервна теоретична та практична журналістська повинна стати стійкої стратегією, асоційованою з відкритою рефлексією, відкритістю, творчістю. Професійну освіту слід використовувати для спрямування журналістської практики в Алжирі — це може бути містком для скорочення розриву між розділеними та сегментованими ЗМІ. Крім того, це може посприяти розв'язанню проблеми зайнятості: можливо створити систему, за якої студенти можуть працевлаштовуватися безпосередньо після отримання ступеня журналіста тим самим долаючи кризу професіоналізму країни.

Здобуття вищої освіти та післядипломної освіти мають вирішальне значення для розширення розуміння професії та рівня її опанування, розвитку особистих скілів. Журналістську освіту у цьому сенсі можна розглядати як трамплін для успіху тих, хто прагне вступити у широкий світ медіа.

Щодо питання професійної підготовки журналістів акцентуємо увагу на таких важливих аспектах:

а) Баланс теорії та практики. Хоч ця теза й загальноприйнята, натепер вона не є реальністю. Багато шкіл журналістики зосереджуютьс лише на теорії, а інші — лише на журналістських розслідуваннях. Бракує також врахування в програмах тем, які стосуються історичної, моральної чи публічної відповідальності журналістики.

У підготовці слід сфокусуватися на фундаментальних журналістських засадах як збір та аналіз матеріалів, створення тексту, аналіз результатів.

б) Набуття практичного досвіду студентів в аудиторіях та під час стажування на робочих місцях. Найкращий спосіб підготуватися до журналістики — це фактично займатися журналістикою.

в) Розширення горизонтів знань. Студенти будуть краще розуміти нові предмети, розширюючи свій кругозір за межі журналістики, включаючи такі галузі, як право, економіка, політика та наука.

г) *Дотримання професійної етики*. Слід донести під час навчання до студентів: професіонали журналістики повинні дотримуватися суворих етичних стандартів та бути здатними виконувати зобов'язання щодо суспільних інтересів, працюючи в редакціях.

г) *Технічна грамотність*. Професіонали журналістики повинні знати, як користуватися різноманітними комп'ютерними засобами, а медіашколи повинні навчити студентів, як ними користуватися професійно.

д) *Опанування міжнародного контексту*. Становище преси за кордоном, міжнародні тренди і перспективи — все це слід представити студентам.

е) *Маркетингові аспекти*. Медіаструктури, критичний аналіз медіаконтенту, функції медіа в суспільстві, управління медіа та ділова практика повинні бути висвітлені в програмі журналістики.

є) *Кадрове забезпечення журналістських шкіл*. Медіазаклади повинні мати належного рівня кадри — вчених та практиків, які працювали журналістами, а потім прийшли в аудиторії, щоб навчати студентів. Втім, йдеться не тільки про колишній журналістський досвід: щоб критично обмірковувати та пропонувати рекомендації медіаіндустрії, викладачі журналістики повинні підтримувати постійні зв'язки з медіаіндустрією [340, с. 20–21].

Добре освічені та навчені журналісти важливі для досягнення демократії. Журналістська освіта повинна прищеплювати студентам принципи співпраці, чесності та справедливості — цінності, необхідні будь-якій демократичній країні.

4.2.4. Стимулювання та захист розслідувальної журналістики

Професійне розслідування в Алжирі наразі є складним та важкодоступним напрямом журналістики, відповідно існує потреба забезпечити можливості та повну незалежність у проведенні розслідувальних репортажів.

Для досягнення цієї мети Алжирська асоціація журналістів повинна клопотати перед алжирським урядом продемонструвати рішучу готовність, надавши відкритий доступ до даних та інформації, а також захист журналістів-

розслідувачів. Уряд Алжиру повинен обрати свободу преси, безпеку журналістів та їхніх джерел за свої пріоритети. Адже право на професійну анонімність допомагає алжирським журналістам та їхнім джерелам проводити розслідування.

Піднесення журналістських розслідувань на якісно вищий рівень має для Алжиру принципове значення: це дає змогу з'ясувати реальність щодо державних службовців, чиновників та інших інститутів, таких як підприємства, які прагнуть приховати свою часто злочинну поведінку. Мета журналістських розслідувань — висвітлити протиправну діяльність, щоб, відповідно, уможливити притягнення винних до відповідальності. Водночас алжирське суспільство повинно мати механізми притягнення винних до відповідальності — це підтримує справедливість і рівновагу. Наприклад, це стосується підприємств, які ухиляються від сплати податків або порушують права людини. Тобто журналістське розслідування є потужним інструментом підвищення прозорості та відповідальності на всіх ділянках суспільного життя.

За даними ЮНЕСКО, розслідувальна журналістика — це процес розкриття фактів, які були цілеспрямовано або випадково замасковані кимось, хто займає авторитетну позицію за хаотичною масою фактів і ситуацій, а також вивчення та публічне розкриття всіх відповідних даних.

Розслідувальна журналістика, таким чином, робить значний внесок у свободу вираження поглядів та розвиток медіа. Повноваження медіа притягувати владу до відповідальності важливі для демократії, тому ЮНЕСКО рішуче підтримує проекти, які мають на меті покращити підготовку журналістів-розслідувачів та можливості у всьому світі.

Журналістське розслідування виконує різноманітні функції і приносить багатовимірну користь для суспільства:

а) Моніторингова функція. Розслідувальна журналістика, по-перше, встановлює систему моніторингу інтересів, яка може стримувати зловживання владою — служить неофіційною перевіркою щодо незаконної чи сумнівної поведінки гравців, котрі мають ресурси.

Функція розслідувальна журналістика виявляє пасивні сторони й вади державної політики, які негативно впливають на громадськість. Це функція опіки, в якій закони, правила та діяльність ключових державних та приватних органів перевіряються на предмет ефективності та відповідності суспільним інтересам.

б) Викривальна функція. Розслідувальний матеріал спрямований на виявлення потенційних зловживань різними суб'єктами влади, бізнесу та ін., які потенційно можуть мати значний вплив на життя суспільства чи певної верстви. Мета розслідувальної журналістики — висвітлити істину, виявити інформацію, яку деякі люди вважали би за краще приховати, отже, відновити справедливість.

г) Функція нагляду над законністю. Розслідувальна журналістика виконує роль контролю та протистоїть політичним та корпоративним захопленням політичної та економічної влади. Розслідування розкриває правду про урядовців, організації (наприклад, підприємства), які прагнуть приховати свої злочинні дії чи бездіяльність. Досягаючи цієї мети, журналісти-розслідувачі сприяють тому, щоб відповідальні могли понести відповідальність.

в) Критична функція. Розслідувальна журналістика доносить до суспільства критичну інформацію, тобто повідомляє про життєво важливі факти, які можуть мати серйозні наслідки. Врахування цих знань сприяє плануванню та ухваленню необхідних ефективних рішень.

Розслідувальна журналістика чи не найвиразніше виявляє суть усієї журналістики як «четвертої влади», «сторожового пса демократії». Тобто вона досягає того, що повинні робити насправді всі ЗМІ, а саме — працювати як широкий та всебічний моніторинг суспільних інтересів, зокрема, зловживань посадових осіб.

г) Ціннісна функція. Розслідувальна журналістика зосереджується на розкритті корупції, зловживань та злочинних діянь, які завдають шкоди окремим людям чи суспільству. Журналістські розслідування не слід використовувати задля того, щоб виявляти сенсаційні та брудні новини про знаменитостей і жертв трагедій, навіть якщо до цих тем є зацікавлення в суспільстві. Тобто

журналістське розслідування слід використовувати для суспільних цілей, а не для поверхових речей, які становлять суспільний інтерес. І таким чином розслідувальна журналістика долучається до підтримання й поширення фундаментальних цінностей суспільства [341].

Отже, розслідувальна журналістика інформує громадськість про політику та рішення, прийняті впливовими публічними особами та групами. Вона уточнює та надає громадянам незалежні та надійні дані, що застерігає їх від сліпого сприйняття інформації. Таким чином цей вид журналістської практики сприяє прозорості та сталому зростанню суспільства.

4.2.5. Забезпечення безпеки журналістів (юридичні, освітні та інші підходи)

Розроблення вказівок для силовиків щодо захисту журналістів під час виконання ними професійних обов'язків. Алжирські силовики повинні проявляти більшу відповідальність та стриманість у відносинах із журналістами — утримуватися від порушення прав журналістів під час виконання їхніх редакційних завдань.

При цьому алжирська система повинна сприяти створенню середовища, вільного від утисків, залякувань та погроз проти алжирських журналістів та інших медіапрацівників. Це означає, що Міністерство внутрішніх справ Алжиру у співпраці з генеральним інспектором поліції, командувачами армій та очільниками підрозділів внутрішньої та зовнішньої безпеки Алжиру мають розробити суворі вказівки щодо захисту журналістів, особливо під час заворушень та демонстрацій.

Навчальні заняття для представників медіа та силовиків, на яких роз'яснювати проблематику захисту/безпеки журналістів. Окрім юридичних методів забезпечення безпеки журналістів, потрібно розвивати освітні можливості — організовувати навчальні заняття і для представників медіа, і силовиків, на яких роз'яснювати проблематику захисту/безпеки журналістів. Зокрема, варто передбачити модулі з питань безпеки журналістів та способів

висвітлення політичних подій, соціальної нестабільності та повторних порушень. Слід підвищити обізнаність слухачів-силовиків про їхні обов'язки щодо захисту представників медіа та журналістів у часи нестабільності.

Корисними будуть зустрічі між представниками засобів масової інформації та персоналом служб безпеки, щоб підвищити обізнаність щодо проблем сторін. Також на цих зустрічах можна спробувати розробити життєздатні шляхи вирішення питань, пов'язаних із безпекою.

Розроблення механізму безпеки журналістів на основі світового досвіду.

Європейська рекомендація CM Rec (2016) підкреслила важливість створення механізму безпеки на національному рівні, який включає правоохоронні органи, представників громадянського суспільства та представників засобів масової інформації, щоб забезпечити фізичну безпеку журналістам, яким загрожує небезпека. Цей підхід повинен створювати умови для нормальної роботи журналістів, які висвітлюють теми з високим ризиком, такі як корупція та організована злочинність, а також журналістів, які висвітлюють випадки нападів і спроб нападів, журналістів, які отримують серйозні погрози.

Механізм безпеки журналістів повинен мати визначений бюджет та відповідні кошти. При цьому він повинен бути незалежним, доступним та держрозрахунковим, з певним фондом та достатніми ресурсами для ефективної роботи.

Механізм повинен бути підкріплений політикою та нормативними актами, які гарантуватимуть, що він залишається стійким до змін в урядовому дискурсі. Тож слід продумати необхідні способи реагування на небезпечні зміни в країні та можливі інтерпретації.

Згідно з CM Rec (2016), механізм захисту / безпеки журналістів містить два найважливіші елементи:

1) Інтегрована система правових запобіжників можливим утискам і нападам на журналістів. Зокрема, йдеться про реальну відповідальність — судові розгляди і рішення відповідних справ. Для досягнення цієї мети країни-члени можуть спиратися на існуючі системи або проекти державних установ, які

захищають вразливі верстви суспільства,— і розширити їх повноваження, включивши в них безпеку репортерів та інших медіапрацівників.

2) *Забезпечення журналістам та іншим медіапрацівникам реальної можливості подати заяву про переслідування та отримання на неї дієвої реакції*— від можливості зібрати документи, доступної правової підтримки (комплексної оцінки небезпеки, тяжкості ситуації, загроз повторного насильства) до повністю обґрунтованих рішень.

Крім того, щоб покращити захист та безпеку журналістики, Рада Європи рекомендує співпрацювати з журналістами. Країни-члени повинні гарантувати, що вони оперативно та змістовно реагують на звернення, при цьому слід чітко встановити контактні особи, відповідальні за забезпечення оперативних та якісних відповідей, а також встановити єдині рамки для співпраці у всіх ключових державах органи.

Щоб отримати комплексну інформацію про погрози журналістам, слід вставити певні вимоги до такої інформації: персоналізована оцінка небезпеки, оцінка серйозності ситуації, загрози безперервної агресії після отримання перших загрозливих ознак тощо.

Не менш важливо розробити стратегію безпеки та, за необхідності, забезпечити журналістів та медіапрацівників інформацією про різні види підтримки та організацій, готових вирішувати будь-які надзвичайні ситуації, негайно надати потерпілому допомогу. Це може означати не лише контакти організацій чи служб підтримки, але розповсюдження відповідних брошур з контактами, робочими днями та інформацією про конкретні послуги, які вони пропонують [342, с.16–17].

Тож журналісти та інші медіапрацівники повинні бути захищені від утисків, агресії, довільного ув'язнення та вбивства. Необхідно притягнути до відповідальності тих, хто вчиняє проти них злочини. Це є благом для всього суспільства, а не лише журналістів, адже люди повинні вільно ділитися знаннями та ідеями, без страхів перед репресіями.

4.3. Авторська модель гарантування свободи слова та вираження поглядів в Алжирі

Викладені рекомендації доповнюємо авторською моделлю гарантування свободи медіа в Алжирі (*див.* Додаток Г). Ось її ключові елементи:

- 1) Медіазаконодавство, гармонізоване з міжнародними стандартами.
- 2) Послідовне виконання медіазаконодавства суб'єктами інформаційного простору.
- 3) Створення безпечного середовища для роботи журналістів та інших суб'єктів медіа.
- 4) Активізація громадянського суспільства, розвиток медіаграмотності.
- 5) Системне подолання дискримінаційних явищ у суспільстві (расистський дискурс тощо).
- 6) Урізноманітнення ЗМІ, розвиток цифрового середовища.
- 7) Міжнародне партнерство, вихід на зарубіжні ринки алжирських медіапроектів.

Влада Алжиру повинна сприяти та захищати свободу думки, вираження поглядів у країні згідно з останніми поправками до Конституції Алжиру. Ще важливіше — прагнути дотримуватися цих положень на практиці, утримуючись від порушень, засуджуючи залякування та насильство, з якими стикаються журналісти, медіапрацівники та інші громадяни у численних регіонах по всій країні.

Вкрай необхідно застосовувати проактивні стратегії — створити безпечне середовище для журналістів та інших суб'єктів медіа, дозволивши їм працювати автономно, без зайвого втручання та без загрози заподіяння шкоди чи переслідування.

Щоб захистити свободу слова та вираження поглядів, необхідно запровадити модель, яка відповідає міжнародним нормам, встановленим акредитованими в ООН органами, а також регіональною судовою системою з

прав людини, мінімалізувати обмеження на вільне висловлювання та накладати їх лише у виняткових випадках.

Актуально переглянути всі положення алжирського законодавства, які порушують право на свободу вираження поглядів, а саме: накладення кримінального покарання за висловлювання, наприклад, статті 144 та 46 «Закону про мир і національне примирення», а також Кримінального кодексу, який забороняєклеп, напади та інші правопорушення, спрямовані проти президента та інших високопосадовців Алжиру.

Зокрема, слід декриміналізуватиклеп та порушення приватності, державний інтерес, навіть якщо відповідні правові норми не застосовуються на практиці. Це допомагає уникнути використання приватності як інструменту цензури проти усіх алжирців і, зокрема, журналістів.

В Алжирі існує потреба у просуванні та зміцненні громадянського суспільства. Йдеться про місцевих правозахисників та організації, які можуть служити базою для притягнення урядів до відповідальності — це забезпечить належне управління та сприятиме дотриманню фінансових, соціальних та культурних прав людей. Це вимагає від урядів визнати критичну роль громадянського суспільства у своїх законодавчих актах та діях. Отже, алжирські організації громадянського суспільства повинні спрямовувати енергію, що генерується останнім часом, на розширення політичної участі у проєктах, які дозволять громадянам вимагати відповідальності від посадовців, брати участь у нагляді за урядовими виборами та витратами, особливо на місцевому рівні. Такі процеси не тільки забезпечать прозорість, а й пожвавлять демократичні процеси, вкрай необхідні Алжиру.

Політичні лідери, інтелігенція та громадянське суспільство Алжиру мають ініціювати проєкти розвитку та нових можливостей для покращення медіасередовища в Алжирі, тим самим посилюючи дотримання прав людини та демократичних ідеалів. Це передбачає створення нормативно-правової бази та законодавчих умов, що сприятимуть вільному та відповідальному функціонуванню медіа.

На основі пошукованої нормативно-правової бази можливо буде урізноманітнювати ЗМІ, створювати цифрове середовище, в якому реалізуватиметься свобода думки та вираження поглядів.

Для забезпечення успішної медіадіяльності в Алжирі, особливо в період політичних та соціальних криз, необхідно гармонізувати антидискримінаційні процеси. З іншого боку, засоби масової інформації та алжирський уряд мають разом розробити стратегії реагування на порушення свободи медіа, не загрожуючи принципам прав людини на висловлення та рівність соціальних груп. Йдеться, зокрема, про расистський дискурс, який почав з'являтися в численних ЗМІ. Алжирська держава повинна прийняти конкретні та ефективні заходи для зміни або викорінення негативних стереотипів, забобонів та поведінки, включаючи усталені практики, які підривають право на свободу вираження поглядів усіх людей та групи у суспільстві.

Впровадження контролю за такими порушеннями наразі є недостатнім, незважаючи на політичних курсів, які вже запроваджувалися в Алжирі. Тож Уряду Алжиру слід дотримуватися статей 36 та 41 Конституції Республіки Алжир (1996), а також усіх пунктів, що стосуються свободи вираження поглядів та думок у Конституції (2016) та поправок до Конституції (2020), беручи до уваги ст. 19 УДПЛ та статтю 19 МПГПП, а також інше регіональне законодавство. Це означає насамперед:

- дозволяти опозиції чи журналістам вільно висловлювати свою думку, не побоюючись цензури чи втручання з боку служб безпеки чи поліції;
- думки лідерів та журналістів не слід вилучати з політичного, економічного та суспільного дискурсу Алжиру, обмежуючи їх свободи, особливо на таких критичних політичних етапах, як передвиборча кампанія.

Крім того, такі міжнародні організації, як Африканський Союз, Європейський Союз, Amnesty International, донорські організації та організації громадянського суспільства, повинні співпрацювати, щоб відстоювати та вести кампанію за справедливе медіазаконодавство. Ці структури повинні закликати алжирський уряд визнати, що свобода преси має вирішальне значення для

демократичного суспільства, а Конституційний та Верховний Суди Алжиру повинні в країні дієво функціонувати як останні інстанції, що можуть розглядати питання ЗМІ, встановлюючи справедливість та свободу думки в медіасфері.

Парламент Алжиру повинен утриматися від прийняття актів, що обмежують права людини, і через законотворчість продовжити реформи, які переживає зараз Алжир. У межах повноважень законодавчої влади слід впроваджувати плюралізм, а також відхиляти законопроекти, що не відповідають Конституції та міжнародно-правовим нормам. Інструменти, парламентські оцінки законодавства про засоби масової інформації повинні враховувати принцип множинності та різноманітності, не відчужуючи майно у медіавласників.

Висновки до розділу 4

На основі європейських пропозицій та українського досвіду розроблено авторські рекомендації.

Рекомендації слід виконувати, щоб усунути тривкі недоліки, притаманні алжирському медіасектору, зокрема порушення, котрі впливають із законодавчої бази чи адміністративного тиску на алжирських журналістів,— і це впливає на професійний рівень медіапрактики. Рекомендації спрямовані також на те, щоб усунути згаданий непрофесіоналізм у журналістській практиці.

Під час розроблення взято до уваги застосовність відповідних практик в алжирській медіаіндустрії. Результати показали, що алжирська система повинна запровадити нове законодавство, створити незалежні регуляторні органи або реструктуризувати їх, щоб підтримати незалежність ЗМІ, усунути внутрішні та зовнішні обмеження, які перешкоджають медіапрацівникам вільно виконувати їхні обов'язки. Провадячи ці реформи, Алжир викоринить хаос і непрофесіоналізм.

Серед конкретних авторських рекомендацій:

1) Переглянути докорінно комплекс національного медіазаконодавства, усунувши цензуру, надавши реальні права журналістам самостійно виконувати

свої обов'язки, не побоюючись утисків та переслідувань. Зокрема, необхідно встановити та належним чином визначити поняття «неналежна поведінка преси», «наклеп», «наклеп проти органів влади Алжиру», що наразі стають офіційною причиною переслідування алжирських журналістів — штрафів та ув'язнень.

Розробити та ухвалити «Закон про інформацію», який спростить доступ до інформації, особливо в органах державної влади, дасть правові гарантії журналістам, сприятиме розвитку журналістських розслідувань.

2) Створити або відновити незалежні національні регуляторні органи для нагляду за мовленням та аудіовізуальними засобами масової інформації, а також за галузями електронних та друкованих медіа в Алжирі. Зокрема, відновити діяльність Вищої ради з питань медіа, яка обстоюватиме сучасне демократичне правове поле для медіасуб'єктів, опікуватиметься створенням належних умов для професійної роботи, провадитиме моніторинг медіасфери та необхідні в ній проєкти.

3) Одним із важливих напрямів Вищої ради з питань медіа повинно стати розроблення нової редакції Кодексу етики журналіста, в якій буде відображено розуміння журналістських стандартів. Крім того, слід забезпечити реальну ефективну роботу Комісії з журналістської етики, яку варто створити як незалежний орган, який фінансуватиметься за рахунок оргвнесків алжирських медіа та видатків (штрафів) у разі виявлення порушень.

Також важливою є активізація професійних спілок журналістів в Алжирі: Національної спілки журналістів (SNJ) та Національної ради алжирських журналістів (CNJA).

4) В алжирській медіасфері слід запровадити на національному рівні механізм безпеки журналістської діяльності, взявши до уваги Європейську рекомендацію CM Rec (2016). Йдеться, по-перше, про інтегровану систему правових запобіжників можливим утискам і нападам на журналістів, зокрема, реальну відповідальність — судові розгляди і рішення відповідних справ. По-друге, надати журналістам та іншим медіапрацівникам реальні можливості

подати заяву про переслідування та отримати на неї дієву реакцію (можливості зібрати документи, доступна правова підтримка (комплексна оцінка небезпеки, тяжкість ситуації, загрози повторного насильства), обґрунтовані рішення).

Запроваджуючи механізм безпеки журналістської діяльності, слід посилити безпосередню комунікацію з журналістами.

5) Прозорість у медіавласності в Алжирі є передумовою для вимірювання рівнів концентрації та інших характеристик різноманітності в медіасистемі. Беручи до уваги Рекомендацію Ради Європи N°R (94)13, слід: надати громадськості доступ до інформації про медіавласність; забезпечити обмін інформацією про прозорість медіа між національними органами; зробити необхідним розкриття інформації в процесі видачі ліцензій на радіомовні послуги, а також після видачі ліцензій; чітко виписати функції органу, відповідального за забезпечення прозорості роботи мовних служб.

Слід окреслити перелік даних про медіа, які повинні обов'язково розкриватися:

- а) юридична назва та контактна інформація ЗМІ;
- б) ім'я (імена) та контактна інформація безпосереднього засновника(ів);
- в) інформація щодо кількості та характеру юридичних осіб, які мають власність або право голосу в інших засобах масової інформації чи рекламних компаніях;
- г) інформація про осіб, які мають фактично організовують редакційну діяльність та визначають редакційну політику;
- г) зміни у власності, зміна власника чи складу ради директорів.

6) Професіоналізм та різноманітність медіа в Алжирі пов'язані з фінансовою незалежністю та децентралізацією медіаорганізацій. Реформуючи систему фінансування алжирських медіа, слід впровадити принципи Європейської спілки радіомовлення і телебачення (EBU): послідовність та адекватність, прозорість та підзвітність, стабільність і достатність, політична незалежність.

Важливо, щоб особи, котрі наглядають за фінансами в ЗМІ, мали високий ступінь незалежності у своїй діяльності, а члени таких підрозділів мали високий рівень кваліфікації та керувалися чітко розробленими правилами та положеннями. Зокрема, слід заборонити зовнішній вплив і тиск третіх сторін, будь-які спроби впливати на фінансову допомогу ЗМІ чи публічну рекламу за рахунок інших медіаустанов, з огляду на їхню редакційну політику.

Доцільно також відкривати альтернативні джерела фінансування, що дозволило б засоби масової інформації підвищити їхні доходи. Підтримка капіталізації медіа шляхом посилення рекламного механізму, підписки, створення високореєтингового контенту (закупівля прав), краудфандинг тощо.

7) Забезпечити правову підтримку та безпеку алжирським журналістам, а також повну свободу для об'єктивної критики стосовно будь-яких публічних осіб. Слід скасувати або бодай пом'якшити жорсткі фінансові санкції (поправки до Кримінального кодексу (2001)), положення щодо ув'язнення журналістів, також можливого закриття засобів масової інформації.

8) Потрібно створити систему безперервної журналістської освіти. Поряд із базовою академічною підготовкою слід розгорнути мережу шкіл журналістики на базі авторитетних університетів Алжиру (зокрема Вища школа журналістики Алжиру) для постійної перепідготовки журналістів. До роботи шкіл журналістики слід залучити викладачів, котрі мають великий і постійний професійний досвід, які можуть передати слухачам необхідні знання, навички та етичні установки.

9) Розробити системну політику міжнародного мовлення та створити відповідні ЗМІ, що протистоятимуть дезінформації та пропаганді, що в останні роки спрямовано надходить аудиторії.

Відомо, що традиційно урядові ЗМІ покладалися на новини урядових агенцій (AGN). Неурядові ЗМІ у своєму контенті фокусувалися на сенсаційній інформації. У результаті аудиторія опинялася в потоці неадекватної інформації.

Державне іноземне мовлення Алжиру підвищить обізнаність зарубіжної аудиторії про Алжир, події в країні, поширюватиме державну політику на

міжнародному рівні, сприятиме посиленню міжнародної підтримки, відвертатиме пропаганду держав-агресорів.

10) Потрібно створити державні IT-підрозділи на базі служб безпеки, котрі опікуватимуться кібербезпекою Алжиру — відстежуватимуть і боротимуться з кібератаками.

11) Окремим напрямом реформування медіасфери є розвиток журналістського розслідування як методу глибинного висвітлення суспільно важливих питань, спрямованого на розкриття корупційних явищ, інших порушень. Потрібно забезпечити захист прав журналістів-розслідувачів в Алжирі. Інформація, що надходить з таких матеріалів, дасть змогу владі Алжиру ухвалювати обґрунтовані рішення, зміцнити демократію та підтримати сталий розвиток у країні.

Зазначені реформи є життєво необхідними для просування медіаіндустрії Алжиру та встановлення професійної медіапрактики, про що свідчать міжнародні чи європейські стандарти та український медіадосвід. Вони дадуть змогу алжирським журналістам вільно виконувати редакційні завдання та скасують попередню цензуру, яка негативно формує менталітет журналістів, обмежує професійну спроможність.

Реалізація цих реформ закладе основу для розвитку інформаційного простору в Алжирі, свободи ЗМІ у всій її незалежності та прозорості. Ці умови служать також фундаментом демократичного суспільства для досягнення сталого розвитку алжирського народу.

Запропоновано авторську модель гарантування свободи слова та вираження поглядів в Алжирі. Вона має такі наріжні елементи: *а)* медіазаконодавство, гармонізоване з міжнародними стандартами; *б)* послідовне виконання медіазаконодавства суб'єктами інформаційного простору; *в)* створення безпечного середовища для роботи журналістів та інших суб'єктів медіа; *г)* активізація громадянського суспільства, розвиток медіаграмотності; *г)* системне подолання дискримінаційних явищ у суспільстві (расистський

дискурс тощо); *д)* урізноманітнення ЗМІ, розвиток цифрового середовища;
е) міжнародне партнерство, вихід на зарубіжні ринки алжирських медіапроектів.

ВИСНОВКИ

У дисертації досліджено у порівнянні рівень свободи медіа та професійну практику в Україні та Алжирі. Виявлено перешкоди вільній медійній практиці в алжирському медійному середовищі на основі відмінностей між двома медіасистемами. Накреслені завдання виконано, здобуто такі результати й висновки:

1) Артикульовано авторські дефініції засадничих понять дисертації: «свобода медіа», «неналежна поведінка журналіста»:

Свобода медіа — стан у друкованих, аудіовізуальних, електронних медіа, за якого відсутній тиск на суб'єкти медіадіяльності, зокрема втручання з боку держави, власників чи інших сторін, що дає змогу вільно створювати, поширювати та споживати інформацію. Свобода медіа гарантується на законодавчому рівні та є засадничим принципом функціонування медіасистеми.

Неналежна поведінка журналіста — поведінка, за якої журналіст не керується в своїй діяльності суспільними інтересами, демонструє брак чесності й справедливості, приховує від суспільства факти або спотворює їх, безпідставно та суб'єктивно критикує героя матеріалу або ставить його у небезпечне становище, порушує законодавство країни або норми суспільної моралі.

Ці поняття розглядаються в дисертації як полярні точки в реалізації свободи медіа — між правами та обов'язками, між необмеженими можливостями й регулюванням. Тому в межах теорій соціальної відповідальності ЗМІ та лібертарної теорії відсилають до проблематики саморегулювання та журналістських стандартів. Причому ці категорії, за підсумками порівняльного дослідження, мисляться як універсальні, проте адаптивні до національного медіаландшафту.

2) Виконано діахронний аналіз розвитку медіасистем України та Алжиру, а саме становлення секторів друкованих, аудіовізуальних та електронних медіа.

Обидві країни мають сектори друкованих, аудіовізуальних та електронних медіа, що стали активно розвиватися із здобуттям незалежності. В обох країнах дається взнаки постколоніальний досвід, зокрема, через спадкову двомовність. В обох країнах рівень свободи/несвободи медіа детермінувався революційними подіями та війнами, зміною влади, політиками урядів на тих чи тих етапах, пов'язаними із тиском на журналістів.

Однак українська медіасистема за 30-літній розвиток рухалася в бік демократизації, роздержавлення, комерціалізації, вироблення новітніх професійних стандартів, гармонізованих із світовим досвідом. В Україні стрімко просувалася цифровізація та розвивалися інтернет-медіа.

Натомість в Алжирі йшлося про постійний тиск на журналістів, що лише виявлявся більшою чи меншою мірою, штрафи та загрози ув'язнення через визначені законом різноманітні варіанти посягання на суспільні інтереси та національну безпеку. На практиці було вибудовано систему цензури — від державного рівня до рівня рядової редакції, і аж до самоцензури.

При порівнянні з українським досвідом, помітною є слабкість розвитку інтернет-медіа в Алжирі: і за кількістю проектів, і за якістю та інноваційністю, і, елементарно, за швидкістю Інтернету.

3) Проаналізовано показники глобальних рейтингів демократії та свободи медіа для України та Алжиру за період 2017–2021 рр.

а) Індекс демократії (Democracy Index) від «Economist Intelligence Unit». Україна перейшла до гібридних форм через масштабні реформи, які проводяться щодо членства в ЄС. Щодо індивідуальних свобод — рейтинг України за п'ять років серед 169 країн покращився. При цьому країна все ще має недоліки, для усунення яких потрібен значний час, наприклад, усунення корупції та впливу олігархів на політичні рішення.

Для порівняння, алжирський державний устрій у 2017–2021 рр. був класифікований як авторитарний режим.

б) Індекс свободи преси (Press Freedom Index) від організації «Репортери без кордонів» (RSF). Рейтинг України різко перемістився з 102-ї позиції у 2017 р. на

96-ту позицію у 2020 та 2021 роках внаслідок глибоких реформ, що провадилися в медійному секторі за європейськими стандартами.

Ситуація із свободою преси в Алжирі продовжує погіршуватися: від 134-го місця у 2017 р. та 136-го у 2018 р. — до 141-го у 2019 р. І подальше погіршення — до 146-го у 2020 та 2021 роках. Таке поступальне зниження відбулося через кримінальне переслідування, обмеження, з якими стикаються алжирські журналісти та засоби масової інформації — і в плані доступу до інформації, і через відсутність незалежності в редакціях чи журналістській практиці, жорстку цензуру, слабкість та відсутність автономії у регулюванні медіа в Алжирі, а також зростаюче маніпулювання влади соціальною рекламою та застосування тиску на засоби масової інформації.

в) Індекс політичних прав та громадянських свобод від Freedom House. Рівень індивідуальної та політичної свободи в Україні є прийнятним або частково вільним через те, що численні законодавчі акти захищають різні основні права українського громадянина, включаючи засоби масової інформації та партійний плюралізм, свободу критики, вираження думки та ін.

Натомість дані по Алжиру засвідчують: ситуація в країні постійно погіршується внаслідок постійних обмежень індивідуальних та колективних свобод, незважаючи на великі спроби реформ. Цих реформ насправді недостатньо, що спонукало Freedom House класифікувати Алжир як країну з обмеженою свободою (невільною країною).

4) Порівняно підходи в регулюванні медіа в Україні та Алжирі, засади фінансової політики в українській та алжирській медіагалузях.

На думку українських респондентів, такі регуляторні органи, як Національна рада України з питань телебачення та радіомовлення, підтримують професійну журналістську практику через інструкції, надані українським медіа, особливо коли вони виходять за допустимі межі. Правове регулювання діяльності медіа в Україні має вагоме значення для досягнення цілей засобів масової інформації.

Водночас чіткі положення про медіа в Україні не розроблені, особливо це стосується електронних медіа та інтернет-журналістики. Крім того, процес формування контролюючих органів медіа буває політизованим, професійна компетентність може поступатися політичній лояльності.

Згідно з результатами інтерв'ю з алжирськими респондентами, фундаментальним бар'єром для розвитку медіа в Алжирі є відсутність незалежності регулювання медіадіяльності. Більшість респондентів підкреслили, що такі органи, як Агентство з аудіовізуального контролю, сприяють діяльності журналістів лише теоретично. Адже самі органи безпосередньо зазнають тиску та контролю з боку виконавчої влади, що певним чином впливає на їх діяльність та рішення.

Водночас тиск, який чинило Алжирське національне агентство з публічної реклами, мало чи не найбільші негативні наслідки для алжирських медіа. Адже будь-які медіа в Алжирі, котрі критикують діяльність влади, отримують відмову у рекламі, що призводить до їх банкрутства.

5) Проаналізовано особливості доступу до інформації та реальні можливості розповсюджувати її в Україні та Алжирі.

В Україні доступ до інформації ґрунтується на Конституції України, а також на Законі «Про доступ до публічної інформації» (2011), де зазначено: право на доступ надається, передовсім, інформації, що належить органам влади або органам місцевого самоврядування.

З іншого боку, існує інформація з обмеженим доступом, що стосується інтересів національної безпеки, територіальної цілісності чи громадського порядку, для запобігання заворушенням чи злочинам, а також секретної інформації, розголошення якої може завдати шкоди людині тощо.

Крім того, сформовано нову категорію інформації з обмеженим доступом, яка містить документи, що стосуються питань повноважень, таких як внутрішньовідомче офіційне листування, меморандуми та рекомендації, якщо вони пов'язані з розвитком керівництва установи чи здійсненням контролю,

функціями контролю з боку державних органів, процесів ухвалення рішень тощо.

В Україні порушення принципів розповсюдження інформації може призвести до судових позовів та застосування статей Кримінального кодексу України, зокрема Статті 182. Забороняється втручання у професійну діяльність журналістів, контроль за змістом інформації, що поширюється медіа, органами державної влади чи органами місцевого самоврядування.

Алжирська система підкреслює важливість надання журналістам інформації, але детально не визначає, як це слід робити. Натомість чітко обмежуються права і громадян бути поінформованими, і права журналістів на доступ та публікацію інформації. Зокрема, обмежено доступ до інформації, що стосується національної оборонної таємниці, економічної та стратегічної таємниці тощо, покликаючись на те, що ця інформація може поставити під загрозу зовнішню політику країни. Також обмежений доступ до інформації про публічних осіб, як і право на критику їхньої діяльності. Покарання за порушення передбачено в Кримінальному кодексі (2001) — від системи штрафів до кількох років ув'язнення.

Реформи Алжиру 2012 р. розширили свободу журналістів. Імплементовано «Закон про засоби масової інформації» (2012), який підкреслює важливість надання інформації журналістам та визначає типи джерел. Крім того, Конституція 2016 р. гарантує доступ до інформації, застерігаючи, що здійснення цих прав не повинно ставити під загрозу конфіденційність, законні інтереси чи вимоги національної безпеки.

Згідно з алжирським законодавством, посвідчення професійного журналіста полегшує доступ до джерел новин органів та установ, надає переваги, наприклад, свобода пересування по національній території. Однак наразі немає єдиного національного журналістського посвідчення для всіх алжирських журналістів.

6) Проведено порівняльний аналіз можливостей критикувати публічних осіб, державні інституції, з'ясовано бар'єри в розповсюдженні критичної думки в Україні та Алжирі.

За даними українських експертів, свобода критики публічних осіб широко гарантується українським журналістам у різних засобах масової інформації. Більшість опитаних погодилися, що через численні законодавчі та нормативні акти українські журналісти мають право на об'єктивну критику навіть проти лідерів країни. Респонденти також погодилися, що критика медіа та свобода слова залежать від власників медіа — їхніх переконань та партнерських зв'язків.

Алжирські респонденти підкреслили, що законодавство теоретично гарантує свободу критики та вираження поглядів. Але при цьому влада Алжиру встановила численні положення та обмеження, які неможливо порушити. А для тих, хто зробить відповідну спробу, передбачено штрафи та ув'язнення. Крім того, політика та стандарти медіакомпаній зобов'язують журналістів дотримуватись і не переходити редакційних ліній компаній.

7) Зібрано експертну думку та виявлено тенденції, проблеми й перспективи в реалізації свободи медіа в Україні та Алжирі.

Більшість українських респондентів наголошували на тому, що редакції у засобах масової інформації не піддаються цензурі, а українська система містить усі необхідні правові та нормативні гарантії для уникнення та заборони цензури в українських медіа. Але деякі респонденти погодилися з тим, що редакційна незалежність медіа залежить в Україні від їхніх власників. З огляду на такі тенденції, відповідно до європейських рекомендацій, українська влада прийняла законодавчі та нормативні акти, які вимагають від власників медіа розкривати своє право власності та всю фактичну інформацію про них.

Більшість респондентів-алжирців зазначили, що в Алжирі попередня цензура існує опосередковано як «самоцензура», а також як «внутрішня політика медіа». Втім, органи, котрі регулюють діяльність засобів масової інформації, мають право змінювати, втручатися або навіть скасовувати матеріал через їх тенденційне ставлення до медіа. Тож скута атмосфера в журналістських редакціях — це передовсім наслідок дій влади, котра постійно залякує та погрожує журналістам і редакціям. Відсутність незалежності від власників та

рекламодавців є також важливими чинниками, що впливають на розвиток медіа та дотримання журналістських стандартів.

Українські експерти підкреслили, що журналісти мають широкий доступ до інформації та поширюють її у рамках інформаційного законодавства. Натомість алжирські експерти вважають, що алжирським журналістам лише частково гарантовані доступ та розповсюдження інформації.

8) Надано рекомендації щодо використання ефективних напрацювань для підвищення рівня свободи медіа в Алжирі. Серед основних рекомендацій:

- Переглянути комплекс національного медіазаконодавства, усунувши цензуру, надавши реальні права журналістам виконувати їхні обов'язки.

- Розробити та ухвалити «Закон про інформацію», який спростить доступ до інформації.

- Забезпечити правову підтримку та безпеку алжирським журналістам, а також повну свободу для об'єктивної критики стосовно будь-яких публічних осіб.

- Запровадити на національному рівні механізм безпеки журналістської діяльності, взявши до уваги Європейську рекомендацію CM Rec (2016). Запроваджуючи механізм, слід посилити безпосередню комунікацію з журналістами.

- Створити або відновити незалежні національні регуляторні органи, зокрема, відновити діяльність Вищої ради з питань медіа.

- Розробити нову редакцію Кодексу етики журналіста, забезпечити роботу Комісії з журналістської етики, яку варто створити як незалежний орган.

- Активізувати роботу професійних спілок журналістів в Алжирі: Національної спілки журналістів (SNJ) та Національної ради алжирських журналістів (CNJA).

- Забезпечити прозорість у медіавласності в Алжирі, що є передумовою для вимірювання рівнів концентрації та інших характеристик різноманітності в медіасистемі. При цьому взяти до уваги Рекомендацію Ради Європи N°R (94)13.

- Реформуючи систему фінансування алжирських медіа, впровадити принципи Європейської спілки радіомовлення і телебачення (EBU): послідовність та адекватність, прозорість та підзвітність, стабільність і достатність, політична незалежність.

- Відкривати альтернативні джерела фінансування, що дозволило б засоби масової інформації підвищити їхні доходи.

- Створити систему безперервної журналістської освіти.

- Розробити системну політику міжнародного мовлення.

- Створити державні IT-підрозділи на базі служб безпеки, котрі опікуватимуться кібербезпекою Алжиру — відстежуватимуть і боротимуться з кібератаками.

- Розвивати журналістські розслідування як метод висвітлення суспільно важливих питань.

9) Запропоновано авторську модель гарантування свободи слова та вираження поглядів в Алжирі. Її логіка така: а) медіазаконодавство, гармонізоване з міжнародними стандартами; б) послідовне виконання медіазаконодавства суб'єктами інформаційного простору; в) створення безпечного середовища для роботи журналістів та інших суб'єктів медіа; г) активізація громадянського суспільства, розвиток медіаграмотності; ґ) системне подолання дискримінаційних явищ у суспільстві (расистський дискурс тощо); д) урізноманітнення ЗМІ, розвиток цифрового середовища; е) міжнародне партнерство, вихід на зарубіжні ринки алжирських медіапроектів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1) Hajda, L. (2020). Ukraine, Retrieved October 29, 2020, From <https://www.britannica.com/place/Ukraine/Government-and-society>.
- 2) Paul, K. (2008). The history of ukraine: Greenwood press the greenwood histories of the Modern Nations. Westport, Connecticut London, (p. 10).
- 3) Olszański, T. A. (2017). A quarter-century of independent ukraine: Dimensions of transformation Centre for eastern studies, Warsaw.
- 4) Yekelchuk, S. (1994). *Ukraine: Birth of a modern nation*. Universytet im. Monasha.
- 5) CRS report. (2020). Ukraine: Background, conflict with Russia and U.S. Policy, congressional research service. (p. 2).
- 6) Kosinski, T. (2014). Coins of europe catalog: 1901–2014, circulated and commemorative coins.
- 7) Wachsmuth, R., Fiebrig, S. (2004). Die Ukraine sechs Monate vor den Präsidentschaftswahlen: Die Reform der ukrainischen Verfassung, eine endlose Geschichte, Kyiv (p. 12).
- 8) Stepanenko, V., & Pylynskyi, Y. (2014). *Ukraine after the euromaidan: Challenges and Hopes*. Peter Lang AG, Internationaler Verlag der Wissenschaften.
- 9) CRS, Report. (2020). IBID, (p. 2).
- 10) IBID, (p.14).
- 11) Report (2020). Ukraine: Background, conflict with Russia, and U.S. Policy, Retrieved march 03, 2020, from <https://www.everycrsreport.com/reports/R45008.html>.
- 12) Olaf, H. (2005). Good governance and the need for consensus building a framework for Democratic Transition Kempe, Presidential Election and Orange Revolution, Implications for Ukraine's Transition, Kyiv Ukraine, (p.10).

13) Dheerendra, P. (2019). Freedom of speech and Expression, india and America Study, retrieved march,15, 2020, from http://www.indialawjournal.com/volume3/issue_4/article_by_dheerajendra.html.

14) Judith, L. (1990). Democracy and the mass media: A collection of essays, cambridge university Press, (p. 1).

15) Constitution of Ukraine. (1996). Retrieved march 27, 2020, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>, archived at <https://perma.cc/8DY9-FA3R>.

16) Civil Code of Ukraine. (2004). Art.300, retrieved April 02, 2020, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>, archived at <https://perma.cc/QPL3-BVAF>.

17) World population. (2020). Algeria population, retrieved April 03, 2020 from <https://www.worldometers.info/world-population/algeria-population/>.

18) Algeria (2022) // Britannica. — <https://www.britannica.com/search?query=Algeria>,

19) Kyoichi, T. (2017). The Algerian war: A model for Counterinsurgency Operations: International Forum on War History, (p. 1).

20) Qalyiah, S.M. (2007) Media, facts and dimensions, 2 i, University Press Office, Algeria, (p. 5).

21) Leslie, C. (2005). The relationship between Algeria's struggle against terrorism and the country's political development, National Democratic Institute, Retrieved April 4,2020, from https://www.ndi.org/sites/default/files/1812_dz_campbelltestimony_030305_5.html

22) Boubekeur, A. (2011). Countries at the crossroads Algeria, freedom house, (p. 1).

23) Mesfin, G. (2020). Algeria conflict insight, Institute for Peace and Security Studies, Addis Ababa University.

24) Larry, D. (2015). In search of democracy, new york, routledge, (p. 152).

25) Algeria constitution (1996). The official journal of the algerian republic, N°76.

26) Algeria constitution (2016). Constitutional amendment, n°14, the official journal of the algerian republic, issued .2016.

27) Moskalenko, A.Z. & Gubersky, LV. (1998). Mass communication: Theory journalism.

28) Baysha, O., & Hallahan, K. (2004). Media framing of the ukrainian political crisis, 2000–2001. Journalism studies, 5, (pp. 233–246).

29) Nesteryak, Y.V. (2014). Information policy in Ukraine: Theoretical and methodological ambushes monograph, informacijna polityka v ukraini teoretyko matodologichni zasady, Summit Kniga, Kiev.

30) Law of ukraine (1992). On information, retrieved April 9, 2020, from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657>.

31) Tsetsura, K. & Zuo, L. (2009). Ethical considerations of paid news in china: Runner-up top faculty paper to be presented at the Media Ethics Division of the AEJMC, annual conference, Boston, MA. (p. 32).

32) Nesteryak, Y.V. (2014). Ibid.

33) Dutsyk, D. (2009). Media ownership structure in Ukraine: Political Aspects, working Papers of the Institute for Broadcasting Economics at the University of Cologne.

34) Ostapa, S. (2017). At the equator of the print media reform, media detector, Retrieved April 22, February 2020, from <https://detector.media/rinok/article/126349/2017-05-26-na-ekvatori-reformidrukovanikh-zmi>.

35) Grynko, A. (2012). Media transparency through journalists interpretations: research in ukraine , doctoral thesis , national university of kyiv mohyla, Ukraine Retrieved April 20, February 2020, from <http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle>.

36) News finance (2011). Retrieved, february 2020, from <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2011/04/13/234902/>.

37) Ivanov, V. (2000). Brief over view of ukrainian, president of the Academy of Ukrainian Press, doctor of philology, (p. 33).

38) The democratic Initiatives Foundation. (2010). The modern political crisis and the mass media: Journalists' opinion poll, retrieved, April 05, 2020, from <http://dif.org.ua/ua/poll>.

39) Chernyavsky, S. (2011). Press in numbers, retrieved April 26, 2020, <https://detector.media/rinok/article/66874/2011-11-02-pressa-v-tsyfrakh>.

40) Ministry of Information policy of Ukraine. (2015). Ukraine information security concept, retrieved April 29, 2020, from <http://www.osce.org/node/175051>.

41) Ryaboshtan, I. (2021). Social networks reacted to the film-investigation about zelensky's offshore, retrieved, February 3, 2021, from http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/world_journalists/indeks_svobodi_presi_freedom_house_zvit_po_ukraini/.

42) Nesteryak, Yu.V. (2014). Ibid.

43) Dariya, O. (2016). Ukrainian media after the euro maidan: In search of independence and professional identity, media politic international publishers.

45) Report. (2018). Statistics of periodicals in the first half of 2018, state Committee for Television and Radio Broadcasting of Ukraine, retrieved, March 1, 2021, from <http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article>.

46) Sergey, T. (2000). The mystery of the birth of the bourgeois, p. 7.

47) Horobets, V. & Bukhtaty, O. (2016). Komunal'na presa ukrayiny: Otsinka gotovnosti do reform Municipal press of Ukraine, Estimation of readiness for reforms, Media Sapiens. Retrieved, February 06, 2021, from http://osvita.mediasapiens.ua/print/1411980811/komunalna_presa_ukraini_otsinka_gotovnosti_do_reformi/.

48) Dyczok, M. (2006). Was kuchma's censorship effective: Mass media in ukraine before 2004. Europe- Asia Studies, 58(2), (pp.215-238).

49) Vladyslav, K. (2009). The current state and trends in the media sphere of Ukraine candidate of political science, Institute of Political and Ethnonational Studies, kuras NAS of Ukraine, (p, 220).

50) Dyczok, M. (2006). Ibid, (pp. 215–238).

51) Dovzhenko, O. (2010). Mass media as propaganda machines: Media dimension of presidential election campaign of 2009-2010, preliminary conclusions, telekrytyka, retrieved, march 02, 2021, from <http://www.telekritika.ua/media-literacy>.

52) Grynko, A. (2012). *Ukrainian journalist' perceptions of unethical practices: Codes and everyday ethics*. Central European Journal of Communications, 2, pp. 259-274.

53) Gromadzki, G.& Movchan, V. (2010). Beyond colours: Assets and liabilities of post-orange ukraine. kyiv, stefan batory foundation.

54) Szostek, J. (2014). The media battles of ukraine's euro maidan, digital icons: Studies in Russian, Eurasian and Central European New Media, 11, (pp. 1–19).

55) Ostapa, S. (2015). Reform of public broadcasting in Ukraine cannot be stopped anymore. Only slowed down, Retrieved, March 15, 2021, from http://stv.mediasapiens.ua/dosvid/ekspertna_dumka/zupiniti_reformu_suspilnogo_movlennya_v_ukraini_vzhe_nemozhливо_khibi_scho_zagalmuvati/.

56) Reporters without borders (2016) Facing reality after the Euromaidan: The situation of journalists and media in ukraine.

57) Hajduk, J. (2018). *The media system in Ukraine. Political science approach*. East of Europe, vol. 4 (1), pp. 43-60. <https://doi.org/10.17951/we.2018.4.1.43>

58) Report (2017). The national council of ukraine on television and radio broadcasting, (p. 13).

59) Chabanenko, M. (2008). *What is known and what is unknown about the first ukrainian sites*. (p.1), Retrieved, March 16, 2021, from URL: <http://www.teleNritiNa.ua/internet/2008-04-16/37855>.

60) Chabanenko, M. (2010). *Internet editions of ukraine: Formation and features of development* [Unpublished PhD dissertation]. Classic Private University.

61) Dosenko, A. (2017). Establishment of internet journalism in ukraine: Specifics conditions, development. *Scientific notes of V. I. Vernadsky Taurida National University, [Series: Philology. Journalism]*, 28(67) vol. 1, 53-57. http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/eng/journals/2017/1_2017/10.pdf

62) Kashuba, H. (2004). Ukraine internet media: Communicative linguistic and law aspects. *Visnyk of the Lviv University. Series Journalis*, 25, 3-17.

63) Dosenko, A. (2017). Establishment of internet journalism in ukraine: Specifics conditions, development. *Scientific notes of V. I. Vernadsky Taurida National University*, [Series: Philology. Journalism], 28(67) vol. 1, 53-57. http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/eng/journals/2017/1_2017/10.pdf

64) Chabanenko, M. (2010). *Internet editions of ukraine: Formation and features of development* [Unpublished PhD dissertation]. Classic Private University.

65) Bill (1999). Art 108, retrieved, march 24, 2021, from <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:DnccmzjyGkJ:old2.niss.gov.ua/articles/1085/+&cd=1&hl=fr&ct=clnk&gl=ua>.

66) Report (2008). Global statistics of the Ukrainian Internet, retrieved, March 26, 2021, from http://i.bigmir.net/index/UAnet_global_report_112008.pdf, free, Language: Russia

67) Dosenko, A. K. (2017). Ibid. (pp. 55–56).

68) Babenko, V. (2014). Information transition of television to new broadcasting platforms: Ukrainian Experience, *Bulletin of Lviv University*, S39. (p. 120).

69) Gabriele, B. (2015). Ukrainian media landscape: Analytical report, supported by the Konrad Adenauer Foundation. (p, 35).

70) Moroz, V. (2017). Online and social media of ukraine 2016-2017. In V. Ivanov (Eds.), *Ukrainian media landscape – 2017* (pp. 36-43). Konrad Adenauer Foundation. https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=d3975334-83a1-d3dd-0bf9-2efdf05e3afc&groupId=252038

71) Harus, A., & Yanitskiy, A. (2019). *Media business model on the example of ukrainian online publication socio-political and economic issues*. Research Center for the Improvement of Economic Journalism. https://voxukraine.org/wp-content/uploads/2020/02/CEEJ_policy-brief-1.pdf

72) Internews. (2019). Online media and social networks have taken the lead in television in popularity in Ukraine, A new usaid Internews poll on media consumption, (p .7) retrieved, march 30, 2021, from <https://internews.in.ua/uk/news/onlajn-media->

ta-sotsialni-merezhi-perehopyly-liderstvo-u-telebachennya-za-populyarnistyu-v-ukrajini-nove-opytuvannya-usaid-internews-schodo-spozhyvannya-zmi/.

73) Dan, Y. (2020). Ukraine moves up in ranking for mobile Internet speed, but drops for wired, retrieved, march 30, 2021, from <https://ain.ua/en/2020/12/09/ukraine-in-ranking-of-mobile-and-fixed-broadband-speeds>.

74) Zammamouche, F. (2013). Social mobility in tunisia through the press, publications of the National Agency for Publishing and Advertising, Algeria, (pp. 65-66).

75) Boussiala, Z. (2005). The written and democratic press in algeria, master dissertation, faculty of Political Sciences and Information, university of Algiers, (p. 32).

76) Hammoudi, W. (2003). Reflections of the presidential speech of abdelaziz bouteflika on the media practice in algeria, press and the Television Sector, master degree in media and communication sciences, faculty of political Sciences and information, university of algiers, Algeria (p. 35).

77) Mazdak T. J. (2012). The private press in algeria between freedom and responsibility: An analytical descriptive study, master's note in science media and communication, faculty of political sciences and information, university of Algiers 3, algeria, (p. 68).

78) Maezi, A. (2015) Modern media legislation in algeria and its Impact on professional practice of Journalists: A descriptive Survey of legislative texts and journalists attitudes toward media laws, 2012 – 1990 - 1982, PhD thesis in media and communication, faculty of information and Communication, university algeria, Algeria, (p.51).

79) Ahadaden, Z. (1991). Introduction to media and communication sciences, university algeris, national book foundation, Algeria, p. 99.

80) Maezi, A. (2015). Modern Media Legislation in Algeria and its Impact on Professional Practice of Journalists, *ibid*, (p. 55).

81) Allawi, K. (2016). The press crimes in algerian law: A legal study with a media view, (p. 48).

82) Nouari, A. (2001). The reality of education in the daily press, thesis Bachelor's degree, department of communication sciences, badji mokhtar university, annaba, algeria. (p. 35).

83) Brahim B. (2012). The press power and human rights in Algeria (p. 67).

84) Bougharara, H. (2006). Judicial prosecutions for defamation misdemeanors in the written press, the penal code, freedom of expression and the press in Algeria, An Analytical survey, 1990-2004, (p. 46).

85) Canshuba, A. (2017). Algerian private press: Bets and challenges, issue 10, journals of The History of Science, university of jelfa, algeria, (pp. 22–23).

86) Delio, F. (2015). History of the Algerian press: 2013-1830, Dar homa printing, publishing and distribution, algeria, (pp.184).

87) Report, (2013). Algeria 2013, oxford Business Group, retrieved, april 02,2021, from <https://oxfordbusinessgroup.com/algeria-2013>.

88) El-Issawi, F. (2017). Algerian national media: freedom at a cost, ibid, (p. 10).

89) Report. (2016) Leading algerian newspaper fighting for its life, the arab weekly, retrieved, april 06,2021,from, <http://www.thearabweekly.com/News-&-Analysis/5184/Leading-Algerian-newspaper-fighting-for-its-life>.

90) Bougharara, H. (2016) Media and the judiciary through khalifa case and publication crimes: An exploratory survey study for journalists and lawyers, doctoral thesis in media and communication sciences, faculty of information and communication sciences, university of algiers, algeria, (p. 113).

91) Zarfaoui, S. (2013) Television openness in the countries of the maghreb: Algeria, morocco, unisia as an example, a descriptive comparative study of the trends of public and private television journalists, phd in media and communication sciences, faculty of information and communication Sciences, university of Algiers 3, Algeria, (p. 130).

92) Noreen, T. (2012). The press and audiovisual media in algeria, under decrees 86 -146 and 86, Algeria, (pp. 120–119).

93) The Algerian radio (2020). A propos la radio algerian, retrieved, april 30, 2021, from <https://www.radioalgerie.dz/news/fr/about>.

94) Bellamri, R. (2012). The audiovisual sector in algeria: problems of openness, master dissertation, faculty of political sciences and media, algiers university, (p.27).

95) Media law. (2016). Law no. 16/01 official journal of the Algerian republic 2016, includes the constitutional amendment, N°14, issued on March 7, 2016. (p. 11–12).

96) El-Issawi, F. (2017). Ibid, (p. 9).

97) Report. (2014). Méditerranéens: algérie, tunis Audiovisuel, retrieved, May 01, 2021, from <http://euromedaudiovisuel.net/Files/2014/05/27/1401210761199.pdf>.

98) Ali Mheni, S, (2020). Journalism practice in algeria under the Algerian legislation, phd thesis, university of biskra, algeria, (p. 191).

99) Bouadjimi, D.A. (2005). The electronic press in algeria, issues and challenges, university of algiers, (p. 302).

100) Ismail, S. (2002). Mass media in algeria, Retrieved, May 05, 2021, from <https://www.mptic.dz/sites/default/files/Decret%C3%A9%202002-156.pdf>.

101) Delio, F. (2015). Ibid, (p. 202).

102) Belaaly, Y. (2006). Online journalism in algeria between challenging reality and looking toward the future, master thesis, department of media and communication sciences, faculty of political sciences and media, university of Algiers, Algeria, (p. 150).

103) ITC report. (2017). Développment index, retrieved, may 10, 2021, from <http://www.itu.int/net4/ITU-D/idi/2016/#idi2016countrycard-tab&DZA>.

104) Cherif, D. (2017). The algerian press: Deregulation under constraints, communication issues, Environment, knowledge, society, (p. 217).

105) Media law. (2012). Art, 67,68 of the Organic media Law N°12-05, the Official Gazette, No. 02.

106) Abdely, F. A. (2010). Electronic journalism, indicator of the end of classical media, mass communication, retrieved, january 02, 2020, from <http://masscomm.kenanaonline.net/posts>.

107) Cherif, D. (2017). IBIB, p. 12.

108) Rasmus, A.B. (2013). Authoritarianism and media in Algeria, International media support (IMS), the danish Institute for International Studies in Copenhagen, (p. 18).

109) Report. (2017). The death of paper newspapers: In the United States, 2029 in france, retrieved, may 15, 2021, from <http://www.slate.fr/lien/47863/mort-journaux-papiers-etats-unis-disparition-presse>.

110) Legislation of Ukraine. (1993). On the print media (press) in Ukraine ,november 16, 1992 // bulletin of the verkhovna rada of ukraine,n1, art (01-08).

111) Official journal of Ukraine (1997) On state registration of printed mass media, news agencies and the size of registration fees, resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 17.11.1997 № 1287. Art 11, retrieved, june 01, 2021, <http://www.zakon.rada.gov.ua ›laws / show / 1287–97>.

112) Kharenko, O.V. (2015). The legal regulation of state registration of printed media: Development of modern law in conditions of global instability, materials of the international, Scientific and practical conference, NGO, Black Sea Law Foundation, p. 104.

113) Legislation of Ukraine. (1993). On the print media in Ukraine, Ibid, art 02.

114) Kharenko, O.V. (2015). Information legal status printed media: Scientific Bulletin of the International Humanities University, (p.83).

115) Legislation of Ukraine (1993). On the print media press in ukraine, Ibid , art 7.

116) Khlistun, G.Y. (2016). Problems of media discontinuation in the context of the agreement on Ukraine- eu association, Taras Shevchenko national University, institute of International Relations, kyiv, (pp. 2-5).

117) The Legislation of Ukraine. (2016). Reforming State and Municipal Print Media, Art 2, Retrieved, June 11, 2021, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show / 917–19 / paran8 # n8>.

118) Report (2017). Legal aspects of freedom: Procedure for implementation of the law on aspects on the reform of state and communal media state and municipal media, Council of Europe, Kyiv, and Ukraine, (p. 9).

119) The Legislation of Ukraine. (2016). Reforming state and municipal print media, *ibid*, Art 03.

120) Korbut, A. (2021). *Strengthening public interest in ukraine's media sector. Research paper Russia and Eurasia Programme*. Chatham House. <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2021-04/2021-04-23-ukraines-media-sector-korbut.pdf>

121) Media law. (2016). *Ibid*, Art 50, (pp.11–12).

122) Media Law. (2012). *ibid*, Art 04, (p. 2).

123) Media legislation. (1990). Legislation 07-90, art (04–14), Issue 14.

124) Media law. (2012). *IBID*, art (11-14), (p. 3).

125) *Ibid*, art 40–50–57, (pp. 6–7).

126) *Ibid*, art 23, (pp. 4–5).

127) *Ibid*, art 78, (p. 9).

128) Yousfi, A. (2017) *Ibid*, (p. 158).

129) Media Law. (2012). *Ibid*, (pp. 5–6).

130) The Official journal of the Algerian Republic. (2013). A joint ministerial decision specifying a list of revenues and expenditures of the privatization account № 302 093, (pp 44-20).

131) Legislation of Ukraine. (2006). On Amendments on television and radio broadcasting Ukraine, council of Ukraine, №18. (p. 155).

132) NCTU. (2021). The national council for television and radio broadcasting, retrieved, april 28,2021, from <https://www.nrada.gov.ua/about/>.

133) Legislation of Ukraine. (1994). On television and radio broadcasting, art 11, n. 10. (p.10).

134) Legislation of Ukraine (1994). *Ibid*, art 12, 13 (p. 11).

135). Legislation of Ukraine (1994). On television and radio broadcasting, *verkhovna Rada*, Ukraine, №10, (p. 05).

136) Miskogo, V.V. Galushki, O. (2015) *Reforms under the microscope*, (p. 88).

137) Report. (2017). National social tv and radio company of Ukraine, Lviv print llc, (pp. 19–21). retrieved, may 02, 2021,

<http://webcache.googleusercontent.com/searchq=cache:>

J0OUg_t2emkJ:tv.suspilne.media/uploads/assets/files/jesc/ad9b57c538dbb448c2e656e8a29b5b3e.pdf+&cd=2&hl=fr&ct=clnk&gl=ua#28

138) Volodovska, V. (2019, November 13). *Media reform: achievements of the Revolution of dignity and challenges for the new government*. The Centre for Democracy and Rule of Law. <https://cedem.org.ua/en/analytics/media-reform/>

139) Legislation of Ukraine. (2016). On Amendments to the Law of Ukraine on Television and Radio Broadcasting, N° 51, (p. 835).

140) Legislation of Ukraine. (2016). The foreign broadcasting system of Ukraine, art (10-13), N°4, (p. 37) Retrieved, May 15, 2021, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-19?lang=en#Text>.

141) Legislation of Ukraine. (1993). On Television and radio broadcasting, n° 3759-XII, art 1, retrieved, April 07, 2021, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>.

142) NMPU. (2012). The position of the nmpu on the registration of online media, retrieved, june 02, 2021, <http://nmpu.org.ua/2012/08/pozytsiya-nmpu-schodo-rejestratsiji-internet>.

143) Artamonova, I. M. (2009). Internet media as a new paradigm of the theory of Ukrainian journalism ,social communications of the modern world: scientific theory, collection, (pp. 44–47).

144) Council of Europe (2011). A new notion of media, recommendation cm/rec (2011) of the committee of ministers to member States, document and publications production department.

145) Degree. (2016). Order of the administration of the state service for special communications and information protection of ukraine, n20, retrieved, april 19, 2021, from <https://zakon.rada.gov.ua / laws / show / z0196-16>.

146) Media regulation. (2020). Regulation of online media and platforms for sharing access to information and video under the bill №2693-d, retrieved, June 01, 2021, from On Media <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/regulation-of-online-media-and-platforms-for-sharing-access-to-information-and-video-under-the-bill-2693-d->

on-media-?fbclid=IwAR33qv8eFXRUx6sh81b5-
ZseSxjOtyz7U69A0gzd2l6TAmhOLs2KOCSyJiI.

147) Volodovska, V. (2020, July 9). *Online media regulation: Clarification of key provisions of the revised draft law On Media*. Detector Media. <https://detector.media/rinok/article/178630/2020-07-09-regulyuvannya-onlayn-media-roz'yasnennya-klyuchovykh-polozen-doo-pratsovanogo-zakonoproektu-pro-media/>

148) Media law. (2012), Art 67, (p. 28).

149) Media legislation. (2016). Executive decree N° 220/16 defines the conditions for the implementation of the announcement of candidacy for the granting of a license to establish an audiovisual communication service my subjects, N 48, Art 55–56, (p. 28).

150) Wadraa, H. (2017). *An Analysis of Media Public Policy in Light of Political Pluralism in algeria: 1990-2016*, phd thesis in Political Sciences and International Relations, Faculty of Political Science and International Relations, University of Algiers, p 180.

151) Media legislation. (2014). Ibid, p. 08.

152) Media law. (2012). Art 02, ibid, p. 22.

153) Yousfi, A. (2017). Ibid, p. 158.

154) Media law. (2014). Ibid. art 03, 04, 14, 61, (pp. 08–10).

155) Ibid, art 07, (pp. 09-08).

156) Media law. (2012). Ibid, art 63, p. 27.

157) Media legislation, (2016). Executive Decree n° 220/16 defines the conditions for the implementation of the announcement of candidacy for the granting of a license to establish an audiovisual communication service My Topics, n 48, (pp.05–06).

158) Media law. (2014). Ibid, (p.18- 19).

159) Media law. (2012). Ibid, art 116, 118, (p. 32–29).

160) Media law. (2012). Art 26,96,70. (p. 08).

161) Ibid, (p.08).

162) Media law. (2014). Ibid, art 07, 56, (p. 20).

163) Media law. (2012). Ibid, art 40,41, (p. 6-8).

164) Ibid, Art 71, (p. 9).

165) Minister of communication. (2020). The executive decree regulating online media activity in the Official journal. retrieved, december 20, 2020, from <http://www.ministerecommunication.gov.dz/ar/node/9604>.

166) Law of Ukraine. (2004). On State support of mass media and social protection of journalists, decision of the constitutional court of ukraine N6, retrieved, june 20, 2021, from http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:DvdeEw-fEj0J:www.ukrbook.net/zakony/drukovani_ZMI/Z_540.pdf+&cd=2&hl=f,p2.

167) Cherevko, A. (2005). Council of europe standards in the field of media Legislative bulletin IREX-UA, p. 59.

168) Media Regulation. (2012). Media on state aid to print media, retrieved, May 5, 2021, from <https://www.article19.org/resources/regulation-state-aid-print-media/>.

169) Legislation of Ukraine. (1992). On printed mass media, № 2782-XII//Bulletin of the verkhovna Rada of ukraine, №1, Art 1.

170) Legislation of Ukraine (2004). On state support of mass media and social protection of journalists, Ibid, art 3, (p. 3).

171) Buhtatiy, A. (2014). State support of printed mass information in ukraine: Paradigm change change and increase sufficiency of information mechanisms, (p,4).

172) Report. (2005). On the fulfilment of ukraine's responsibilities and obligations: Resolution of the Parliamentary Assembly Council of Europe, dated, art 12, № 1466. retrieved, may 24, 2021, from: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_611.

173) The Law of Ukraine. (2016). Reforming State and municipal print media, ibid,

174) Resolution. (2007). On approval of the Procedure for use in 2007 of the funds provided for in the state budget for financial support of the press, resolution of the cabinet of ministers of ukraine, Art 895, № 535//Official Gazette of Ukraine, № 22.

175) Recommendation. (2009). On the financing of public broadcasting, recommendation of the Parliamentary Assembly of the Council Of Europe № 1878, Retrieved, may 31, 2021, from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/docs/1014_rec_1878.htm.

176) Volosheniuk, & A. Kulakova, K. (2013). Ukrainian media landscape: Analytical, report, For order, ФКА, АВП, (p,155).

177) Kalinina, S. (2011). Business sense with svetlana kalinina, kyiv Post, retrieved, may 31, 2021, from: www.cetv-net.com/en/press-center/media/94.shtml.

178) Volosheniuk, & A. Kulakova, K. (2013) Ibid, p 155.

179) Natalya, R. (2011). The media market and media ownership in post-communist ukraine: Impact on media independence and pluralism, problems of post-communism, vol58, N° 6, (p.14).

180) Media law. (2012). Ibid, (p. 13–14).

181) Algerian Official journal. (2012). Executive Decree N° 12-411, specifying the modalities for managing the Special Allocation Account N° 093-302 Relating to the Fund for Supporting Written, Audiovisual and Electronic Journalism and Activities for Training and Improving the Standard of Journalists and Those Intervening in Communication Professions, Algeria, issuance 67, p. 9-11.

182) Media legislation. (2014). Ibid, art 94, (p. 17).

183) Degree. (2013). A joint ministerial decision specifying a list of the allocation of account revenues and expenditures, N° 093/302, the official Journal of the algerian republic, (p. 44).

184) Hassan, H. (2014). The conditions for the press to obtain state support and subsidies, in echourouk online, retrieved, august 02, 2021, from www.echouroukonline.com.

185) Decision. (1967). The creation of the national agency for publication and publicity, n °02, Order 67/279.

186) Order (1968). Includes the establishment of the advertising monopoly, the official Journal of the Algerian republic, N 78-68, (p. 498).

187) Ali Mhenni, s. (2020). Ibid, (p. 242–259).

188) Constitution of Ukraine. (2010). Rights, freedoms and responsibilities of man and Citizen, Section II, Retrieved, August 06, 2021, from <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>.

189) Rozkladay, I. (2012). Access to public information to public information, ukrainian media landscape, series political education, conrad Denoauer Foundation.

190) Legislation of Ukraine. (1997). On state support of mass media and social protection of journalists, № 540/97-VR, VVR, N° 50, art 01.

191) Law (2010). On information, as amended in 2010, art 25, retrieved, august 05, 2021, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

192) Legislation of Ukraine. (1992). On printed mass media (press) in ukraine of, № 2782-CP // VVR of Ukraine, № 1.

193) Legislation of Ukraine. (2011). On access to public information, № 2939-VI, Art 06,07, 08. retrieved, June 06, 2021, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.

194) Law. (2010). Ibid, part 2, Art 29.

195) Rozkladay, I. (2012). Access to public information to public information, Ibid, (p 12).

196) Legislation of Ukraine. (2011). On Access to Public Information. IBID.

197) Media Law. (1992). On Information, Ibid, (pp. 4–5).

198) CHRISTMAS O.S. (2005). Legal status of a journalist as special subject of information, legal relations, national university of internal affairs, initial research recommendation: Phd. jurid. Sciences Pismenitsky, nuvs, (p,168).

199) Media legislation. (1990). 07-90, related to the media. IBID. art (77– 99).

200 the Penal Code (2011) N 01/09 dated 26/07/2001 amending and completing Ordinance n 66/156, the Official journal of the Algerian Republic, N° 34.

201) Media law. (2012). Legislation 12/05 relating to the media, Ibid, Art 83, (p. 9).

202) Media law. (2012) Ibid, Art 02, 87, 88, (p. 8,11).

203) Ali Mahni, S. (2020). Ibid, p. 139-154).

204) Algerian constitution. (2016). Ibid, Art 41, bis 03.

205) Decision (2016). Executive decree, n 16/222, Ibid, art (09, p. 9).

206) The Penal Code. (2011). Ibid, art (44).

207) Media law. (2012). Ibid, (pp. 12–13).

208) Mustapha, T. (2018). Fundamental rights of the algerian journalist in organic legislation relating to the media 12/05, Journal of the Researcher in Human Sciences, kasdi Merbah University of ouargla, Algeria, p. 9.

209) Declaration of the Rights and Duties of Journalists. (1971). Meeting of representatives of the Journalists' Unions of the six countries of the European community in Munich, germany, on november 23–24, retrieved, june 13, 2021, from <https://accountablejournalism.org/ethics-codes/International-Declaration>.

210) Pidkurkova, I. (2019). Press freedom level as an indicator of democracy's development. *The Bulletin of Yaroslav Mudryi National Law University. Series: Philosophy, Philosophy of Law, Political Science, Sociology*, 2(41), 142–151. <https://doi.org/10.21564/2075-7190.41.168315>

211) Orlova, D. (2016). Ukrainian media after the Euro Maidan: in search of independence and professional identity. *Publizistik* 61, 441–461 (2016). <https://doi.org/10.1007/s11616-016-0282-8>

212) Budivska, H. (2019). Journalism professionalism and professional standards: Theoretical Media Practitioners Interpretation. *Scientific notes of the institute of Journalism*, 2(75), 27–35. <https://doi.org/10.17721/2522-1272.2019.75.2>

213) Jab Allah, H. (2015). Algerian media policy in the stage of political and media pluralism: 1989–2014, A dissertation to fulfil a PHD degree in journalism, Algiers university, Algeria.

214) Balkhiri, S. (2017). Press freedom impediments in algeria, from the perspective of algerian journalists, A dissertation to fulfil a Master's degree in journalism and electronic media, university Al Arabi ben mehidi, Om bawaki, algeria, (pp. 12–102).

215) Yousfi, A.A. (2017). Media legislation in algeria under pluralism and its impact on journalistic practice through a sample of journalists, Ibid, (pp. 16;120)

216) Commission on Journalistic Ethics. (2022, October 23). *Code of journalistic ethics*. <https://cje.org.ua/ethics-codex/>

217) Yarmol, L. (2019) *Freedom of expression and problems of legal safeguards for its implementation in Ukraine (general theoretical research)* [Unpublished doctoral dissertation]. Lviv Polytechnic National University.

218) Commission on Journalistic Ethics. (2022, October 23). *Code of journalistic ethics*. <https://cje.org.ua/ethics-codex/>

219) Yarmol, L. (2019) *Freedom of expression and problems of legal safeguards for its implementation in Ukraine (general theoretical research)* [Unpublished doctoral dissertation]. Lviv Polytechnic National University.

220) KNOW YOUR RIGHTS. (2020). A hand Book For journalists And The media In Ukraine, Disclaimer of evaluation, Thomson reuters foundation, (p. 20).

221) The Law of Ukraine. (2010). On information, Ibid, Art (30–31).

222) The legislation of Ukraine. (2016). Modification of the criminal code of Ukraine concerning improvement of protection of professional activity of journalists, Retrieved, June 16, 2021, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993-19#n9>.

223) The Law of Ukraine. (2010). On information , art 30, (47–1).

224) Supreme Court Decree (2018) Art 277, retrieved, january 01, 2021, from https://protocol.ua/ua/pro_informatsiyu_stattya_30/.

225) Media legislation. (1982). Ibid, Art 121.

226) Media law. (1990). Ibid, (p. 46).

227) Media law. (2012). Ibid, (pp. 12–13).

228) The Penal Code. (2011). Ibid, (Art 303).

229) Media Research. (2017). Historical method practiced in mass media, retrieved, july 05, 2021, from <http://www.journogyan.com/2017/03/historical-method-practiced-in-mass.html>.

230) Bruce, L. (2012). Qualitative research methods for the social sciences, 8th Edition California State university, Long Beach Howard Lune, hunter college, (pp. 305–311).

231) Hill, J. E. (1967). *Models, methods: Analytical procedures in education research*, published by wayne state university press, detroit, (pp. 152–123).

232) Azarian, R. (2011). Potentials and limitations of comparative method in social science. *international journal of humanities and social Science*, 1(4), (p. 2).

233) Чепак В. В., Савельєв Ю. Б. Аналіз порівняльний // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Аналіз порівняльний> (дата звернення: 24.01.2022).

234) Parkinson, G, & Drislane, R. (2011). Qualitative research, In online dictionary of the social sciences, retrieved, july 25, 2021, from <http://bitbucket.icaap.org/dict.pl>.

235) Denzin, N.K.& Yvonna, S.L. (2005). Introduction the discipline and practice of qualitative research, In *The sage handbook of qualitative research*, 1-32, thousand Oaks, sage publications, p. 2.

236) Krathwohl, D. R. (1997). *Methods of educational & social science research: An integrated approach* (1nd ed.), Longman/Addison wesley longman. (p, 160).

237) Gilbert, N. (2008). *Researching social life* (3rd ed.). London: Sage.

238) Kvale, S.& Svend, B. (2009). *Interviews: Learning the craft of qualitative research interviewing*, sage publications, thousand oaks, california, (p. 56).

239) Namara, M.c. (1999). *General guidelines for conducting interviews*, minnesota.

240) Berger, A. A. (2000). *Media and communication research methods*. sage Publications, thousand oaks, California.

241) Bryman, A. (2012). *Social research methods*, New York: oxford university press.

242) Creswell, J. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (2nd edition), thousand Oaks, ca: sage.

243) Creswell, J. (2012). *Educational research: Planning, conducting and evaluating qualitative and quantitative Research* (4th ed.).

244) Aaron, Q. (2018) *Virtue Ethics and Professional Journalism*, California state university, Springer, Chico, usa.

245) Lasswell, H., Lerner, D. & Pool, I. (1952). The comparative study of symbol: an introduction. stanford university press, hoover institute and library on war, revolution and peace. (p. 34).

246) Downe, W. B. (1992). Content analysis: Method, applications and issues, health care for women international, issue 13, (pp. 313–321).

247) Chris, D. (2019). Media Analysis: An 11 Explanation for Undergraduates, retrieved, april 02, 2021, from <https://helpfulprofessor.com/media-analysis/>.

248) Focal Points. (2021). What is media analysis, retrieved, april 03, 2021, from <https://www.focalpoints.co.za/research-paper/what-is-media-analysis>.

249) CARMA Report. (2008). A media monitors company, media analysis,

250) The Economist. (2022) // Britannica. — <https://www.britannica.com/topic/The-Economist>

251) The Economist. (2021). Information about us, retrieved, July 07, 2021, from <https://www.economist.com/help/about-us> accessed.

252) Reporters Without Borders. (2021). Presentation for freedom of information, retrieved, july 08, 2021 <https://rsf.org/en/presentation>

253) Reporters Without Borders (RWB) (2022) // Britannica. — <https://www.britannica.com/search?query=Reporters+Without+Borders>

254) Freedom House (2021). Freedom in the world research methodology, retrieved, july 06, 2021, from <https://freedomhouse.org/reports/freedom-world/freedom-world-research-methodology>.

255) Джолос, О. (2021). Personal interview, phd in social communications sciences, conducted in June28, 2021.

256) Мельник, Ю. (2021). Особисте інтерв'ю, phd of journalism, department of Foreign Press and Information of LNU university, conducted in July, 2021.

257) Томіленко, С. (2021) Особисте інтерв'ю, chairman at the national union of journalists of ukraine, conducted in october, 2021.

258) Петік, М. (2021). Особисте інтерв'ю, journalist in obozrevatel, conducted in August, 2021.

259) Zaoui, M. (2021). Особисте інтерв'ю,, former journalist, in el djazaïria and echorouk tv in Algeria and UATV Arabic in Ukraine, conducted in August, 2021.

260) Zaoui, M. (2021). Ibid.

261) *** (2021) Особисте інтерв'ю, journalist in Echorouk El Yawmi in algeria, conducted in August , 2021.

262) Ianitskyi, A. (2021). Особисте інтерв'ю, ,head of the centre for excellence in economic Journalism kyiv school of economics, conducted in August , 2021.

263) Петік, М. (2021). Ibid.

264) Потятиник, Б. (2021). Особисте інтерв'ю,, doctor of philology, ukrainian catholic University, conducted in september , 2021.

265) Погорєлов, О. (2021). Особисте інтерв'ю, Commission on Journalism Ethics, conducted in August, 2021.

266) Aurag, R. (2021). Особисте інтерв'ю, algerian political and analyst supervisor of the aures center for strategic studies in Ukraine, conducted in July, 2021.

267) ***(2021). Особисте інтерв'ю, phd of journalism, university algiers, conducted in July , 2021.

268) Zaoui, M. (2021). Ibid.

269) Мельник, Ю. (2021). Ibid.

270) Потятиник, Б. (2021). Ibid.

271) Джолос, О. (2021). Ibid.

272) Погорєлов, О. (2021). Ibid.

273) Zaoui, M. (2021). Ibid.

274) *** (2021) Особисте інтерв'ю,, doctor of philology, university of Msila, conducted in August, 2021.

275) *** (2021) Особисте інтерв'ю,, journalits and member union of algerian journalist.

276) Джолос, О. (2021). Ibid.

277) ***(2021). Особисте інтерв'ю, doctor of philology, university of biskra, conducted in august, 2021.

278) Томіленко, С. (2021). Ibid.

- 279) Ianitskyi, A. (2021). Ibid.
- 280) Потятиник, Б. (2021). Ibid.
- 281) Ianitskyi, A. (2021). Ibid.
- 282) Джолос, О. (2021). Ibid.
- 283) Zaoui, M. (2021). Ibid.
- 284) ***(2021). Особисте інтерв'ю,, doctor of philology, university of msila, conducted in July , 2021.
- 285) ***(2021). Особисте інтерв'ю,, phd of journalism, university algiers, conducted in July , 2021.
- 286) Погорелов, О. (2021). Ibid.
- 287) Джолос, О. (2021). Ibid.
- 288) Мельник, Ю. (2021). Ibid.
- 289) Потятиник, Б. (2021). Ibid.
- 290) Владимиров, В. (2021), Особисте інтерв'ю, Doctor of Philology, Professor, conducted in August, 2021.
- 291) Іванов, В. Особисте інтерв'ю, doctor of philology, president of the academy of ukrainian, conducted in August, 2021.
- 292) ***(2021). Особисте інтерв'ю, phd of journalism, university algiers, conducted in september , 2021.
- 293) Zaoui, M. (2021). Ibid.
- 294) ***(2021) Особисте інтерв'ю, doctor of philology, university of msila, conducted in August, 2021.
- 295) Залізняк, Ю. (2021). Особисте інтерв'ю, phd in Social Communication Sciences, Ivan Franko national university of lviv, conducted in August, 2021.
- 296) Залізняк, Ю. (2021). Ibid.
- 297) Погорелов, О. (2021). Ibid.
- 298) Джолос, О. (2021). Ibid.
- 299) Залізняк, Ю. (2021). Ibid.
- 300) Потятиник, Б. (2021). Ibid.
- 301) Погорелов, О. (2021). Ibid.

302) *** (2021) Особисте інтерв'ю, Phd of journalism university of biskra, conducted in August, 2021.

303) *** (2021) Особисте інтерв'ю, journalist in Al Nahar TV, conducted in August, 2021.

304) ***(2021). Особисте інтерв'ю, phd of journalism, University of Algiers, conducted in July, 2021.

305) *** (2021) Особисте інтерв'ю, Phd of journalism university of Biskra, conducted in August, 2021.

306) *** (2021) Особисте інтерв'ю, Phd of journalism university of Biskra, conducted in August, 2021.

307) ***(2021). Особисте інтерв'ю, phd of journalism, university Algiers, conducted in september , 2021.

308) Council of Europe. (2021). European convention on human rights, council of europe, retrieved, august 26, 2021, from https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016804d1576.

309) Irion, G D, K. (2019). The independence of media regulatory authorities in Europe, european audiovisual observatory, Strasbourg, iris special, Contributing Partner Institution, University of Amsterdam, (p. 8–10).

310) McKenzie, R. (2011). Comparing media regulation between france, the USA, mexico and ghana. retrieved, August 01, 2021, from historico.juridicas.unam.mx/publica/rev/comlawj/cont/6/arc/arc5.htm.

311) Official journal of European Union. (2012). Treaty on the functioning of the european union, retrieved, august 24, 2021, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E>.

312) The information commissioner office (2017). the Guide to freedom of information, p. 5.

313) Bhadauria, S. S. (2017). Right to Information: Pros and Cons, Amity University Madhya Pradesh, Gwalior. IJARIIIE, Issue-6. P. 610–612.

314) Motasim, B.& M. S. (2019). Uses of right to information (RTI) Act by Journalists in promoting accountability and transparency in public services and NGOs, society & change (p. 8).

315) UN Special Rapporteur. (2016). the public's right to Know: principles on right to Information legislation, the Creative Commons, Art 19, London, United Kingdom, (p. 5).

316) Scheuer, A & Christian, M.B. (2011). European media law and policy framework, the Media in south-east europe, a comparative media law and policy study, friedrich ebert foundation, bulgaria. (p. 29).

317) Panopticon. (2021). What is information law, retrieved, august 18, 2021, from <https://panopticonblog.com/what/>

318) Craufurd, R.S. & Stolte, Y. (2012). The transparency of media ownership in the european union and neighbouring states, a project by Access info europe and the open society, program on independent journalism. (p. 9-10).

319) Huter, M. (2015). Suggestions for effective media ownership transparency provisions in Ukraine, council of Europe (p. 2–3).

320) Pobrić, N. (2019). Transparency of media ownership in Bosnia and Herzegovina, p. 3.

321) Report. (2013). Transparency of the media ownership project, retrieved, august 08, 2021, from <https://www.access-info.org/2013-08-01/tmo-background-info/>.

322) Anda, R. (2013). Editorial independence in the Latvian news media, ownership interests and journalistic compromises, Department of Communication Studies, Faculty of Communication, Riga Stradiņš University, Latvia, (p. 82–83).

323) Charles, J.D. (2005). Understanding editorial independence and public accountability issues in public broadcasting service: A study of the editorial policies at the south african Broadcasting corporation, a thesis submitted in partial fulfilment of the Requirements for a master of arts degree in journalism and media studies, rhodes university.

324) Conill, R. F. (2016). Camouflaging church as state: An exploratory study of journalism's native advertising. *Journalism Studies*, 17(7), pp 904–914. Retrieved, August 21, 2021, from <https://doi.org/10.1080/1461670X.2016.1165138> Cornia, A., Sehl, A., & Ni.

325) Paulussen, S. (2016). Innovation in the newsroom, in Tamara Witschge, C.W. Anderson, David Domingo (p. 199).

326) IFJ (1999). A Checklist for editorial independence in Broadcasting reforming broadcasting: towards editorial independence in public service radio and television, retrieved, august 04, 2021, from <https://www.ifj.org/media-centre/reports/detail/a-checklist-for-editorial-independence-in-broadcasting/category/publications.html>,

327) RSF (2016). Contribution to the EU public consultation on media pluralism and democracy retrieved, August 02, 2021, from https://ec.europa.eu/information_society/newsroom/image/document/2016-44/reporterssansfrontiers_18792.pdf, accessed 02.08.2021.

328) Report (2017). In search for better regulation of transparency of ownership and public financing of media, media and public credibility, Retrieved, August 17, 2021, from <https://europa.ba/wp-content/uploads/2017/11/transparency-ownership-financing-media-eng.pdf> pp 12.14

329) Kleis Nielsen &, G. Linnebank. (2017). Public support for the media: A Six-Country Overview of Direct and Indirect Subsidies, art 19, Freedom of Expression and State aid to Media Reuters Institute for the Study of Journalism, (pp. 52–56).

330) d'Haenens, L & Helena, S. (2018). Comparative media policy, regulation and Governance in europe unpacking the policy cycle, intellect bristol, university of chicago press, usa, (p. 84).

331) Murschetz, P. Karmasin, M. (2013). Press subsidies in search of a new design. In: murschetz, state Aid for Newspapers, media business and innovation, springer, berlin, heidelberg, retrieved, august 24, 2021 https://doi.org/10.1007/978-3-642-35691-9_9

332) Media Sustainability Policy. (2015). Licensing Systems, retrieved, August 28, 2021 <https://en.unesco.org/community-media-sustainability/policy-series/licensing>

333) Konah, W. (2014). The evolution of foreign broadcasting in foreign countries: Experience for Ukraine, Actual problems International Relations, Issue 118, (pp. 12–24).

334) Price, M. P. (2001). The transformation of International broadcasting, retrieved, august 29, 2021, From http://www.razonypalabra.org.mx/anteriores/n23/23_mprice.html.

335) Ilnytska, U. (2019). International broadcasting as a form of foreign policy, media communications, of modern states: Experience for Ukraine, Iviv Polytechnic National University, (p. 15).

336) Council of Europe DGI. (2020). Implementation guide to recommendation cm/rec (2016) 4 on the protection of journalism and safety of journalists and other media actors, (pp. 25–35).

337) Unesco. (2013). Role of a press council in promoting responsible journalism, retrieved, august 08, 2021, from <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/news-and-in-focus-articles/in-focus-articles/2013/advancing-tolerance-and-respect-online-the-case-of-bosnia-and-herzegovina/role-of-a-press-council-in-promoting-responsible-journalism>.

338) Kuldip, R. (1981). The Concept of the Press council, gazette Leiden, Netherlands, Volume: 28 issue: 2, (pp. 95–96).

339) Eugene, L. M. (2011). Media Codes of Ethics; The difficulty of defining standards, a report to the center for international media assistance, national endowment for democracy washington, pp. 37–40.

340) CIMA. (2007). Report to the center for international media assistance journalism education, A global challenge national endowment for Democracy Washington, (pp.20-21).

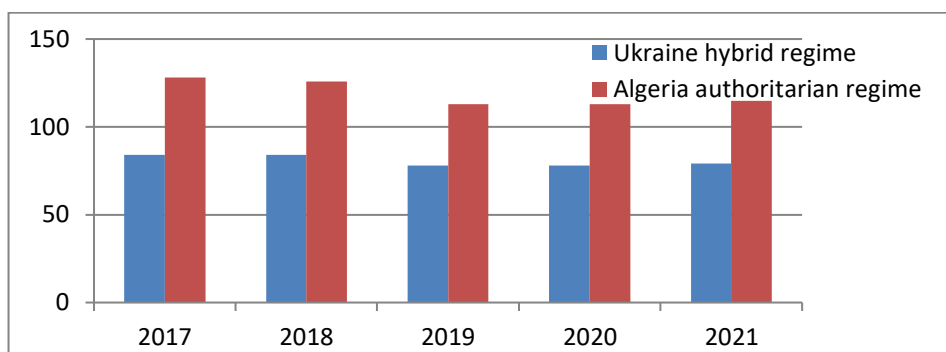
341) Unesco. (2021). Investigative Journalism, retrieved, august 31, 2021 <https://en.unesco.org/investigative-journalism>.

342) CIMA. (2020). Implementation guide to recommendation cmrec (2016) 4 on the Protection of journalism and safety of journalists and other media actors, Council of Europe, (pp. 16–17).

ДОДАТКИ

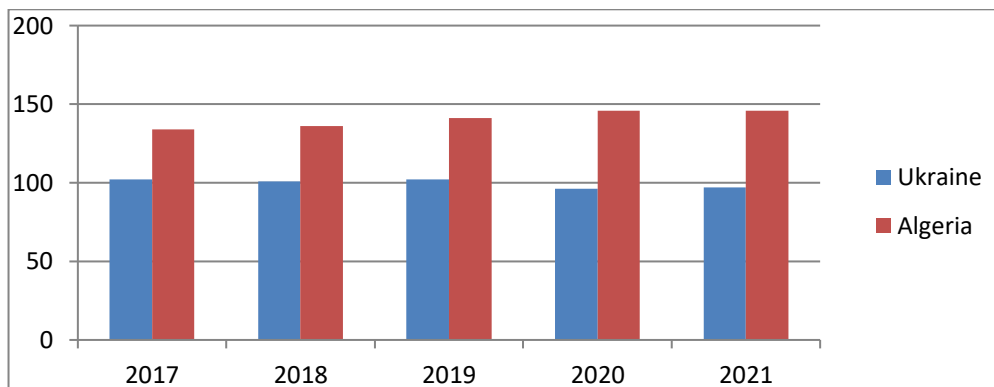
ДОДАТОК А

Рейтинг демократії в Україні та Алжирі

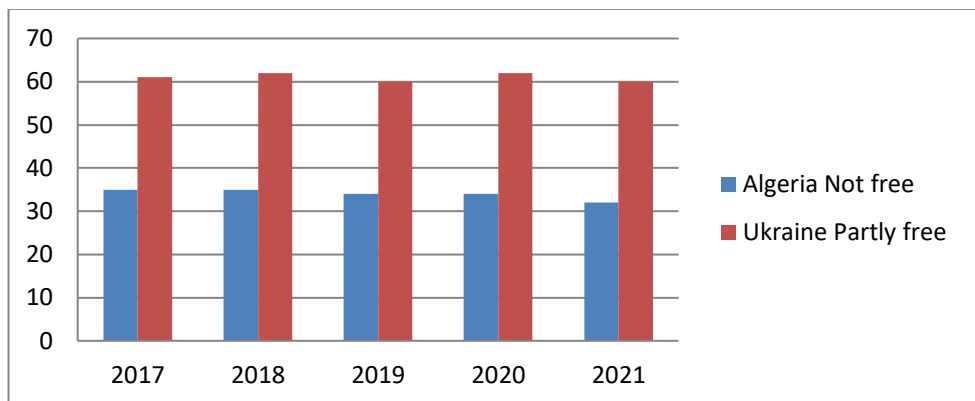
ДОДАТОК Б

Рейтинги свободи медіа в Україні та Алжирі

ДОДАТОК В

Індекс політичних прав та громадянських свобод в Україні та Алжирі

ДОДАТОК Г
СПИСОК УЧАСНИКІВ ЕКСПЕРТНОГО ОПИТУВАННЯ
«РЕАЛІЗАЦІЯ СВОБОДИ МЕДІА
В УКРАЇНСЬКОМУ ТА АЛЖИРСЬКОМУ МЕДІАЛАНДШАФТАХ:
ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА»
(2019–2021 рр.)

Українські експерти:

- 1) Валерій Іванов, доктор філологічних наук, професор, президент Академії української преси.
- 2) Олексій Погорелов, Комісія з журналістської етики.
- 3) Андрій Яніцький, керівник Центру досконалості економічної журналістики при Київській школі економіки.
- 4) Марина Петік, журналістка видання «Обозреватель».
- 5) Олег Джолос, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
- 6) Юрій Мельник, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри зарубіжної преси та інформації, Львівський національний університет імені Івана Франка.
- 7) Юрій Залізник, кандидат філологічних наук, доцент, Львівський національний університет імені Івана Франка.
- 8) Борис Потятиник, доктор філологічних наук, професор, Український католицький університет.
- 9) Сергій Томіленко, голова Національної спілки журналістів України.
- 10) Володимир Владимиров, доктор філологічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Алжирські експерти²:

- 1) Аураг Рамадан, політолог, аналітик, керівник Центру стратегічних досліджень Aures.
- 2) Мохаммед Зауї, колишній журналіст «Ель-Джазірії» і телеканалу «Ель шорук» в Алжирі та UATV арабською мовою в Україні.
- 3) Доктор журналістики, Алжирський університет.
- 4) Журналіст, доктор журналістики, Мсілінський університет.
- 5) Доктор журналістики, Алжирський університет.
- 6) Доктор журналістики, Біскрський університет.
- 7) Доктор філологічних наук, Мсілінський університет.
- 8) Ечорук Ель Яумі, журналіст.
- 9) Журналіст телеканалу «Аль Нахар».
- 10) Журналіст, член Співки алжирських журналістів.

² Імена певних алжирських респондентів навмисно приховані — вони не можуть бути розкриті задля безпеки цих осіб. Подібна практика є допустимою при підготовці наукових матеріалів в Алжирі.

ДОДАТОК Г
АВТОРСЬКА МОДЕЛЬ
ГАРАНТУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СВОБОДИ МЕДІА В АЛЖИРІ

- 1) Медіазаконодавство, гармонізоване з міжнародними стандартами.
- 2) Послідовне виконання медіазаконодавства суб'єктами інформаційного простору.
- 3) Створення безпечного середовища для роботи журналістів та інших суб'єктів медіа.
- 4) Активізація громадянського суспільства, розвиток медіаграмотності.
- 5) Системне подолання дискримінаційних явищ у суспільстві (расистський дискурс тощо).
- 6) Урізноманітнення ЗМІ, розвиток цифрового середовища.
- 7) Міжнародне партнерство, вихід на зарубіжні ринки алжирських медіапроектів.